

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MIHVER-İ İMLÂ: TEŞKİL-İ KELİMÂT – TEFRÎK-İ ĞALATÂT
(İNCELEME-METİN-DİL BİLGİSİ DİZİNİ)

Çağla KAPLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ

HAZİRAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MİHVER-İ İMLÂ: TEŞKİL-İ KELİMÂT – TEFRİK-İ
ĞALÂTÂT (İNCELEME-METİN-DİL BİLGİSİ DİZİNİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağla KAPLAN

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili

“Bu tez 10/06/2024 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Abidin KARASU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe AYDIN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Çağla KAPLAN

10/06/2024

ÖN SÖZ

Türk dili tarihinde geçmişten günümüze kadar imlâ hakkında birçok tartışma yapılmış ve her dönemin aydınları tarafından imlâyâ çözüm yolları bulunmaya çalışılmıştır. Tanzimat dönemiyle başlayan tartışmalar II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki milliyetçi duygular, dilde sadeleşme isteği ve basın özgürlüğü gibi sebepler ile artışa geçmiştir. Bu süreç içerisinde dönemin aydınları tarafından birçok imlâ kitabı yazılmıştır.

Dönemin Topçu Hulefası'ndan olan *Es-seyyid Mehmed Bedri*, 1328/1912 yılında tartışmalara dahil olmak için değil, imlânın düzen ve birlik içinde olması amacıyla imlâ kurallarını anlattığı *Mihver-i İmlâ: Teşkil-i Kelimât - Tefrîk-i Ğalaṭât* adlı eseri kaleme almıştır. Es-seyyid Mehmed Bedri, eserinde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Eserde dönem gereği literatür eksiklikleri mevcut olup ayrıca yazar tarafından kullanılan terimler Arap dilcilik anlayışının hakimiyetini göstermektedir. Mihver-i İmlâ'da ele alınan konular, Türkçe kelimeler yazılırken hangi kurallara uyulması gerektiği, dilimize yabancı dillerden giren kelimelerin yazımı ve bu kelimelere gelecek eklerin Türkçe dil bilgisi kurallarına uygun olarak nasıl yazılacağı, konuşma ve yazı dili arasındaki mesafenin ortadan kalkması, ünlülerin yazımının bir kurala bağlanması gerektiği şeklindedir. Eserin başından sonuna kadar imlânın doğru olabilmesi için sesin kalınlık incelik uyumunun takip edilmesi ve standart ağız özelliğinin esas alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca, tezin yazılma sürecinde bilgi ve birikimleri ile bana yol gösteren, karşılaştığım tüm sıkıntılarda her zaman desteğini gördüğüm danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez sürecinde desteğini esirgemeyen arkadaşlarıma ve kıymetli aileme teşekkür ederim.

Çağla KAPLAN

10/06/2024

İÇİNDEKİLER

İŞARETLER.....	iv
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İMLÂ ÇALIŞMALARI VE MİHVER-İ İMLÂ: TEŞKİL-İ KELİMÂT – TEFRİK-İ ĞALÂTÂT	4
1.1. Es-seyyid Mehmed Bedri ve Miḥver-i İmlâ: Teşkil-i Kelimât - Tefrik-i Ğalatât	4
1.2. Miḥver-i İmlâ: Teşkil-i Kelimât - Tefrik-i Ğalatât	4
1.3. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Yapılan İmlâ Çalışmaları.....	8
2. BÖLÜM: İNCELEME	17
2.1. İmlâ Meselesinin Çözümü İçin Uyulması Gereken Esaslar	17
2.2. Kalınlık İncelik Uyumu	17
2.3. Telaffuz.....	18
2.4. İmlâ.....	19
2.4.1 Alfabe	19
2.4.2. Ünsüzlerin Kalınlık İncelik Uyumuna Göre İmlâ Kuralları.....	20
2.4.2.1. ط - ت Karşıtlığı.....	20
2.4.2.2. د.....	20
2.4.2.3. ت - د Karşıtlığı.....	20
2.4.2.4. خ.....	21
2.4.3. İmlâda Ünsüzlerin Birbirinin Yerine Yazılması	21
2.4.3.1. (ك - ی) (ك - و) (ك - ن).....	21
2.4.4. Ünlüler.....	22
2.4.4.1. a ve e sesi	23
2.4.4.2. u, ü ve o, ö sesleri	23
2.4.4.3. ı, i ve ê sesi.....	23
2.4.4.4. Ünlünün İmlâda Ortadan Kalkması	24

2.4.4.4.1. e sesi.....	24
2.4.5. Resmî Harekeler.....	25
2.4.6. İmlâda Ünlü ve Ünsüz Ayrımı	26
2.4.7. Seslerin Kalınlık İncelik Uyumuna Göre İmlâsı	26
2.4.8. Hece.....	27
2.4.9. Kelimelerin İmlâsı.....	27
2.4.9.1. Türkçe Kelimelerin İmlâsı.....	27
2.4.9.2. Yabancı Kelimelerin İmlâsı.....	28
2.4.10. Eklerin İmlâsı	28
2.4.10.1. Yabancı Kelimelere Gelen Türkçe Eklerin İmlâsı.....	28
2.5. Seslerin Nitelikleri ve Ses Olayları	30
2.5.1. Ünlülerin Nitelik Farkları.....	30
2.5.1.1. Önlük - Artlık (İncelik - Kalınlık)	30
2.5.1.2. Düzlük - Yuvarlaklık	30
2.5.1.3. Darlık - Genişlik	31
2.5.2. Yutulma.....	32
2.5.3. Sızıcılaşma	32
2.5.4. Ötümlüleşme(me).....	33
2.5.5. Gedik Dolduran	34
2.6. Ekleşme Bilgisi.....	34
2.6.1. Kelime	34
2.6.2. Ek	34
2.6.2.1. Yalın Kelimeye Eklenen Ekler	35
2.6.2.2. Fiile Gelen Ekler.....	35
2.6.2.2.1. Sıfat Fiil	36
2.6.2.2.2. Zaman Ekleri	36
2.6.2.3. Birleşik Çekim	38
2.6.3. Kelime Ek Karşıtlığı.....	39
2.6.4. Ek Ek Karşıtlığı.....	39
2.6.5. Edat.....	40
2.6.6. Atıf vavı (Vāv-ı âtıfe).....	41
3. BÖLÜM: METİN	43

4. BÖLÜM: DİL BİLGİSİ DİZİNİ	69
SONUÇ	75
KAYNAKÇA.....	78
TIPKIBASIM.....	81
ÖZGEÇMİŞ	136

İŞARETLER

- # : İşaret sesin başında olduğunda kelime başını, sonunda olduğunda ise kelime sonunu işaret eder.
- / : Kök ünlüsünden sonra gelen sesi gösterir.
- + : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
- : Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.
- <, > : Ses veya şeklin gelişimini, değişimin göstermek için kullanılır. İşaretin ucu yeni olan sesi ve şekli göstermektedir.
- Ø : Bir gramer unsurunun telaffuz edilmeyen ancak işlevi korunan şeklini gösterir.
- [] : Sayfa numarasını gösterir.

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا	a, ā, e	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p	ع	‘
ت	t	غ	g, ğ, ğ
ث	ṯ	ف	f
ج	c, ç	ق	ḳ
چ	ç	ك	g, ğ, k, ŋ
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẓ	و	o, ö, u, ü, ū, v
ر	r	ی	ı, i, ī, y
ز	z	ه	h, e
ژ	j	ء	’
س	s		
ش	ş		
ص	ş		
ض	ẓ		

ÖZET	
Başlık: Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt - Tefriḳ-i Ġalaṭāt (İnceleme-Metin-Dil Bilgisi Dizini)	
Yazar: Çağla KAPLAN	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bahri KUŞ	
Kabul Tarihi: 10/06/2024	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 80 (ana kısım) + 55 (ek)
Arap alfabesi Türk dilinin değişik devir ve coğrafyalarında uzun süre kullanılan bir yazı sistemidir. Arap alfabesindeki harfler ile Türk dilinin seslerini karşılanması bakımından yaşanan sorunlar üzerine birtakım çözüm önerileri ve yeni teklifler özellikle 19. asırdan itibaren yoğun olarak görülmeye başlanmıştır. İmlânın düzenini sağlamak adına imlâ kurallarıyla ilgili birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerden biri de II. Meşrutiyet Dönemi'nde Es-seyyid Mehmed Bedri'nin kaleme aldığı Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt-Tefriḳ-i Ġalaṭāt'tır. Eserdeki imlâ kurallarının temeli damak uyumuna ve yazı ile konuşma dilinin birbirine yakın olması gerektiğine dayanmaktadır. Yazar, imlâda doğru olan kuralları kaleme alırken örnekler ile güçlendirmiş ve örneğini verdiği kelimelerin doğru ve yanlış yazımlarını okuyucusuna sunarak anlaşılabilirliğini artırmıştır. Çalışmamızda ele alınan baskı nüshası İBB Atatürk Kitaplığında AHT_0011 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Çalışmamız inceleme, metin ve dizinden oluşmaktadır. İncelemede yazarın Türk dilinin imlâsında gerekli gördüğü kuralları ve bu kuralları meydana getiren fonetik ve morfolojik durumların ne olduğu tespit edilerek alt başlıklar altında incelenmiştir. Metin bölümünde eserin transkripsiyonu yapılmıştır. Dizin bölümünde ise eserde geçen dil bilgisi kelimelerinin anlamları ve sayfa numaraları verilerek dilticilik terimleri dizini oluşturulmuştur. Bu aşamada söz konusu olan dil bilgisi kelimelerinin metindeki bağlamına özen gösterilerek anlamları verilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt- Tefriḳ-i Ġalaṭāt, Es-seyyid Mehmed Bedri, Türkçe, İmlâ	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt - Tefriḳ-i Ġalaṭāt (Research-Text-Grammar Index)	
Author of Thesis: Çağla KAPLAN	
Supervisor: Assist. Prof. Bahri KUŞ	
Accepted Date: 10/06/2024	Number of Pages: vii (pre text) + 80 (main part) + 55 (add)
The Arabic alphabet is a writing system that has been used for a long time in different periods and geographies of the Turkish language. Some solution suggestions and new proposals regarding the problems encountered in matching the letters of the Arabic alphabet with the sounds of the Turkish language have begun to appear especially since the 19th century. Many works have been written about spelling rules in order to ensure the order of spelling. One of these works is Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt- Tefriḳ-i Ġalaṭāt written by Es-seyyid Mehmed Bedri during the II. Constitutional Monarchy period. The basis of the writing rules in the work is based on palatal harmony and the closeness of written and spoken language. While writing down the rules of correct spelling, the author strengthened them with examples and increased their understandability by presenting the correct and incorrect spellings of the words he gave to his readers. The work discussed in our study is registered in the IBB Atatürk Library with the inventory number AHT_0011. Our study consists of analysis, text and index. In the review, the rules that the author deemed necessary in the orthography of the Turkish language and the phonetic and morphological situations that create these rules were determined and examined under subheadings. The work has been transcribed in the text section. In the index section, an index of linguistic terms was created by giving the meanings and page numbers of the grammar words in the work. At this stage, the meanings of the grammatical words in question are given by paying attention to their context in the text.	
Keywords: Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt- Tefriḳ-i Ġalaṭāt, Es-seyyid Mehmed Bedri, Turkish, Spelling	

GİRİŞ

Tarih boyunca pek çok alfabe ve yazı sistemiyle kayda geçirilen Türk dilinin yazımı konusunda diğerlerine nazaran Köktürk, Arap ve Latin yazı sistemlerinin yeri daha önemlidir. Eski Türk resim ve damgalarından doğmuş olan Köktürk yazısının dil, kültür ve millet tarihimizdeki yeri ve Bengü taşlar aracılığıyla ortaya konan edebi birikim Türk dilinin en önemli vesikalarındandır. Yaklaşık on asır boyunca farklı coğrafyalarda milyonlarca telif ve tercüme eserin kayda geçirilmesinde kullanılan Arap alfabesinin Türk dilinin seslerini yazıya aktarma ve kolay okunup yazılması konusunda ise çeşitli problemlerin yaşandığı bilinmektedir.

Arap alfabesinde birçok ünsüz çiftinin kalın ve ince olarak ayrılması ve bilhassa ünlüleri karşılamak üzere kullanılan harflerin sayıca az olması, Türk dilinin bu alfabe ile yazımı sırasında karşılaşılan sorunların iki ana sebebini oluşturmaktadır. Türk dilinde, kelimelere hâkim olan damak uyumunun idaresi ünlüler tarafından görüldüğü için ünsüzlerin kalın ve ince olarak iki gruba ayrılmış olmasının işlevsel bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu ayırım, Türk dili asıllı olmayan kelimelerin yazımı konusunda, bu kelimelerin ait oldukları dillerdeki yazım geleneklerine bağlı olarak bir karşılık bulmaktadır. Bununla birlikte Arap alfabesinde ünlüleri karşılamak üzere kullanılan ا, و, ى harflerinin hem esasta birer ünsüz oluşları hem de sayıca az olmaları Türkçenin imlâsını güçleştiren etkenlerdendir.

Türkçenin Arap harfleriyle yazımında karşılaşılan zorlukları ortadan kaldırmak için bilhassa 19. yüzyıldan sonra birtakım girişimlerin olduğu görülmektedir. Yukarıda anılan başlıca iki sebep etrafında ortaya çıkan sorunların giderilmesi için öne sürülen tekliflerin iki ana başlıkta ortaklaştıkları görülür: a) Mevcut alfabenin ıslahı b) Alfabe değişikliği. Başlangıçta bu iki öneriden ilki üzerinde yoğunlaşıldığı görülür. Alfabe üzerinde yapılacak bazı eklemeler veya tüm harflerin ayrı yazılması gibi çeşitli önerileri imlâ konusunda birlik sağlanmasına yönelik arayışlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Tanzimat sonrası ve özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki hadiselerle birlikte ele alınması gereken milliyetçilik akımının etkisiyle beraber dönemin aydınlarının hem dilde bir sadeleşmeye hem de yazım konusuna odaklandıkları görülmektedir. Bu süreçte Türkçe kelimelerin nasıl yazılacağı, Türkçe kelimelerin yazımında ünlülerin durumu, Arapça ve Farsça kelimelerin yazımı ve yabancı kelimelere gelecek eklerin nasıl ilave edileceği gibi konular uzun süre tartışılmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Es-Seyyid Mehmed Bedri Bey de yazdığı *Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt - Tefrīk-i Ġalaṭāt* adlı eser ile döneminde gündemde olan imlâ sorunlarını ele almış ve Arap alfabesinin muhafaza edilerek imlânın düzen ve birliğinin sağlanabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Çalışmanın Konusu

Çalışmamızın konusu Es-Seyyid Mehmed Bedri tarafından kaleme alınan *Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt - Tefrīk-i Ġalaṭāt* adlı eserin İBB Atatürk Kitaplığında AHT_0011 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan baskı nüshasının çeviriyazıya aktarılması ve dil bilgisi dizininin yapılması suretiyle yazarın imlâ konusunda ortaya koyduğu görüşleri hem dönemindeki hem de bugünkü dilcilik anlayışı çerçevesinde ele almaktır.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden *Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt - Tefrīk-i Ġalaṭāt* isimli eser hakkında yürüttüğümüz araştırmalar sırasında mezkûr eser ile ilgili yapılmış bir çalışmaya rastlamadık. Tarafımızca yapılan araştırmalar katalog taramalarının yanı sıra açık erişim kaynakları üzerinden de sürdürülmüştür. Bu tez çalışmasının tamamlandığı aşamada *Miḥver-i İmlā* ile ilgili olarak Girne Amerikan Üniversitesinde bir tez çalışması bulunduğundan haberdar olduk. Muhtevasında bir dil incelemesi bulunmadığı fikrine sahip olduğumuz bu çalışmayı gösterdiğimiz her türlü gayrete rağmen görme fırsatını bulamadık.

Çalışmanın Önemi

Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt - Tefrīk-i Ġalaṭāt adlı eserde söz konusu olan imlâ kuralları vesilesiyle dönemdeki imlâ sorunları hakkında çıkarımlar yapılabilmesi, gerekli yerlerde eserde ve günümüzde hâkim olan imlâ anlayışları arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Es-Seyyid Mehmed Bedri tarafından bir imlâ kitabı olarak yazılan *Miḥver-i İmlā: Teşkil-i Kelimāt - Tefrīk-i Ġalaṭāt*'ın transkripsiyonlu metnini hazırlayarak bu eseri Türk dili çalışmalarına kazandırmak, eserdeki Türk dilinin imlâsına olan bakış açısını ve sunulan imlâ ile ilgili çözüm yollarını dönemini de göz önünde

bulundurarak değerlendirmek, eserde geçen dil bilgisine ait terim ve kavramları bir araya toplayarak dil bilgisi dizini oluşturmaadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu alışma Giriř, İnceleme, Metin ve Dizin bölümlerinden oluşmaktadır. Giriř bölümünde Miřver-i İmlâ: Teřkîl-i Kelimât - Tefrîķ-i Ğalaťât ve eserin yazarı olan Es-Seyyid Mehmed Bedri hakkında bilgi verildikten sonra eserin kaleme alındığı II. Meřrutiyet Dönemi'nde yaşanan imlâ tartışmaları ve çözüm yolları hakkında bilgi verilmiştir.

İnceleme bölümünde yazarın imlâyı nasıl ele aldığı, imlâda gördüğü eksiklikler ve bu eksiklere karşın sunduğu imlâ kuralları, Türkçe ve yabancı dillere ait kelimelerin imlâsının nasıl olması gerektiğı, dildeki doğru ve yanlışların neler olduğı ortaya konulmuştur. Bu aşamada yazarın imlâ hakkındaki görüşleri, imlâ meselesinin çözümü için uyulması gereken hususlar (kalınlık incelik uyumu ve telaffuz), imlâ, seslerin nitelikleri ve ses olayları, morfoloji başlıkları altında incelenmiştir.

Metin bölümünde eserin transkripsiyonu yapılmış ve transkripsiyon yapılırken “Times New Roman” ve “Times Turkish Transcription” yazı tipleri kullanılmıştır. Yazarın imlâdaki doğru yazımı göstermek için verdiğı örnek kelimelerin Arap harfleriyle yazılmış halleri gerekli görülen yerlerde transkripsiyonu yapılan kelimelerin yanına eklenmiştir. Mişver-i İmlâ'da yer alan dipnotlar, eserdeki gibi * (yıldız) işareti kullanılarak transkripsiyonlu metnin dipnotuna eklenmiştir.

Dizin bölümünde ise eserde geçen dil bilgisi kelimeleri anlamları ve sayfa numaraları verilerek dil bilgisi dizini oluşturulmuştur. Bu aşamada söz konusu olan dil bilgisi kelimelerinin metindeki bağlamına özen gösterilerek anlamları verilmiştir.

1. BÖLÜM: II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İMLÂ ÇALIŞMALARI VE MİHVER-İ İMLÂ: TEŞKİL-İ KELİMÂT – TEFRİK-İ ĞALÂTÂT

1.1. Es-seyyid Mehmed Bedri ve Miḥver-i İmlâ: Teşkil-i Kelimât - Tefrîk-i Ğalaṭât

Es-seyyid Mehmed Bedri hakkında kütüphane ve katalog taramalarında yapılan araştırmalara rağmen eserin kapağındaki “*Harbiye Nazırı Topçu Dairesi Birinci Hulefasından*” olması dışında bilgiye ulaşılamamıştır. Şimdiki bilgilerimize göre Mehmed Bedri Bey’in Miḥver-i İmlâ dışında kaleme aldığı başka eserin olup olmadığı da belirsizdir.

1.2. Miḥver-i İmlâ: Teşkil-i Kelimât - Tefrîk-i Ğalaṭât

Miḥver-i İmlâ: Teşkil-i Kelimât - Tefrîk-i Ğalaṭât adlı eser Es-seyyid Mehmed Bedri tarafından 1328/1912 yılında kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında AHT_0011 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan baskı nüshası¹ incelenmiştir. Eser Necm-i İstikbal Matbaası’nda basılmıştır. Matbu bir eser olan Miḥver-i İmlâ, 45 sayfadan oluşmakta ve sonuna ilave edilen sayfada ḥaṭâ- şavâb cetveli bulunmaktadır. Eserin ölçüleri 19x14 cm’dir

Miḥver-i İmlâ, imlâda bir birlik ve düzen sağlama gayretiyle kaleme alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda ele alınan konular; ünlüleri gösteren harflerin yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan kuralsızlıklar, yazı ve konuşma dili arasındaki fark, dilimize yabancı dillerden giren kelimelerin yazımı, yabancı kelimelere gelen eklerin Türkçe dil bilgisi kurallarına göre yazılmaması ve Türk dilinin her döneminde görülen damak uyumunun imlânın da her aşamasında uygulanması gereken bir olgu olduğudur.² Eserde imlâ ile

¹ Eserin İBB Atatürk Kitaplığında AHT_0011 ve Bel_Osm_K.07784 demirbaş numaralarıyla, Milli Kütüphane Nadir Eserler Koleksiyonunda 06 MİLEHT A 12208 yer numarasıyla, Erciyes Üniversitesi Kütüphanesinde IL003373 demirbaş numarasıyla, Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde F01101 demirbaş numarasıyla, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde 0131827 demirbaş numarasıyla, IRCICA Kütüphanesinde 62155 demirbaş numarasıyla, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEK7502 demirbaş numarasıyla, İSAM Kütüphanesinde 128961 demirbaş numarasıyla kayıtlı baskı nüshalarının olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Miḥver-i İmlâ’nın İSAM Kütüphanesinde 239734 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan Muallim Mektepleri Mezunları Cemiyeti Nizamnamesinin (1341) içinde başka eserler ile ciltlenmiş olduğu görülmektedir.

² 1910’lu yıllarda yabancı kelimelerin ve eklerin nasıl yazılacağı, konuşma ve yazı dili arasındaki mesafenin ortadan kalkması gerektiği, ünlüleri gösteren harflerin yetersizliği, bilhassa Türkçe kelimelerin üzerinde hemfikir olunmuş bir imlâdan yoksun olunması gibi sorunlara çözüm yolu aranmaktadır. Es-seyyid Mehmed Bedri, Miḥver-i İmlâ’da bu dönemdeki tartışma ve gelişmelere paralel olarak bir eser kaleme almıştır.

ilgili söz konusu edilen sorunların çözümü için konuşmada olduğu gibi yazımda da kalınlık incelik uyumuna riayet edilmesi ve standart olarak kabul edilen bir ağzın özelliklerine bağlı bir imlâ geleneğinin oluşmasının gerekliliğine vurgu yapılır.

Eserde imlâ hususuyla ilgili birçok bölüm yer almaktadır: Kalınlık incelik uyumuna bağlı olarak ekleşmeye göre eklerin değişimiyle meydana gelen morfofonetik ses olayları ve uyumları bölümü, yine kalınlık incelik uyumuna bağlı olarak ortaya çıkan ünlülerin nitelik farkları bölümü, dilde süreç içerisinde oluşan ve yazımı da etkileyen ses olayları bölümü, imlânın birliği amacıyla esas alınması istenen telaffuz bölümü, dilimize yabancı dillerden giren kelimelerin ve bu kelimelere gelen eklerin yazımıyla ilgili bölüm ve eklerin görevi ile ilgili ekleşme bilgisi bölümü mevcuttur.

Mehmed Bedri Bey'in eserinde kullandığı terimlerden dolayı Arap diltcilik anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Eserin Arap diltcilik anlayışı ile yazıldığını gösteren örnekler arasında seslerin sahip oldukları *kalınlık incelik* niteliği yerine bu harflerin *şakîl* ve *hafif* veya *sıklet* ve *hıffet* olarak değerlendirilmesi gösterilebilir. Bunun yanında eserin Arap diltcilik anlayışı tesiri altında olduğunu gösteren başka örnekler de vardır. Yazar kelimelerdeki ünlüleri *düz-yuvarlak*, *dar-geniş*, *kalın-ince* gibi nitelikler ile anlatmak yerine *harf* ve *hareke* üzerinden anlatmayı tercih etmiş ve *yuvarlak ünlü* yerine *zamme*, *düz-dar* yerine *kesre*, *düz-geniş* yerine de *fetha* kullanılmıştır.

Üzerinde çalışılan baskı nüshasında görüldüğü kadarıyla eser basıldıktan sonra tekrar Mehmed Bedri Bey'in eline geçmiş ve bizzat kendi el yazısıyla eserin girişine şu not yazmıştır:

Fâzıl-ı muhterem Ali Haydar Beg Efendi hazretlerine takdîm.

İşbu eser-i nâçizanemi pişgâh-ı deķā'îķ-âgâh-ı edibânelerine ibrâz-ı ehliyyet maķşadıyla 'arż u taķdîm etmiyorum. Bugün muţâla'asıyla müstefîd olduğum ve her bir kelimenin imlâşını şîve-i lisânen kavâ'id-i imlâyâ muvâfîķ ve muţâbîķ bulduğumdan dolayı teşekküren 'arż u taķdîm ediyorum. Lütfen muţâla'a ve tedķîķinde müşâdif-i manzûr-ı 'âlîleri buyurulacaķ zevâ'id ü nevâķışından âcizlerinin de ķaber-dâr buyurulması temennî olunur efendim.

11 Haziran 1226

Sâhib-i eser

Bedri Mehmed

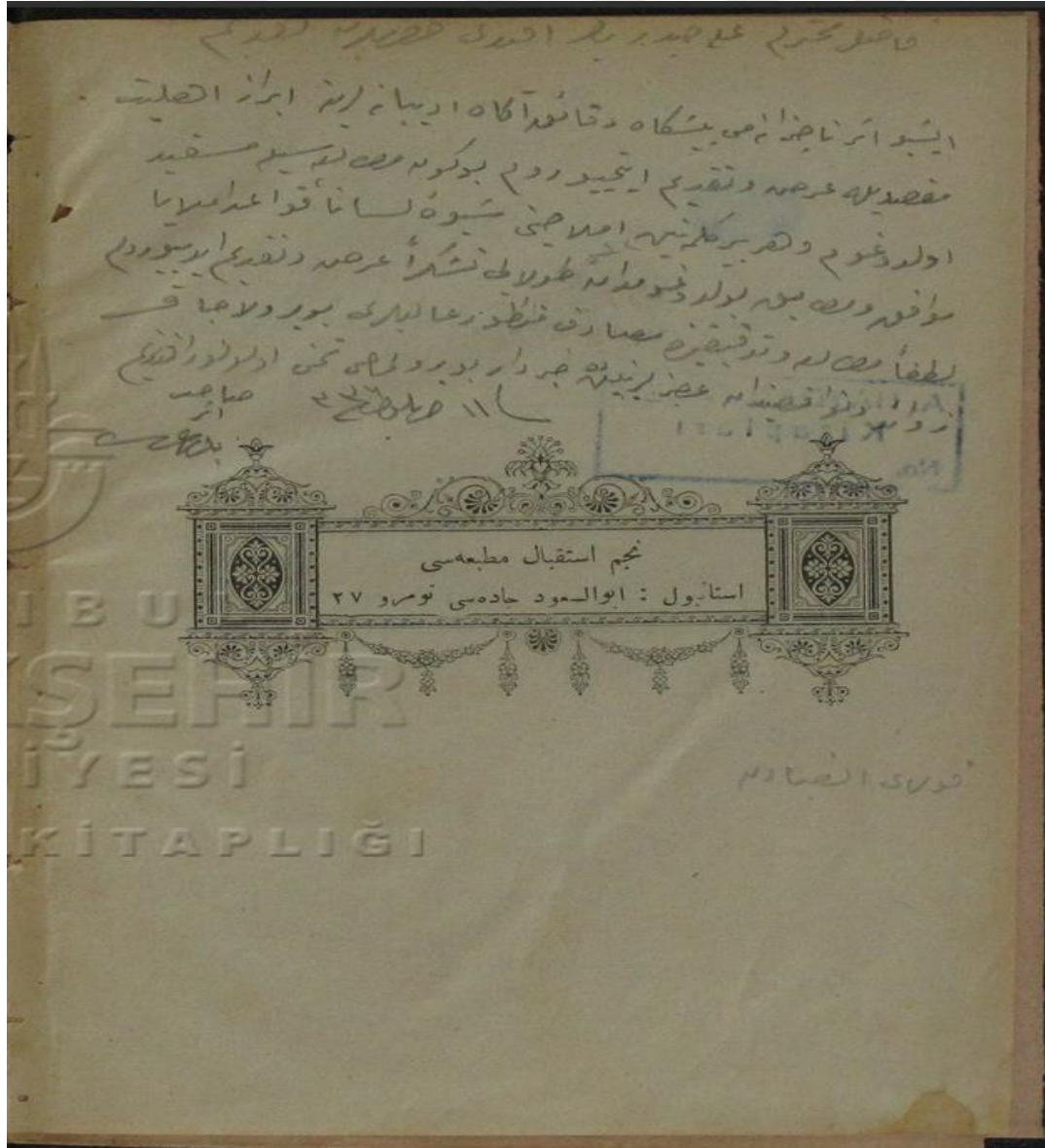
Günümüz Türkçesine çeviri:

Sayın Faziletli Ali Haydar Bey Efendi Hazretlerine takdim.

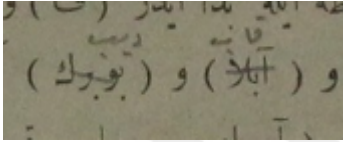
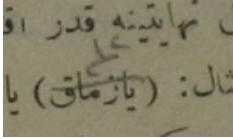
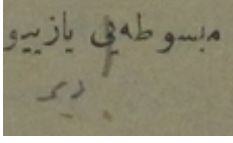
İşte bu çok küçük eserimi incelikleri bilen yazarlarına yakışır tarzda huzuruna ustalık göstermek amacıyla sunmuyorum. Bugün anlayarak okumayla istifade ettiğim ve her bir kelimenin imlâsını konuşma tarzına göre söylemeyi imlâ kurallarına uygun ve münasip bulduğumdan teşekkürle sunuyorum. Lütfen detaylı düşünme ve incelemesinde yüksek bakışlar ile rastlanacak fazlalıklar ve eksikliklerinden acizlerinin de haberinin olması dilenir efendim.

11 Haziran 1226

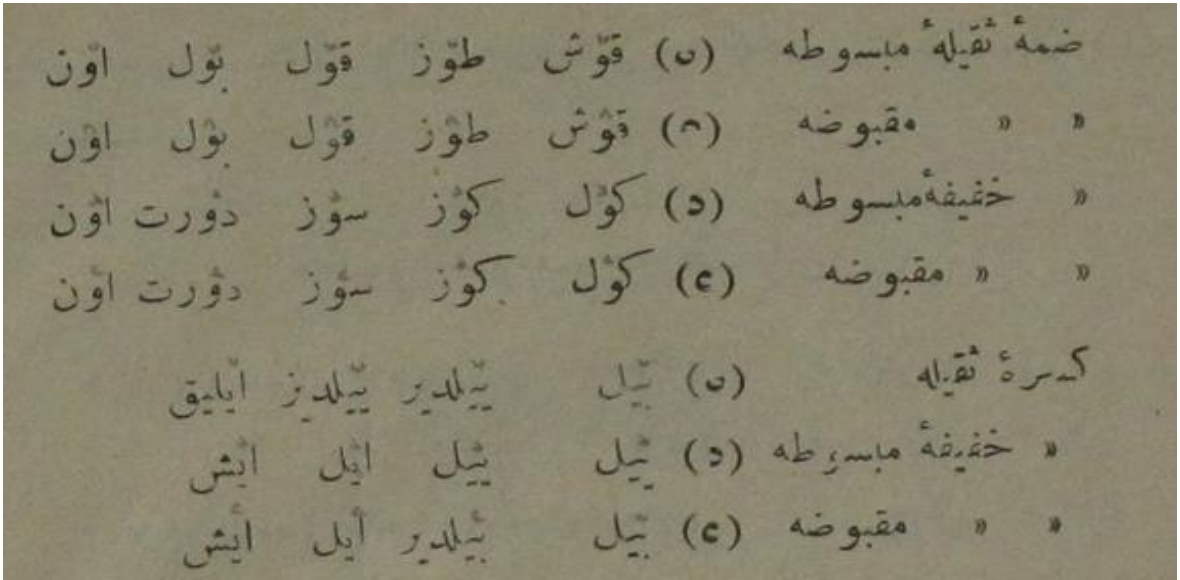
Eserin sahibi Mehmed Bedri

Üzerinde çalıştığımız baskı nüshasında eser basıldıktan sonra imlâ kurallarıyla ilgili verilen birçok örneğin üzerinde bazı düzenlemeler yapılmıştır:

Mehmed Bedri Bey'in imlânın düzeni için ünlüleri karşılayan harflerin üzerine konulmasını istediği işaretler eser basılırken istenilen harflerin üzerine konulmamıştır. Bu işaretlerin eser basıldıktan sonra eklendiği görülmektedir:

1.3. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yapılan İmlâ Çalışmaları

Osmanlı sahasındaki dil ve dilcilik çalışmalarının Tanzimat dönemine kadar genellikle Arapça ve Farsça üzerinde yoğunlaştığı görülür. Tanzimattan itibaren Osmanlı Devleti'nin başta siyasi, askeri, ekonomi ve eğitim alanlarında büyük bir paradigma değişikliği görülür. Bu değişimin etkili olduğu alanlar içinde dil ve dilcilik çalışmaları da yer alır. Bu devreden itibaren yoğunluk kazanan dil çalışmalarında Türk dili merkezi bir konum elde etmeye başlar. Şüphesiz bu değişimin sebepleri arasında kaybedilen topraklar ve birer ulus devlet fikri ile Osmanlıdan ayrılan milletlerin etkisi de olmuştur. Bir imparatorluk hüviyetiyle dışa dönük bir devlet anlayışından giderek içe yönelen bir durumun olduğu söylenebilir.

Dil odağındaki imlâ, sadeleşme gibi tartışma konularının 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile tekrar gündeme geldiği görülür. Meşrutiyet'in meydana getirdiği basın özgürlüğüyle beraber birçok konu tartışmaya açılmıştır. Dil konusu, Balkan Savaşı'ndan sonra milliyetçilik duygularının artışı, Türk diline sahip çıkma ve dili sadeleştirme ihtiyacı gibi sebepler ile gündemde tekrar yer alan önemli mevzulardan biri olmuştur.³ Dönemin aydınları dil hakkında fikirler ortaya koymakla beraber birçok tartışma içinde de yer almışlardır.⁴

Türk dilindeki imlâ sorunlarını meydana getiren durumları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Arap harfleri ünsüzleri göstermesi bakımından oldukça geniş ancak aynı şey ünlüler için geçerli olmamaktadır. Ünsüzleri karşılamadaki bu zenginliğin ünlülerde olmayışı, Türkçedeki mevcut ünlülerin yazımı ve okunması konusunda bir fakirliği göstermektedir.

³ II. Meşrutiyet Dönemi'nde Batı okullarında ve Türkiye'de yabancı dil öğretimi olan Türk okullarında okuyan yeni bir kuşak ortaya çıkmıştır. Bunların arasında Türk dili ile ilgilenen, batıda ulusçuluk akımını öğrenen ve dil ile ulusçuluk kavramı arasında yakın ilişki kuran kişiler bulunmaktadır. Ayrıca bu dönemdeki Yemen ve Arnavutluk gibi Müslüman memleketlerindeki ayaklanmaların yarattığı kuşkuyla beraber Türklerin yalnız kalabilme ihtimali de onları öğrenmeye teşvik ediyordu. Bu dönemdeki savaşımlardan sonraki sömürücü siyaset de kuşku oluşturmuş ve bunların hepsi de ulusçuluk fikrini ateşlendirmiştir (Kartal, 2017: 73- 74).

⁴ II. Meşrutiyet Dönemi'nde imlâ ile ilgili çözüm arayışları sürecinde birçok imlâ kitabı kaleme alınmıştır. Bu imlâ kitaplarından bazıları şunlardır: Hüseyin Cahit'in 1910 yılında kaleme aldığı "*Türkçe Sarf ve Nahiv*", İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin önemli dil bilgisi kitaplarından birisidir. Eseri önemli kılan özelliklerden birisi ise "Lisân-ı Osmânî" ve "Kavâ'id-i Osmânî" tabirlerinin yerine "Türkçe" ifadesinin tamamen yerleşmiş olmasıdır." (Başar, 2014: 78). Yine 1910 yılında kaleme alınan bir diğer dil bilgisi kitabı ise Ahmet Cevat Emre'nin "*Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî-i Sarf ve Nahiv*" eseridir (Başar, 2014: 81). 1908-1909 yıllarında Mehmet Eşref tarafından "Usul-i İmlâ" adlı eser, ortaokul seviyesindekilere imlâ kurallarını öğretme amacıyla kaleme alınmıştır (Aksoy, 2021: 30).

Zira ünlüler sadece elif, vâv, yâ ile karşılanmaya çalışılmıştır (Ertem, 2021: 176- 177). Özellikle ünlülerin yazımındaki bu yetersizlik imlâyı ve imlâ tartışmalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Örneğin Arap harfleriyle yazılan ‘بول’ kelimesinin “bul, böl, bol” şekillerinde okunması mümkündür. Çünkü u, ü, o, ö seslerini karşılaması için sadece vâv harfi kullanılmaktadır.⁵ Kelimenin doğrusunu bulabilmek için de cümledeki anlamın takibi gereklidir.

2. Ünlülerin yazımında kullanılan harflerin yetersizliğinin dışında ünlülerin bazı kelimelerde hepsinin bazılarında ise bir kısmının yazılıyor olması ve bunun bir kurala bağlanmaması veya genel bir eğilime kavuşmaması yaşanan zorluklara bir ilave daha yapmaktadır.⁶

3. Arap alfabesinde bulunup ancak Türkçede olmayan ‘peltek se, ha, sat, dat, tı, zı, ayın’ gibi seslerin yazıdaki karşılıkları olan harflerin alfabeye dâhil edilmesi imlâyı zorlaştırmıştır. Bunlar, her ne kadar Türkçe kelimelerde kullanılmasa da Arapça ve Farsça kelimeleri aslına uygun bir şekilde yazmak için alfabemize dâhil edilmiştir (Ertem, 2021: 177). Arap harfli Türkçe metinlerde görülen başlıca keyfiyeti şu şekilde özetlemek mümkündür: Türkçe kelimelerin yazımında standart bir imlâ olmayışına karşın özellikle Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin imlâlarının alındıkları dildeki yazımlarına uygun olarak yazıldıkları görülmektedir. Bu durum Türkçe kökenli olmayan kelimelerin yazımında bir standart oluşturmuştur.

4. Her ne kadar Arapça ve Farsça kelimelerin yazımları konusunda bir standart benimsenmiş olsa dahi bu kelimelerin doğru bir şekilde yazımında da bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu dillerdeki kelimelerde yer alan ünsüzlerin yazımı bazı karışıklıklara sebep olmaktadır. Örneğin Türkçedeki s sesi ile aynı veya ona yakın olarak boğumlanan ve yazıda se, sin ve sad ile gösterilen ünsüzlerden hangisinin yer alacağı konusu ilgili kelime hakkında özel bir bilgiye sahip olmayı gerektirmektedir (Timurtaş, 2016: 102). Bu durum şu kelimeler ile örneklendirilebilir: sevap, meslek, asalet kelimelerinde bulunan s ve türevleri (س, س, س) için üç farklı harf (ثواب, مسلك, اصالت) kullanılmaktadır.

⁵ Bu ve benzeri durumlarda yaşanan sıkıntılar, Şemsettin Sami’nin de dikkatini çekmiştir. Yuvarlak ünlülerin doğru okunması amacıyla matuf olarak Şemsettin Sami Kâmûs-ı Türkî’de vav harfinin üzerine çeşitli işaretler eklemiştir. (Hz: Özgür, 2020: 18)

⁶ Islâh-ı Huruf Cemiyeti’nin 1327/1912 yılında yapılan toplantısında İsmail Hakkı ünlülerin yazıya geçirilmeleriyle ilgili şunları söylemiştir: “...her hecenin bir ünlüyle verilmesi pek basit bir şey iken, bizim yazıda bu da kesin bir kural değil. Bazı kelimeler eksik ünlülü, bazılarının hiç ünlüsü yok. Çocuk (چوچوق) kelimesi iki ünlüyle yazılması gerekirken tek ünlüyle (چوچوق), dokuz (دوقز) kelimesini de tek ünlüyle yazarlar.” (Ertem, 2021: 331).

5. Dilimize dahil edilen Arapça ve Farsça kelimelerin olduğu gibi veya dilimizin fonetik yapısına uygun şekilde yazılması gerektiğine dair oluşan bu iki fikir de imlâda karışıklığa neden olmuştur. Arapça ve Farsça kelimeleri aslına uygun yazmaya çalışmak demek, Türk dilinin imlâsına hâkim olurken aynı zamanda Arapça ve Farsçanın da imlâsını iyi bilmeyi gerektirmekte ve bilinmediğinde ise imlâda oluşabilecek hataları da beraberinde getirmektedir.

Türk dilinin seslerini yazıya aktarmada Arap harflerinin sağladığı imkan(sızlık)lar göz önüne alındığında yaşanan imlâ tartışmalarının dayandığı sebeplerden başlıcası da ortaya çıkmış olur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde aydınların imlâ konusunda ıslahat yapma veya standart bir yazımın oluşması yönünde sundukları çözüm önerilerini şu iki başlık altında ele almak mümkündür:

1. “Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsını “dinî bir taassupla muhafaza” ederek, ancak Türkçe kelimelerin imlâsında yapılacak ıslâhı yeter bulanlar.”
2. “Türkçe kelimelerle birlikte, Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsını da aynı kurala bağlamak isteyenler.” (Levend, 1960: 358).

Birinci düşünceyi savunan aydınlar, Türk dilinde Arap alfabesindeki gibi hareke-i resmiyye, yani üstün (fetha), esre (kesre) ve ötre (zamme) bulunmadığından Türkçe kelimelerde ‘ا, و, ه, ي’ gibi ünlüleri karşılayan harflerin kullanılmasını (Ülkütaşır, 2009: 23) ve Arapça, Farsça kelimelerin kendi imlâ kuralları korunarak yazılması gerektiğini söylemektedirler. Bu görüş doğrultusunda imlâda hata yapılmaması için Arapça ve Farsça dil bilgisi kurallarına hâkim olunmalıdır. Bunun yanında ilk maddede belirtilen görüşün taraftarları arasında özellikle Arapça ve yanında Farsça kelimelerin yazımını orijinal şekilde muhafaza etmeye dini bir dayanak bularak savunanlar olduğu gibi sebebi böyle olsun ya da olmasın bu dillerden alınan kelimelerin Türk dilinin Arap harfleriyle yazılmaya başlamasından itibaren standart bir imlâ ile yazıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu dillerden alınan kelimelerin yazımı konusunda asırlardır devam edegelen bir imlâ geleneği/alışkanlığının varlığından söz edilebilir.

İmlâ tartışmaları sırasında ortaya çıkan bu iki görüşten ikincinin ilkinin göre daha fazla taraftar bulduğu görülür. İkinci görüşü savunan aydınlar, bazı işaretler kullanılarak ve ünlüleri karşılayan harflerin sayısı artırılarak yazıdaki problemin çözülebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bununla beraber harflerin ayrı ayrı yazılmasını da önermişlerdir (Kılıç, 2005: 158). İsmail Suphi, imlânın düzeni için elifbâdan bazı harflerin kaldırılması ve

kelimelerdeki bütün ünlülerin yazılması gerektiğini dile getirmektedir (Ertem, 2021: 319). İsmail Suphi, 1911 yılında kaleme aldığı “Servet-i Fünûn İmlâsı” yazısında Arapça ve Farsça kelimelerin söylendiği gibi yazılması gerektiğini söyleyerek “Arapça ‘asker (عسكر) kelimesinin Türkçe ر آسكه imlâsı şeklinde, yine Arapça mülayım (ملايم) kelimesinin مولايım şeklinde mürekkep (مرکب) kelimesinin de şeddesiz پ مورککه şeklinde” (Ertem, 2021: 319) yazılmasının imlâyâ daha uygun olduğunu göstermiştir.

Huruf-ı munfasıla görüşünü destekleyen kişilerin başında Dr. Milaslı İsmail Hakkı gelmektedir.⁷ Anlaşılır “bir alfabeye ancak, *harflerimizi ayrı ayrı yazıp aralarına ihtiyâca kâfi sâitler ilâve etmek* suretiyle sahip olabileceğimizi iddia eder.” (Kardaş-Yalçınkaya 2023: 425). Ayrıca Celâl Sahir (Erozan) gibi huruf-ı munfasıla fikrini savunanlara göre “imlânın ıslahı, öncelikle harflerin ıslahına bağlanmaktadır.” (Gülmez, 2006: 52). Ispartalı İsmail Hakkı kelimelerdeki ünlülerin yazımındaki kuralsızlığının yanında bir de harflerin birleştirilmesinin yazıdaki düzensizliği artırdığını söylemektedir (Ülkütaşır 2009: 35).

İmlâ tartışmaları içerisinde Enver Paşa, huruf-ı munfasıla fikrini uygun görmüş ve özellikle orduda kullanılmasını istemiştir. Bu nedenle alfabeye “*Ordu Elifbası, Enverî hat, Enver Paşa yazısı, Hatt-ı Enverî*” gibi adlar verilmiştir (Ülkütaşır, 2009: 26). Yazıda birlik ve düzen sağlamak için Enver Paşa, kullanılan alfabe değiştirilmeden harflerin ayrı ayrı yazılmasını istemiştir. Bununla beraber,

“Türkçedeki sekiz ünlü sesi karşılamak üzere, sekiz ayrı harf kullanılmıştır. Klasik alfabede bulunan otuz iki harf korunmuş, vav (و), ye (ی), ve güzel he (ه) harflerinin üstüne işaretler koymak yoluyla yedi yeni harf türetilerek elif harfi sadece “a” sesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Nazal n ile hemze de ayrı bir harf kabul edilmek suretiyle toplamda sekiz ünlü, otuz iki ünsüz

⁷ Dr. Milaslı İsmail Hakkı dışında huruf-ı munfasıla görüşünü savunanlar arasında Dr. (Prof). Necmeddin Arif, Cihangirli M. Şinasi ve İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) yer almaktadır (Ülkütaşır, 2009: 24). Cihangirli M. Şinasi ile İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) huruf-ı munfasıla hakkındaki görüşlerini “Tadil-i Huruf Meselesi”, “Şekiller Nasıl Tedkik Olunur” adlı kitapçıklarda anlatmışlardır (Ülkütaşır, 2009: 24). Ali Nusret, “Milletin Maârife İhtiyacı ve Hurûf-ı Munfasılanın Fevâidi” adlı makalesinde konuyu imlâyâ getirerek bunun huruf-ı munfasıla ile giderilebileceğini söylemiştir (Ertem, 2021: 347). Huruf-ı munfasıla fikrini savunanların aksine İsmail Suphi, bu fikri doğru bulmayarak yeni bir alfabe öğretmekten bir farkı olmadığını söylemekte ve imlâyî düzeltmek adına elifbâdan bazı harfleri kaldırmayı veya bir kelimedede tüm ünlülerin gösterilmesini savunmaktadır (Ertem 2021: 319). Huruf-ı munfasıla fikrini uygun görmeyen bazı dilciler de imlâda düzenlemeye odaklanmış ve Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında bütün ünlülerin gösterilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Her ne kadar Arapça ve Farsça kelimelerde bütün ünlülerin yazılması fikri ilgi görmese de Türkçe kelimelerin yazımında bütün ünlülerin yazımının kısmen uygulandığı görülmüştür (Argunşah, 2023: 137).

harften oluşan kırk harfli Ordu Elifbası teşkil edilmiştir.” (Karakuş, 2018: 458).

Kelimelerin yazımında harflerin eksiksiz yazılmasıyla Türkçe kelimelerin imlâsındaki sorunlar ortadan kalkmıştır. Ancak alfabe ıslahının hazırlıksız yapılması, askeri işleri aksaklığa uğratması, zaman kaybettirmesi ve kelimelerin yazımına ünlülerin eklenmesiyle Arapça-Farsça kelimelerin yazılıp okunmasında oluşan zorluklardan dolayı birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Enver Paşa’nın kararının net olmasına rağmen alfabe bir süre sonra kullanılmamıştır (Karakuş, 2018: 473-477).

İmlâyı harfleri ıslah ederek düzeltmeyi düşünenlerin aksine bu ıslahın harfleri değiştirmeden de yapılabileceğini ileri sürenler olmuştur. Harflerin mevcut şekilleri üzerine bazı ortak kuralların kabul edilmesi, harflerin sayısının azaltılması ve ünlüler içinde kullanılacak harflerin abece sırasına dahil edilmesi suretiyle bir yöntem önerisi geliştirilmiştir. İmlâ konusunun aciliyetine dikkat çekilerek Ateş dergisinde harflerin aslının korunması suretiyle ve küçük düzenlemeler ile imlâyı basitleştirme fikri savunulmuştur (Ertem, 2021: 344).

Sözü edilen tüm imlâ çalışmalarının yetersiz olacağını düşünen bazı aydınlar ise Latin alfabesine geçmenin en doğru yol olacağını söylemişlerdir. 1910-1912 yıllarında alfabe tartışmalarının arttığı süreçte Ali Ekrem (Bolayır) tartışmalara Latin harflerini savunarak dahil olmuş ve Latin harflerini batıya açılan bir pencere olarak da görmüştür (Ertem, 2021: 355). Yine bu dönemde Celal Nuri⁸, Hürriyet-i Fikriyye Dergisi’nde yayımladığı yazılarında kullanılan alfabenin iflas ettiğini, imlâyı zorlaştırdığını ve Türkçe için Latin alfabesinin uygun olabileceğini dile getirmektedir (Ertem, 2021: 361).

II. Meşrutiyet Dönemi’nde dil konusu ile ilgili ilk adım 1908 yılında Türk Derneği tarafından atılmıştır. Dernek yazılarını en sade Osmanlı Türkçesi ile yazmayı hedeflemekte ve Osmanlı Türkçesini millî dil seviyesine taşıma gayretindedir (Gülmez, 2006: 44-45). İmlâ konusuyla ilgili yazılar kaleme alan Türk Derneği, Türkçenin fonetik özellikleri dikkate alınarak imlânın tekrar düzenlenmesini istemişlerdir (Argunşah, 2023: 75).

⁸ Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye- Mukadderat Tarihiye adlı kitabında Latin alfabesini savunmakta ve ıslah-ı huruf ile ilgili şu sözlere yer vermektedir: “Hurûfatımız berbattır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz. Bunlar nâkâfidir (yetersizdir) (...) Bu harfleri ve bunlarla yazılmış ibaratı halk (asıl avam) kolaylıkla öğrenemiyor; bunlar gayr-i tabii şeylerdir. (...) Islah-ı Huruf gibi boş, vâhi tedbirlere müracaat edeceğimize bir saat evvel, kemal-i cesaretle Latin harflerini kabul etmeliyiz.” (Ülkütaşır, 2009: 29).

1911 yılında Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp Genç Kalemler Dergisi etrafında toplanmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki dil tartışmalarında öncü olan Yeni Lisan hareketi Türkçenin sadeleştirilmesini hedeflemiştir.

Yeni Lisan'ın ilk makalesinde imlâ dâhil olmak üzere dil ile ilgili birçok konuya değinilmiştir. Bu makalede Ömer Seyfettin imlâ konusu hakkında şu sözlere yer verilmiştir: “Arabî ve Farisî kelimelerin imlâları şiddetle, dinî bir ta’assubla muhafaza olunacaktır. Türkçelere gelince, mühim iltibasları menetmek için, şimdilik, makul ve mütedil bir tarzda “huruf-ı imlâ” kullanılacak... İmlâ meselesini zaman halledecektir.” (Çelik, 1995: 33). Yeni Lisancılar imlâyı her ne kadar zamana bırakmış olsalar da imlâ ile ilgili sorunları tespit ederek çözüm yolları aramaya başlamışlardır. Yeni Lisan'ın 10. makalesinde Türklerin Arap alfabesini kabul ettikten sonra elifbâ ile Türkçe kelimeleri yazmakta problem yaşadıklarını ve Arapçada uzun vokallerin bulunduğunu ancak Türkçede uzun vokal yer almamasından dolayı bunun imlâda uyumsuzluğa sebebiyet verdiği söylenmiştir (Çelik, 1995: 66). Genç Kalemler dergisinin kurucularından Ömer Seyfettin, kaleme aldığı “Yeni Lisan” başlıklı makalede, Arapça ve Farsçadan birçok kelimenin dilimize girdiğini fakat bunun bir zararı olmadığını söylemiştir. Ancak dilimizi etkileyen kısmı, Arapça ve Farsça kelimelerin beraberinde o dillere ait kuralların gelmesidir⁹ ve bu durumun Türkçenin imlâsını bozduğunu dile getirmiştir (Özkan, 2017: 86). Ömer Seyfettin, konuşma dilinde hataların olmadığını ancak yazı dilinde hataların mevcut olduğunu, yazı ve konuşma dili arasındaki karışıklığı ortadan kaldırmak için de yabancı dillere ait kuralların dilimizden atılması gerektiğini savunmaktadır (Erbaş, 2021: 103). Bunun için fikirlerimizi Arapça, Farsça tamlamalar ile değil, halkın diliyle yazmayı ve İstanbul Türkçesini Türklüğün edebî dili yapmayı teklif etmektedir. İstanbul Türkçesini yaygın hâle getirme gayretinde olan Ömer Seyfettin, Arapça ve Farsça tamlamalar ile yapılan konuşmaların, yaşlı ve muhafazakâr memurların kullandığı kalıplaşmış ifadelerin İstanbul Türkçesi olmadığını, İstanbul'daki yerli hanımların

⁹ Yeni Lisan'ın ilk makalesinde yer alan *İsim ve Sıfat* başlığı altında yabancı dillerin kurallarının kullanılmamasına dair şu şekilde kesin bir tavır takınılmaktadır: “Farisî kelimeleri, Arapça masterları, Türkçemizdeki manalarına göre isim veya sıfat telâkki edeceğiz. Farisî ve Arabî nispet manasını ve edatını haiz olan kelimelere umumiyetle sıfat diyeceğiz. Lisanimizde yalnız Türkçe kaideleri hükmedecek; yalnız Türkçe, yalnız Türkçe kaideleri... Türkçenin mekanizmasını bozan Arabî ve Farisî kaideleri bilmeyeceğiz. Anlamayacağız.” (Çelik, 1995: 33). Yine Yeni Lisan'ın 21. sayısında yabancı dillerden kelime ve kural alma konusuyla ilgili şöyle bir söze yer verilmiştir: Lisaniyat diyor ki, “Her lisanın cezirlerinden değil, tasarruflarından mürekkep olduğu için, başka lisanelerden ihtiyacı olduğu kadar kelime alabilir. Bu meşrudur. Fakat kaide alamaz.” (Çelik, 1995:106).

konuştugu sade Türkçenin İstanbul Türkçesi olduğunu dile getirmektedir (Öksüz, 1995: 139, 140).

Ziya Gökalp, Türkiye'nin millî dilinin İstanbul Türkçesi olduğunu ancak İstanbul'da konuşulup yazılmayan İstanbul ağzı, yazılıp da konuşulmayan Osmanlı dili¹⁰ olmak üzere iki Türkçenin var olduğunu dile getirmektedir (1958: 77). Gökalp'e göre dilimiz için yapılması gereken bu ikiliği ortadan kaldırmak için "ya yazı dilini aynı zamanda konuşma dili hâline getirmek ya da konuşma dilini aynı zamanda yazı dili hâline koymak" (1958: 77) gerekmektedir. Bu gibi konular için Gökalp, 'gelmişsin' yerine 'gelmişin', alıntı kelimelerde ise 'sigara' yerine 'cigara' şeklinde yazılmasını tercih etmektedir. Gökalp için konuşma ve yazı dili dışında imlâyı bozan diğer bir husus ise dilimize giren Farsça kelimelerde Farsça ekler kullanılmasıdır. Örneğin; Farsçadan dilimize giren "hasta" kelimesinin "hastalar" biçimi varken Farsça ek ile "hastegân" şekli kullanılmamalıdır (Argunşah, 2014: 18-20). Çünkü Gökalp'e göre, "Kelimeleri, terkipleri, cem(i)leri, edatları aydınlar farklı, halk farklı kullandığından dilimizde ikilik bulunmaktadır. (...) Halkın kullandığı dil daha güzel ve Türkçe kurallara daha uygundur." (Kaçmazoğlu, 2011: 112). Sözü edilen sebeplerden dolayı Arapça, Farsça dil bilgisi kurallarının (ekler, tamlamalar, kipler vb.) dilimizden çıkarılması uygun görülmektedir.

Yeni Lisancıların ortaya koyduğu çözüm önerilerine bakıldığında genel hedefinin dilimizden yabancı kelimeleri çıkararak, Türk dilinin ilk zamanlarına dönmek olmadığını ve yabancı dillerden alınan kelimeleri dilimizin yapısına uygun hâle getirmek olduğu ortadadır (Akgün, 2014: 83). Genç Kalemlere gelene kadar yapılan dil çalışmalarının geneli incelendiğinde bu çalışmaların "ilk defa bu hareketle derli toplu ve sistemli bir şekilde ortaya" (Ercilasun, 2015: 17) konulduğu da görülmüştür.

İzmir'deki lisan hareketinde de konuşma dili ile yazı dili arasındaki mesafenin ortadan kalkması gerektiği savunulmuştur (Kuş, 2022: 761). İzmir'deki lisan hareketinin öncülerinden olan Mehmet Necip Türkçü, hatıratında "İzmir'de yayımlanan *Hizmet, Osmanlı Ticaret ve Ziraat Gazetesi, Hıfzıssıhha, Ahenk, İzmir* gibi gazete ve dergilerde

¹⁰ "Osmanlı toplumunda konuşma dilinden farklı bir yazı dili, bir üst dilin oluşma sebepleri çok çeşitlidir. Selçuklu Devleti'nin hâkim iki dili olan Arapça ve Farsça varlığını Osmanlı döneminde de sürdürmüştür. Geleneği devam ettirerek edebî eserlerin sıklıkla Farsça, dinî eserlerin Arapça yazılması, yaygınlaşmaya başlayan medreselerde eğitimin Arapça ağırlıklı olması, hatta Arapçanın "cennet dili" olduğu yönünde fetvalar verilmesi vb. sebeplerle bu iki dilin hem devlet hayatında hem de aydınlar arasında varlığını güçlü biçimde sürdürmesine sebep olmuştur." (Argunşah, 2023: 36). Yazı dilini doğru okuyabilmek için eğitilmiş olmak ve Arapça ve Farsçaya da hâkim olmak gerekmektedir. Bu nedenle halkın yazı dilini doğru şekilde okuması ve anlaması pek mümkün değildir (Argunşah 2023: 36).

1900 yılından itibaren konuşma diliyle yazılar kaleme alındığı ve lisan hareketinin bilimsel yöntemlerle” (Kuş, 2022: 760) yapıldığını ve “hatıralarının oldukça ayrıntılı ön sözünde Türkleri birleştirecek, ilerletecek Türklük fikir ve duygusunu güçlendirecek aynı zamanda konuşma diliyle yazmanın faydaları ve bu yoldaki gayretlerin ilkin İzmir’de başladığını ve açıktan açığa Yeni Lisancıların bu fikirleri İzmir’den Selanik’e götürdüklerini” (Kuş, 2021: 77) belirtmiştir. Necip Türkçü, ağırlıklı olarak Türkçe kelimeler kullanarak yazdığı yazılarında dilin sadeleştirilmesine odaklı olduğundan Anadolu ve Rumeli Türklerinin konuşma dilinin yazı dili haline getirilmesini, Türkçe’nin Arapça ve Farsçayla bağlantısının koparılmasını, yeni bir kelime gerektiğinde halk dilinden yararlanılmasını, türetme ve birleştirme yoluyla yeni kelimeler bulunmasını ve bilim terimleri için yine Türkçe kelimeler bulunmasını gerekli görmüştür (Huyugüzel, 2004: 60-61). “(...) Yirminci asrın başlarında ister İzmir ister Selanik yahut başka bir yerde olsun konuşma diline yakın bir yazı dili tesis etme ve sadeleş(tir)me çabalarından hangisinin mukaddem olduğunun ötesinde, bu gayretlerin içinde bulunulan şartlar bakımından zorunlu bir uğraş olduğu görülmektedir.” (Kuş, 2021: 84).

Yine bu yıllarda dil çalışmaları yapan derneklerden biri de Türk Yurdu’dur. Türk Yurdu Derneği dilde sadeleşme hedefiyle beraber Yeni Lisan Hareketi’nden farklı olarak yabancı kelimeleri ve tamlamaların hepsini dilden atmak istemişlerdir (Gülmez, 2006: 48). Sade ve anlaşılır bir dilden yana olan Türk Yurdu’nun yazıda o, ö, u, ü seslerini karşılayan harflere işaret koymak, sesli harflerin sayısını artırmak ve harfleri ayrı yazma fikirleriyle imlânın düzeltilmesi tarafında oldukları görülmektedir. Türk Yurdu Derneğinde Hamidzâde Abdülkadir Bey (Erdoğan imzasıyla) imlâ ilgili detaylı çalışmalar yaparak yazılar yazmıştır. Dilimizin imlâsını kendinden alacağını, imlâyı yazmak isteyenlerin eski eserleri okumuş ve Arapça ve Farsçayı iyi derecede biliyor olmaları gerektiğini söylemektedir. İmlânın doğru olması için ekler de kalınlık incelik uyumu gözetilmelidir (Tuncer, 1990: 187, 202).

Bu dönemde harf ve yazım kurallarını düzeltmek amacıyla Maarif Bakanlığı tarafından komisyonlar kurulmuş ve bunun yanı sıra özel dernekler de açılmıştır (Özdoğan, 2017: 91). “1908’de Türkçenin harf ve imlâsı için gereken usul ve kuralları ortaya çıkarmak için ‘Tetkikat-ı Lisaniye Heyeti’ kurulmuş ve bir imlâ taslağı hazırladıktan sonra dağılmıştır.” (Kardaş-Yalçınkaya, 2023: 424). Bunun ardından kurulan Harf ve İmlâ Encümenliği’nde ise edebiyat kitapları ve lügat hazırlama faaliyetlerinde bulunulmuştur (Kardaş-

Yalçınkaya, 2023: 424). İlk resmi teşebbüs 1325'te (1909) Maarif Nezareti tarafından kurulan "İmlâ Komisyonu" ile gerçekleşmiştir. Yarı resmî bir girişim ise Recaizade Mahmut Ekrem'in 1911'de kurduğu Islâh-ı Huruf Cemiyeti'dir. (Ülkütaşır, 2009: 33). "Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın başkanlığını yaptığı ve 1912 yılında kurulan 'Islâh-ı Huruf Encümeni' alfabe sorununa çare bulmağa çalışan derneklerin ve komisyonların başlıcalarıydı." (Şimşir, 1992: 45). Islah-ı Huruf gibi cemiyetlerde yer alan aydınlar alfabenin ıslahı ile yani harfleri ayrı yazarak ve ünlüleri göstererek okuma ve yazmanın kolaylaşacağını, imlâyâ düzen geleceğini, Latin alfabesine geçmekle bu sorunların çözülmeyeceğini söylemektedir (Ertem, 2021: 334).

2. BÖLÜM: İNCELEME

Mehmed Bedri, kaleme aldığı *Miḥver-i İmlā* kitabında Türkçenin imlâsının hangi kurallar dâhilinde olması gerektiğini anlatma gayretine girmiştir. Alfabe, dil ve imlâ gibi konular 18. asrın ikinci yarısından itibaren tartışılmaya başlanmış ve özellikle 19. yüzyılda yoğunluğu artarak gündemini korumuştur. Dilde sadeleşme, morfoloji ve söz dizimi gibi etraflı konuların yanında odağında sadece imlâ konusu bulunan *Miḥver-i İmlā*'nın muhtevası Mehmed Bedri Bey tarafından sade ve net olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

“İmlâ-yı türkünün ıslâh ve intizâmıyla muṭṭariden yazılıp okunması ḥuṣûsunda şimdiye kadar pek çok bahş cereyân etmiş ve hesâbsız kavâ'id kitabı vücuda getirilmiş olduğundan bu bâbda ne uzun uzadıya bahse girişilecek ve ne de kavâ'id-i şarfiyye ve naḥviyyesinden dermeyân edilecek ancak imlânın miḥver lâyiğinde deverânını mücib olan kavâ'id-i esâsiyesinden bahş edilecektir.” (1328: 3).

2.1. İmlâ Meselesinin Çözümü İçin Uyulması Gereken Esaslar

Mehmed Bedri Bey'in *Miḥver-i İmlâ* adlı eseri baştan sona incelendiğinde imlânın iki temel kriter üzerinden incelenmesi gerektiği ve eserde de bu şekilde incelendiği görülmektedir. Bunlardan ilki Türk dilinin hemen bütün dönem ve coğrafyalarında da yaygın olarak takip edilebilen damak uyumuna dayanan *kalınlık ve incelik uyumu*, diğeryse bir diyalektin esas alınan ağız üzerinden yapılan *telaffuz*dur.

İmlâda “lafzın lafz: harekenin hareke: ‘ā’id olduğu ḥarfin şıḳlet ve ḥıffetine tâbi’ olduğundan bir kelime naşıl telaffuz olunurşa öyle yazılır.” (1328: 4) ilkesinden hareket eden Mehmed Bedri Türkçede söylenip yazılmayan veya yazılıp da okunamayan hiçbir harf ve harekenin olmadığını ifade eder. Kelime yazıldığı gibi okunup ve söylendiği gibi yazılırsa kimsenin imlâya bir itirazının olamayacağını da ilave eder. Dilin söylendiği gibi yazılması hususunu, Türkçenin imlâsını bir düzen içinde ve süreklilik halinde tutabilecek tek kural olarak görmüştür (1328: 4-5).

2.2. Kalınlık İncelik Uyumu

Mehmed Bedri kalınlık incelik uyumunun Türk dilinin yaygın olarak her dönem ve coğrafyasında görülen sağlam bir ses uyumu olmasından faydalanmıştır. Bu uyum sayesinde imlâ konusunda ortaya çıkan muhtelif soru ve sorunların üstesinden gelinebileceğini ifade etmektedir. Mehmed Bedri, kitabının başından sonuna kadar

imlânın doğru olmasının koşulunu ekleşmelerin damak uyumu ölçüleriyle uyumlu olmasına bağlamaktadır. Buna göre evvela, kelimeye ilave olacak ekin hangi alt şekille ekleneceğinin bilinmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Kelime ek ilişkisinde *yayınma* kuralı olarak karşımıza çıkan bu temel ses uyumunun bilinmemesi durumunda ise hem imlânın hem de okuma ve yazma becerilerinin sağlıklı olarak gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir (1328: 3).

2.3. Telaffuz

Mehmed Bedri, telaffuzu, konuşma ve yazı dilini ortak bir noktada buluşturabilecek bir odak olarak görmekte ve imlâda karşılaşılan birçok problemin de bu odak etrafında çözülebileceğini düşünmektedir.¹¹

İmlâ konusunda uyulması gereken ve eserde birer kaide olarak değerlendirilen hususların her şartta istisnasız olarak uygulanması gerektiğini belirten Mehmed Bedri, yazımda keyfi olacak hiçbir tasarrufa yer verilmemesi gerektiğini belirtir. Ona göre bu sayede imlâda bir birlik oluşabilecektir (1328: 12). “türkçede söylenir yazılmaz yazılır okunmaz hiçbir harf ve hareke yoktur hemen her kelime şive-i lisâna tevfiķān söylendiği gibi yazılır yazılışı gibi okunur bu şüretle yazılan imlâlara artık kimsenin bir diyeceyi kalmaz.” (1328: 4).

Mehmed Bedri, imlânın esas alınan ağız üzerinden söylenildiği gibi yazılmasına aykırı hareket etmenin de özellikle okumada çeşitli sorunlara yol açacağını belirtir. “(...) şive-i lisâna muhālîf şürette yazılan imlâlar bi’t-ṭab’ doğru okunamaz onun için taşra ahālîsinin lisânı doğrulamamıştır.” (1328: 26).

Konuşmaya dayalı bir imlânın nasıl olması gerektiğini örnekler üzerinden açıklayan Mehmed Bedri, anlamın, kelimenin yazımında bulunan çeşitli işaretler yoluyla değil söyleme dayalı bir düzlemde anlaşılabilceğini vurgular. Mehmed Bedri Bey, kelimenin nasıl telaffuz olunursa öyle yazılacağını ve yazıldığı gibi de okunarak gerçek anlamın anlaşılabilceğini okuyucusuna aktarır. “Nān” anlamında olan “ekmek (اِكمك)” kelimesi ile tohum ekmek anlamındaki “اِكمك (ekmek)” kelimesinin imlâsında oluşabilecek ikiliklerden kurtarılması için ekmek (besin maddesi) kelimesinin standart telaffuzuna

¹¹ Telaffuzun fonetikteki karşılığı; en az 3, en fazla 4 sesin boğumlanma süresini ve bu süreye bağlı olarak ortaya çıkan niteliklerin karşılığı olan seslerin boğumlanma sırasını bir araya getiren ve bunu tekrar edebilen dil sürecidir. Telaffuz, hece ve kelimeye mahsustur. Mehmed Bedri Bey ise telaffuz terimiyle İstanbul’daki standart konuşma dilini ve bir kelimenin söyleyiş biçimini kastetmektedir.

aykırı olarak, ağızlardaki şekillerden biriyle, “etmek (اتمك)” şeklinde yazılmayacağını ve yazılırsa da dilin standart telaffuzunun ihlal edilmiş olacağını belirtmektedir. Bununla beraber şu açıklamaları da ilave eder: Bu nimetin bilinen Türkçe adı اتمك (etmek) değil, اكمك (ekmek)tir. “Ekmek” diye telaffuz olunurken “etmek” yazmak da abes bir durumdur. “Ekmek” kelimelerinden “nân” anlamında olan isim, diğeri de fiildir (1328: 32).

Telaffuz hususunda önemli gördüğü diğeri bir konu da yabancı kelimelere getirilen Türkçe eklerin hangi esaslara tabi olarak ekleneceğidir. Arapça ve Farsça kelimelere getirilen eklerin de Türk dilinin kurallarına uygun bir şekilde eklenmesi gerektiğini vurgulayan Mehmed Bedri, eklenme sırasında yabancı kelimenin dilimizdeki telaffuz şeklinin esas alınmasını ve eklenmenin buna göre yapılmasının gerekliliğine işaret eder (1328: 20).

2.4. İmlâ

2.4.1 Alfabe

Mehmed Bedri, Türkçe kelimelerin yazımında kullanılan Arap harflerini şu şekilde sıralamıştır:

ی ه و ن م ل ك ق ف غ ط ص ش س ز ر د خ چ ج ت پ ب ا

ث harfleriyle *hemze*, *tenvîn*, *şedde* ve *idgāmın*¹² Türkçe kelimelerde yer almadığını belirten Mehmed Bedri, ث harfinin Farsçaya; diğeri harflerin ise Arapçaya ait olduğunu ifade eder (1328: 5).

Mehmed Bedri, Arap harflerini şakıl (kalın), hafif (ince) ve hem kalın hem ince niteliği taşıyanlar olmak üzere üçe ayırmıştır:

Şakıl harfler: ق غ ط ص خ

Hafif harfler: ك س

Müşterek harfler: ی ه و ن م ل ف ش ز ر د خ چ ج ت پ ب ا (1328: 5-6).

¹² Mehmed Bedri, Türkçede teşdit ve idgām kuralı olmadığından bir kelimedede aynı cinsten yan yana gelen harflerden birinin silinmemesi ve söylendiği gibi yazılması gerektiğini ekler. كلة (kelle) یی (kelleyi) gibi. (1328: 32).

2.4.2. Ünsüzlerin Kalınlık İncelik Uyumuna Göre İmlâ Kuralları

2.4.2.1. ط - ت Karşıtlığı

“ت” harfi şakîl (kalın ünlü dizine sahip) kelimelerin başında¹³ kullanılmaz. Yani توپال (topal), طارلا (tarla) gibi kelimelerde “ت” değil “ط” harfi kullanılarak طوپال (topal), طارلا (tarla) şeklinde yazılması gerekir (1328: 22). “ط” kelimenin başından başka yerde kullanılmaz. Yani, اوطوز (otuz), اوطورماق (oturmak) vb. şekilde yazılamaz. Burada “ت” harfi kullanılarak اوتوز (otuz), اوتورماق (oturmak) vb. şekilde yazılmalıdır (1328: 23).

2.4.2.2. د

Şakîl (kalın ünlü dizine sahip) kelimelerin başında kullanılmaz. Örneğin; دونانما (donanma), دوموز (domuz), داش (daş) şeklinde yazılmaz. Burada kullanılması gereken “ط” harfidir. Bu yüzden طونانما (donanma), طوموز (domuz), طاش (taş) olarak yazılması doğrudur. Ancak دایی (dayı), دومان (duman) vb. kelimelerin yazımı “د” harfiyle yaygınlık kazanmışsa da istisnaya yer bırakmamak için genel kurala uygunluğu öncelikli olmalıdır. Yalnız “(داه) daha” edatı bu kuralın dışındadır (1328: 22).

2.4.2.3. ت - د Karşıtlığı

“د” harfi şakîl (kalın) kelimelerde sâkin (harekesiz ve kelime sonunda) olarak kullanılmaz. Bu durumda çoğunlukla “ت” harfi kullanılır. Örneğin; آت (at), آرت (art), اوت (ot) gibi fakat آد (ad), اود (od), آرد (ard) kelimeleriyle قود (qod) hecesi bu kuraldan ayırdır. Bu sayede de آد (ad) kelimesi آت (at) kelimesine, آرد (ard) kelimesi آرت (art) kelimesine اود (od) kelimesi اوت (ot) kelimesiyle karışmayacağından şüphe ortadan kalkmıştır (1328: 23).¹⁴

Mehmed Bedri, “ت” harfinin ince okunan harflerden oluşan 2. şahıs emir kipinin sonunda sâkin (harekesiz) olarak bulunan “ت” harfinin harekelendiğinde genelde “د” harfi olarak değiştirilmeyeceğini şu örnekler ile göstermektedir: بیتن (biten), اورت (ört), اورتر (örter) vb. Yine buna benzer şekilde “ت” harfi kalın ünlü dizili harflerden meydana gelen 2. şahıs emir kipinin sonunda sâkin (harekesiz) olarak gelen “ت” harfleri

¹³ Eserde kelime başı, kelime sonu, kök ünlüsünden sonra gibi terimler bulunmamaktadır. Kelime başı terimi için *kelimenin öncesi* lafzı kullanılmaktadır.

¹⁴ Mehmed Bedri Bey’in verdiği “ad” ve “od” örnekleri asli uzun ünlü barındıran kelimeler olduğu için kelime sonunda ötümsüzleşme olmamış, kaybedilen nicelik yerine kazanılan ötümlülük niteliğini ikame etmiştir.

harekelendiğinde “د” harfi olarak değiştirilmeyeceğini şu örnekler ile göstermektedir; قنات (kanat) فاناتيور (kanatıyor), باشلات (başlat) باشلاتاجاق (başlatacağ) vb. (1328: 26-27).

2.4.2.4. خ

Türkçede sākin خ harfi olmadığından آخşam (aḥşam), اوخشاماق (oḥşamağ) آخ (aḥ) şeklinde yazılıp telaffuz edilmesi dile uymamaktadır. Bu makamda (ق, ه) kullanılarak آخşam (aḥşam), اوخشاماق (oḥşamağ), اوه (oh) gibi yazılır. Özellikle يوخسه (yoḥsa) şeklinde yazılması tamamen yanlıştır. Burada “yok” sıfatı ile “ise” şart edatından meydana gelmiştir ve doğru yazımı يوقصا (yoḥşa) şeklindedir (1328: 22).¹⁵

2.4.3. İmlâda Ünsüzlerin Birbirinin Yerine Yazılması

2.4.3.1. (ك - ي) (ك - و) (ك - ن)

Mehmed Bedri, bu hususta eskiden beri bazı kelimelerde “ن و ی” harflerinin yerine kâf’ın kullanılmasına artık ihtiyaç kalmadığını söylemektedir (1328: 24- 25).

(ك - ن)

آنلاماق (anlamak), دنیز (deniz), دكيز (deniz).

(ك - و)

دوومك (dövmek), دوگمك (dögmek).

(ك - ي)

اكرى (eğri), اكرى (eyri), اكمك (eğmek), ايمك (eymek) örnekleri verilmiştir. İlgi hali ve ikinci şahıs ekleri de unutulmamalıdır.

Örneğin; باشين (başın), باشيک (başın), كوزونوز (gözünüz), كوزونوز (gözünüz) vb. (1328: 25). Ben ve sen zamirlerine gelen yönelme ekiyle ساکا (saḥa),¹⁶ باشا (baḥa) şeklinde yazıldığında imlâsı yanlış olup nun’un (ن) harekelenip kef’e (ك) dönüşmesine dair bir kural da

¹⁵ “Yoḥşa” şeklinde yazmak yerine “yoḥşa” şeklinde yazılmasının istenmesi telaffuza bağlı bir imlâ düzeni kurma gayretindendir. “Yoḥşa” şeklinde olması ağız özelliklerini gösterirken “yoḥşa” olarak yazılması standart konuşma diline göredir. Standart konuşma dili de bizlere İstanbul konuşma dilinin esas alındığını göstermektedir. Bu düşünce doğrultusunda “yoḥşa” kelimesi standart konuşma diline uyum göstermemektedir.

¹⁶ Mehmed Bedri Bey, ك harfinin başka sesleri karşılayacak şekilde kullanılmasını doğru bulmamaktadır. Zaten Arap alfabesinde ünsüzleri karşılayacak kadar harf bulunmaktadır. Bununla beraber ك harfinin ڭ

bulunmamaktadır (1328: 25). Bundan dolayı بانا (bana), سانا (sana) şeklinde yazmak gerekirken ve bu durumda da bu, şu, o gibi kelimelere gelen yönelme ekiyle de بونا (buna), شونا (şuna), اونا (ona) şeklinde yazılır (1328: 26).

Bir heceli kelimelerin sonunda harekesiz olarak gelen “ك” harfi harekelendiğinde “ى” harfine değiştirilmez. چك (çek), چكیور (çekiyor) vb. İki ve daha fazla heceli kelimelerin sonlarında sâkin olarak gelen “ك” harfi harekelendiğinde “ى” harfine değişir. Örneğin; انك (inek) انه ىی (ineyi), كله جك (gelecek) كله جه ىی (geleceyi) vb. (1328: 29- 30).¹⁷

(ك - ك)

Mehmed Bedri burada ك harfinin telaffuz açısından ayrımını yapabilmemiz için şu şekilde bir fikir sunmaktadır; biri Arapça kâf diğeri Farsça kâf sesinde olmak üzere kelimenin aslında bulunan kef’ler (ك) iki şekilde telaffuz edilir. Bunların bir diğerinden ayrılması için Arapça kâf’ın sesinde telaffuz olunan kâf üzerine (ع) ve Farsça kâf sesinde telaffuz olunan kâf içinde üzerine (ى) yarı cezm şeklinin konulması uygundur (1328: 26).

2.4.4. Ünlüler

Türkçe kelimelerde bulunan seslerin harekesi ۱, و, ۰ ve ى’den oluşmaktadır. ۱ ve ۰ fetħa, و zamme ve ى de kesre için kullanılır. Dilde genel kabul gören ağız gereği hareketler de şaķıl (kalın) ve ħafif (ince) olmak üzere ikiye ayrılır ve bir kısmı da şaķıl (kalın) ve ħafif (ince) arasında ortak olarak kalmıştır. Müstakilen şaķıl olan elif (۱), müstakilen ħafif olan he (۰) ve müşterek olanlar ise و ve ى’dir¹⁸ (1328: 7-8).

Müstakilen şaķıl (۱) ve ħafif (۰) olarak ikiye ayrılan hareketler bir kelimedede aynı anda yer alamazlar. Zamme ve kesre ise ne müstakilen ħafif ne de müstakilen şaķıldır. Fakat bulundukları kelimeye göre şaķıl veya ħafif olarak telaffuz edilirler (1328: 8).¹⁹

sesini karşılamasına gerek olmadığını ifade etmesi damaklılığın ortadan kalktığını göstermektedir. Bu nedenle başa değil, bana şekli doğrudur.

¹⁷ Burada ك harfinin ى harfine değişilmesinin sebebi telaffuz ile ilgilidir. Çünkü “inek” kelimesine gelen “-i” ekiyle beraber kelime “ineği” olur ancak konuşma dilinde “ğ” sesi boğumlanmadığı ve kelimenin “ineyi” şeklinde telaffuz edilmesinden dolayı Mehmed Bedri Bey bu şekilde yazılmasını uygun görmüştür.

¹⁸ Mehmed Bedri tarafından hareketler için yapılan kalınlık ve incelik ayrımı aslında ünlülerin damağa göre olan önlük (incelik) ve artlık (kalınlık) durumudur. Sözü edilen şaķıl (kalın) ünlüler, art damak ünlüleridir. Ĥafif (ince) denilen ise ön damak ünlüleridir.

¹⁹ Anlatılmaya çalışılan durumda damak uyumundan dolayı ön damak ve art damak sesleri bir kelime içinde aynı anda var olamazlar.

Mehmed Bedri hareketler ile ilgili sözünü ettiği şaķil veya hafif ayrımı dışında mebsûta ve maķbûze ayrımıyla beraber ünlülerin dokuz tane olduğunu göstermektedir (1328: 8). Yazarın sıraladığı dokuz ünlü a, e / u, ü, o, ö / ı, i, ê şeklinde gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmada düz geniş / yuvarlak / dar ve yarı dar ayrımının yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında darlık ve genişlik nitelikleri bakımından ele alındığında yarı dar e olarak tavsif edilen ê sesinin de standart ünlüler arasında yer aldığı görülmektedir.

2.4.4.1. a ve e sesi

a ve e sesini karşılayan hareke fethâdır. Fethâ, şaķil ve hafif olarak ayrılmaktadır. Eğer şaķilse elif (ا) harfi, hafif ise he (ه) harfiyle karşılanmaktadır. Örneğin; araba (أرابة), ebe (أبه) (1328: 9).

2.4.4.2. u, ü ve o, ö sesleri

u, ü ve o, ö seslerini karşılamak için şaķil ve hafif ayrılmaksızın vav (و) harfi kullanılmakta ve bu seslerin şaķil ve hafif ayrımı *mebsûta* ve *maķbûzeleriyle* çoğalmaktadır. Zamme-i şaķile-i mebsûta “o” sesi, zamme-i şaķile-i maķbûze “u” sesini; zamme-i hafife-i mebsûta “ö” sesi, zamme-i hafife-i maķbûze ise “ü” sesini karşılamaktadır (1328: 9). Yapılan ayırmayla birlikte örnekleri de verilmiştir. Zamme-i şaķile-i mebsûta چوق (çok), zamme-i şaķile-i maķbûze اوزون (uzun), zamme-i hafife-i mebsûta اولمك (ölmek), zamme-i hafife-i maķbûze دوزگون (düzgün) gibi örnekler vardır (1328: 9).

2.4.4.3. ı, i ve ê sesi

ı ve i sesini karşılamak için şaķil ve hafif ayrılmaksızın yâ (ی) harfi kullanılmaktadır. “ی” harfinin şaķil ve hafif ayrımı bulunmakla birlikte kesre-i hafifenin mebsûta ve maķbûzesi bulunmaktadır. Kesre-i hafife-i mebsûta “ê” sesini karşılamaktadır. Örneğin; ایش (êş), ایک (êk) gibi. Kesre-i hafife-i maķbûze ise “i” harfini karşılamaktadır. Örneğin; ایش (iş), دیش (diş). Ancak kesre-i şaķilenin mebsûta ve maķbûzesi yoktur (1328: 9).

2.4.4.4. Ünlünün İmlâda Ortadan Kalkması

ا, و, ی ve ۵ harekelerinden birisi bulunmazsa o harflerin fethā-ı hafife (۵) ile okunması bir kuraldır. Örneğin; كزَمَك (gezmek), سَكْسَن (seksen), دَلَمَك (delmek), كُورَمَك (görmek) vb. (1328: 10).

Mehmed Bedri anlatmak istediği durumu daha anlaşılır hâle getirmek için “seslenmek” kelimesi üzerinde tahlil yapmaktadır. سَه (se), سَس (ses), سَسْلَه (sesle), سَسْلَن (seslen), سَسْلَنَمَه (seslenme), سَسْلَنَمَك (seslenmek) (1328: 11).

Mehmed Bedri, yazıda harekenin ortadan kalkmasının uygun olmadığını şu şekilde açıklar: Birleşmeden dolayı silinmesi gereken fethā-ı hafifeden (۵) başka hiçbir harfin harekesi bir kurala dayanmaksızın silinmez ve değiştirilmez. Harfin harekesi konuşmada nasıl varsa şeklen de var olması gerekir. Mesela iki (اِيكِي) ve üç (اَوچ) kelimelerindeki elif (ل) harflerinin harekesi konuşmada ve şekilde nasıl var ise onların aynısı olan bir (بِر) ve ders (دَرث) kelimelerindeki (د ve ب) harflerinin konuşmada var olan harekelerinin yazımda da var olarak (د ۵ رث ve ب ۵ رث) ²⁰ şeklinde yazılmalıdır. İki (اِيكِي) ve üç (اَوچ) kelimelerindeki eliflerin harekeleri ortadan kaldırılarak (اِک ve اِچ) şeklinde yazılmaları gerekir. Çünkü kural gereği ya harfin harekesi hakkıyla yazılmalı ya da hiçbir harfin harekesi yazılmayarak yerlerine hareke-i resmiyye kullanılmalıdır. Bazılarında ortadan kaldırmak bazılarında da kullanmak kurala ters düşmektedir (1328: 11).²¹

2.4.4.4.1. e sesi

Türkçe kelimeleri oluşturan harflerin okunmasını sağlayan harekeler (ا, و, ی) durma halinde ve birleşme/ulama halinde kullanılır asla silinmez ve değiştirilmez fakat (۵) durma işareti olduğundan bağlı olduğu harfin sonraki harf ile birleşmesi gerektiğinden silinip yerine gereken harf eklenir. Örneğin; اودَه مَك (ödemek), اودَتَمَك (ödetmek), تَيَزَه (teyze), تَيَزَم (teyzem) şeklinde yazılır. اودَه تَمَك (ödetmek), تَيَزَه م (teyzem) şeklinde yazılamaz. Çünkü fethā-ı hafife (۵) harfin arasında bir engel olduğunda bu engel ortadan kalkmadıkça öncesindeki harf arkasındaki harf ile birleşemez. Eğer fethā-ı hafife (۵) birleşmede

²⁰ Yazar başta “ders” kelimesini örnek vermesine rağmen paragrafın ilerleyen yerlerinde bu kelimeyi “dört (دُورث)” olarak yazmıştır.

²¹ Ünlüler, imlâ tartışmalarının temelini oluşturmaktadır. Ünlü sesin bir kelimedede yazılıp başka bir kelimedede yazılmamış olması Mehmed Bedri de dahil olmak üzere dönemin aydınları tarafından dikkat çekilen bir konudur. Mehmed Bedri, kelimelerde ya hiçbir ünlünün verilmemesini ya da tüm ünlülerin telaffuza uygun olacak şekilde yazıda gösterilmesi gerektiğini söyleyerek bir nevi durumu eleştirmektedir. Çünkü bir kelimedede tüm ünlüler varken özellikle he (۵) harfinin kelimedede ortadan kalkması ona mantıklı gelmemiştir.

silinmeyerek kullanılması gerekirse birkaç kelimeye mahsus olması gerekmez diğer hareketler gibi her fetḥa ile okunan harfin arkasında kullanılması ve kelimelerin de (1328: 12) (سومك sevmek, سه ومك sevmek), (سومه مك sevmemek, سه ومه مك sevmemek) şeklinde yazılması gerekir. Hâlbuki fetḥa-ı ḥafife (ه) diğer hareketlere kıyasla nerede bulunursa bulunsun birleşmede/ulamada silinir (1328: 13).

Mehmed Bedri, kural gereği iki heceli kelimelerin son harfleri hareketlendiğinde onu sākin kılan harfin silinen hareketi geri dönülerek uygun yere yazılması gerektiğini söyler. Örnek olarak كونه شى (güneşi), كونه شه (güneşe), كومه سى (kümesi), كومه سه (küme) vb. kelimeleri gösterir. Bu kelimeler, كونه شى, كونه شه, كومه سى, كومه سه şeklinde yazıldıkları durumda yazı tarzına göre nun (ن) ve mim'in (م) sākin okunması gerekir. Mehmed Bedri, iki heceli kelimenin sonu hareketlendiğinde önceki harfin hareketinin yazılmasına gerek kalmadığını ve zaten başka şekilde okunma imkânı olmadığını da söylemektedir. Örneğin; كل (gel) ve كز (gez) kelimeleri sonuna hareke aldığında bu kelimelerin كلير (gelir), كزير (gezer) yazılmasına gerek yoktur. Bu nedenle ince okunan kelimelerde zamme veya kesreden biri yoksa harfin fetḥ ile okunması gerektiğinden كلير (gelir), كزير (gezer) şeklinde yazılmaları lazımdır (1328: 13).²²

2.4.5. Resmî Harekeler

Resmi hareketler de harflerin hareketi gibi *fetḥa*, *kesre*, *zamme* gibi üç kısımdan oluşmakta ve başka da ayrımı bulunmamaktadır. Harflerin hareketi gibi şaḳîl ve ḥafîf, ayrıca mebsûṭ ve maḳbûze olarak birer kısma daha ayrılmadıklarından Türkçe kelimelerde harflerin hareketleri için bir görev ifade etmezler. Zaten bunlar Türkçe kelimelere özel olmayıp Arapça kurallara hâkim olmayanların Arapça kelimeleri doğru okuması için ortaya çıkmıştır. Türkçe kelimelerin kurallarına uygun olmadığından resmi hareketlerin kullanılmasına ihtiyaç yoktur. Ancak fetḥa-ı ḥafifenin (ه) ortadan

²² Mehmed Bedri Bey, imlânın standart ağız özelliklerine uygun olarak yazılması gerektiğini daima savunmaktadır. Özellikle söz konusu olan e sesini karşılayan he (ه) harfi yanına gelenekten dolayı silinir ve yazılmaz. Mehmed Bedri, bu harfin yazıda silinmemesi gerektiğini söylemekte fakat “gel, gez” gibi kelimelerin başka okunma imkânı bulunmamasından dolayı he (ه) harfinin yazılmasına gerek olmadığını da ekler. Bu düşüncenin imlâda ikilik oluşturması muhtemeldir. Hem telaffuza göre yazılması gerektiği kuralına ters düşülmekte hem de imlâda birlik kurulmasının önüne geçilmektedir.

kalkmasından dolayı gerekli yerde kullanılabilir. Örneğin; تَرس (ters), تَرس (teres) gibi (1328: 14-15).²³

2.4.6. İmlâda Ünlü ve Ünsüz Ayrımı

Mehmed Bedri, ilk önce elif (ل) harfinin nerede harf veya hareke olduğunun ayrımını yapmaya başlar. Elif (ل) harfi mutlaka başta olur. Bir harfin sonrasında kullanılırsa o harfin harekesidir (1328: 10). Mehmed Bedri Bey'in bu konudaki fikirlerine کتاب "kitap" kelimesi bir örnek teşkil edebilir. Kelimenin başında yer almayan ا, ت'nin harekesini temsil etmektedir.

Hareke vazifesini yerine getirmeye ayrılmış olan ا, و, ی ve ء harekeleri bir kelimenin başında bulunursa harf, sâkin (harekesiz) bir harfin ilerisinde²⁴ kullanılırsa hareke olurlar. Örneğin; أیوا (ayva), كودده (gövde), سیوری (sivri), قاییق (kayık) vb. Bir harfin ilerisinde elif (ل) ve (ء) bulunursa fetha ile ba (با) be (به), vav (و) bulunursa zämme ile ku (قو) kü (كو), yâ (ی) bulunursa kı (قی) ki (کی) okutur (1328: 10).

2.4.7. Seslerin Kalınlık İncelik Uyumuna Göre İmlâsı

Mehmed Bedri, şaķîl ve hafîf ayrımıyla bu harflerin bir kelimede asla toplanamayacağını göstermeye çalışır. Yani müstakil olarak şaķîl olan ط, ص, غ, ق ve yine müstakil olarak hafîf olan ك, س harfleri bir arada bulunarak طوقسان (doğsan), سانچاق (sancağ), ايسلاق (ıslak) şeklinde yazılması mümkün değildir. Dilin kuralları gereği طوقسان (doğsan), سانچاق (şancağ), ايسلاق (ışlak) şeklinde yazılması doğru kabul edilmiştir. Müşterek harfler ise ne şaķîl ne de hafîftir. Bu harfler, hafîf kelime veya harfler arasında yer aldığı anda hafîf, şaķîl kelime veya harfler arasında yer aldığı anda da şaķîl olarak telaffuz edilirler (1328: 6).

Mehmed Bedri, şaķîl ve hafîf harfler nasıl ki bir kelime içinde beraber bulunamıyor ise şaķîl bir harf, hafîf hareke ile yan yana gelmeyeceği gibi hafîf bir harfte şaķîl hareke ile bir araya gelemeyeceğini de ekler. Yazar, bu ayrımların zamanında doğru şekilde yapılmadığı için Türkçenin imlâsı düzenli yazılıp okunamadığını fakat bu kural ile artık okuma ve yazmada şüphe ortadan kalkacağını söylemektedir (1328: 7).

²³ Miħver-i İmlâ kitabının başından sonuna kadar imlâda düzeni ve birliğı sağlamak adına birçok kural kaleme alınmıştır. Ancak burada Türkçe kelimeler için işe yaramayacak olan resmi harekelerin gerektiğinde kullanılabilmesinin söylenmesi tekrar imlâ açısından ikilik yaratabilecek bir durumdur.

²⁴ Mehmed Bedri Bey'in eserinde kullandığı literatürde kelime ve hecelerdeki seslerin yerlerine işaret edilirken kelime başı, kelime sonu, hece başı, hece sonu veya kök ünlüsünden sonraki ses gibi tarif terimlerinin yerine eserde *harfin ilerisinde*, *öncesinde* gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Mehmed Bedri Bey, her harfin harekesinin kalınlık incelik uyumuna bağlı olarak kullanılacağını ifade etmektedir. İmlâda kalınlık incelik ayrımını gösterebilmek için kalın ünlü dizisine sahip bir kelimedede elif (ل) harfinin üzerine med (ـَ) işareti konularak “آت (at)” şeklinde yazılacağını ve ince ünlü dizisine sahip bir kelimedede ise “ات (et)” şeklinde yazılması gerektiğini belirtmektedir (1328: 14).

2.4.8. Hece

Mehmed Bedri, heceyi bir hareke üzerine kurulmuş söz olarak tanımlamaktadır. Ona göre hece bir, iki veya en fazla üç harflidir. Bir heceli harfler harekeli, iki ve üç harfli olanlar ise harekesizdir (1328: 14).²⁵

2.4.9. Kelimelerin İmlâsı

Mehmed Bedri, dilin harfleri ve harekeleri nasıl ki şakîl (kalın) ve hafîf (ince) olmak üzere ikiye ayırıyorsa harf ve harekelerden meydana gelen kelimelerin de şakîl (kalın) ve hafîf (ince) şeklinde ikiye ayrıldığını söylemektedir. Kalın okunan kelimeler; أصلان (aşlan), صانچاق (şancaq). İnce okunan kelimeler: سكسن (seksen), كوموش (gümüş) vb. (1328: 15).

Türkçe kelimeler şakîl (kalın) ve hafîf (ince) şeklinde iki kısım olmasıyla beraber bir de kelime sonunun müteharrik (ünlü, harekeli) ve sâkin (ünsüz, harekesiz) olması açısından da ikiye ayrılmaktadır. Eğer ki kelimenin sonunda harekelerden biri bulunursa müteharrik (ünlü, harekeli), harekelerden biri bulunmaz ise sâkin (ünsüz, harekesiz) olarak ifade edilmektedir. Örneğin; صو (şu), آرى (arı) müteharriktir. طوز (tuz), كوز (güz) sâkindir (1328: 16).

2.4.9.1. Türkçe Kelimelerin İmlâsı

Her şeyde bir prensip ve ölçü olduğu gibi Türkçe kelimelerin prensip ve ölçüsü de şıklet (ağır) ve hiffet (hafif) kuralıdır. Bu kurala uymayan kelimeler de Türkçe değildir. Mesela, خوروص (hurûs), قربان (qurbân), توفنك (tüfenk) kelimelerinin Türkçe olabilmesi için خوروص (horoş), قربان (qurban), توفنك (tüfenk) şeklinde yazılması gerekirdi (1328: 15-16).

²⁵ Bir heceli harflerin harekeli, iki ve üç harfli olanların ise harekesiz olduğu söylenmektedir. Bunun sebebi, Türkçenin sağlam hece yapısına sahip olmasıyla beraber bir kelimedede iki doruk noktası olamayacağından birinci hecede açıklık derecesi yüksek olan ünlü hece doruğuna çıkar, ardından ikinci hecede mevcut olan ünsüzden dolayı açıklık derecesi düşerek kapanma süresi oluşmaya başlar (Turan, 2016).

Mehmed Bedri, Türkçe kelimelerin durumunu şu şekilde açıklar: Türkçe olan her kelime sahip olduğu hece üzerine kurularak ilk harften son harfe kadar gerekli harfler ve harekelerin eklenmesiyle tamamlanır. Örneğin; يازماق (yazmak), يازدى (yazdı), يازدير (yazdır), يازديرت (yazdırt) vb. (1328: 16).

2.4.9.2. Yabancı Kelimelerin İmlâsı

Mehmed Bedri, Türkçe harfler ile yazılacak yabancı kelimelerin dahi mümkün olduğunca Türkçe imlâya uygun yazılması gerektiğini söylemektedir (1328: 20).

2.4.10. Eklerin İmlâsı

Mehmed Bedri, dilin şivesinin gereği olarak harfleri ve harekelerden oluşan kelimeleri şaķıl (kalın) veya ĥafif (ince) itibarıyla ikiye ayırdığı gibi ekleri de aynı şekilde ikiye ayırmıştır. Bu ayrıma göre:

Şaķıl olanlar kalın okunan kelimelere, ĥafif olanlar ise ince okunan kelimelere mahsustur. Ortak harflerden olanlar ise şıķlet ve ĥıffeti ve ne cins hareke ile harekelenmesi gerekeceği ait olduğu kelimelere göre belli olur.

Şaķıl (kalın): ق ص ا

Ĥafif (ince): ه ك س (1328: 33).

Kalın okunan kelimelerde “ق, ص, ا” harfleri hangi yerde ne görev ile vazifeliyse ince okunan kelimelerde de “ه, ك, س” harfleri de o görev ile vazifelidir. İnce okunan kelimelerde “س” eki şarttır. Bu harfin dengi olan “ص” eki ise kalın okunan kelimelerde gereklidir. Örneğin; كلىرسه (gelirse) ve يازارصا (yazarşa) gibi. Bunun gibi kalın okunan kelimelerde ق, ince okunan kelimelerde ك mastar ekidir. يازماق (yazmak) ve كلمك (gelmek) gibi. Örneğin; ince okunan kelimelerde ه (he), kalın okunan kelimelerde elif (ا) yönelme eki ve istek kipinin 3. şahıs ekidir. Örneğin; باشا (baş), كوز (göz), كوزه (göze) vb. kelimelerde olduğu gibi (1328: 34).

2.4.10.1. Yabancı Kelimelere Gelen Türkçe Eklerin İmlâsı

Kendi kurallarına uygun olarak şekillenen Arapça ve Farsça kelimelerin harf ve harekeleri değiştirilemez fakat Türk dilinin şivesinde sahip oldukları şıķlet (ağır) ve ĥıffet (hafif) kuralına uygun olarak gerekli ek ve harekeler eklenir. Şaķıl (kalın) ve ĥafif (ince) itibarıyla şekillenen Türkçe kelimelere ek ve harekeler hangi cinsten ekleniyorsa Arapça

ve Farsça kelimelere de o cinsten eklenir. Arapça olan غيرت (ğayret) ve Farsça olan نماز (namāz) kelimelerine gelecek ek Türk dilinin kurallarına göre olmaktadır. Yani غيرتسيز (ğayretsiz), غيرتلىرى (ğayretleri), نمازسىز (namāzşız), نمازلارى (namāzları) vb. (1328: 19). Şaķil şekilde telaffuz olanlara (namāz) şaķil ek ve harekeler gelirken hafif şekilde telaffuz olunanlara da (ğayret) hafif ek ve harekeler eklenir. Bu durumda kelimeye eklenecek ek ve harekeler de telaffuza baēlıdır (1328: 20).

Kuralı daha anlaşılır hâle getirmek isteyen Mehmed Bedri, خسته (haste) ve پاره (pāre) kelimelerini örnek verir. Bu kelimeler kendi şivelerine göre telaffuz edilirse خسته ليك (hastelik) ve اون پاره ليك (on pārelilik) şeklinde kaleme alınmalıdır. Ancak Mehmed Bedri'nin bu örnekler ile dikkat çekmek istediēi husus “bir lisān diēer lisāndan aldığı kelimātı mümkün olduēu kadar kendi şivesine göre telaffuz” (1328: 20) etmesi gerektiēi fikridir. Türkçede خ (h) harfi kalın olduēundan ve pāre kelimesindeki rā (ر) harfinin harekesi ile öncesindeki hareketin kalınlığına uygun olması gerekmektedir. Bu kelimeler şaķil (kalın) şekilde telaffuz olunacaēından خسته ليك (hastalık), اون پاره ليك (on paralık), مكتوبلوق (mektūpluk) vb. şekilde olmalıdır (1328: 20). Bir dil, diēer bir dilin kelimelerine özel olan ekleri kendi dilinin kelimelerine ekleyerek kullanamaz fakat kendi dilinin kelimelerine özel olan eki durum gerektiēinde yabancı kelimeye ekleyerek kullanabilir (1328: 35).²⁶

Yabancı kelimelere gelen Türkçe eklerin imlâsının durumunu şu şekilde açıklamak mümkündür: “Dil uyumu, Türkçenin temel kurallarındandır. Türkçede, ekler de kelime üzerine gelirken hem ünlüsü hem ünsüzü bakımından uyuma girer. Yani *yayınma* hadisesiyle, kök kelimenin ses nitelik ve nicelikleri, üzerine getirilen yapımlar ve çekim eklerine yayılır. (...) Kalınlık-incelik (damak) uyumunun Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçen kelimeleri de tesiri altına aldığı görülmektedir.” (Ergüzel-Aydın, 2013: 157). Türkçe, “kendi ses yapısına uygun hâle getirdiēi kelimeleri eklerle genişletirken de uyumu göz ardı etmemiştir. Kelimenin ünlü ve ünsüzlerinin nitelik ve nicelikleri aldığı eke yayılır.” (Ergüzel-Aydın, 2013: 169).

²⁶ Mehmed Bedri, kelime hangi dilden olursa olsun kelimeye gelecek ekin Türkçe kurallara uygun şekilde gelmesini istemektedir. Kendisi bu konuda genellikle özen gösterirken birkaç yerde bunun dışına çıktığını söylemek mümkündür. Örneēin; eserde yer alan “*emr-i hāzır*” tamlaması her ne kadar Arapça kelimelerden oluşsa da Mehmed Bedri bu kelimeye getireceēi eki Türkçe dil bilgisi kurallarını gözetenerek “*emr-i hāzırların*”²⁶ (1328: 26) şeklinde yazmıştır. Yine edat kelimesi Arapçaya aittir. Bu kelimeyi çokluk hâline getirmek istediēimizde “*edevāt*”, “*kelimāt*” (Mehmed Bedri, 1328: 35) vb. şeklinde deēil, Türkçe kurallar dâhilinde “*edatlar*”, “*kelimeler*” şeklinde yazılmaları mümkündür. Ancak kendisinin de yer yer “*edevāt*”, “*kelimāt*” şeklinde kullandığı görülmektedir.

Bu durumda Mehmed Bedri tarafından verilen خسته (ḥaste) ve پاره (pāre) kelimelerine gelen eklerde damak uyumunun etkisiyle ilk hecedeki kalın ünlü yayınarak ikinci hecedeki ince ünlüyü de kalınlaştırmıştır. Bu kelimelere gelen ekler de kalınlık incelik uyumu takibiyle خسته ليق (ḥastalık), اون پاره ليق (on paralık) şeklinde yazılmıştır. Kelimenin ait olduğu dilin imlâsı muhafaza edilmesine rağmen kelimenin Türkçe telaffuzu esas alınarak kelimeye ek getirildiği görülmektedir.

2.5. Seslerin Nitelikleri ve Ses Olayları

2.5.1. Ünlülerin Nitelik Farkları

Ünlüler; damak (ön-art), dudak (düz-yuvarlak) ve ağız (dar-geniş) uyumu olmak üzere üç temel nitelik altında toplanmaktadır (Turan, 2016).

2.5.1.1. Önlük - Artlık (İncelik - Kalınlık)

Mehmed Bedri, Türk dilinin uyumunun gereği olarak bir kelimedeki harfin harekesi nasıl başlıyorsa devamında gelen harflerin harekesinin de öyle devam etmesi gerektiğini söylemektedir. Örneklerini şaḳīl ve ḥafīf olarak ayıran ve parantez içi yazımlarının yanlış olduğunu belirten yazar, şaḳīl olanlara طولمه (dolme), طولما (dolma), آرابه (arabe) آرابا (araba); ḥafīf olanlara ise كلان (gelan) كلن (gelen), سكسان (seksan) سكسن (seksen) örneklerini verir (1328: 17).

Türkçede ünlüleri birbirinden ayıran özelliklerden biri damaktaki önlük ve artlıktır (Turan, 2016). Araba (آرابا) kelimesindeki başta, ortada ve sondaki a sesi art damaklı olduğundan bu sesi karşılayan elif (ا) ile yazılmalıdır. Kelime sonuna he (ه) gelemmez. Çünkü he (ه) ön damak sesi olan e'yi karşıladığı için damak uyumuna ters düşmektedir. Mehmed Bedri, şaḳīl ve ḥafīf kuralının dışında kalan tek durumun şimdiki zaman eki olan ‘-yor’ ekinde meydana geldiğini söyler. Kelimenin gidişatı ister şaḳīl ister ḥafīf olsun ‘-yor’ eki aynı şekilde eklenir (1328: 21).

2.5.1.2. Düzlük - Yuvarlaklık

Mehmed Bedri, sonu sākin biten bir hece veya kelimeye hangi cins harekenin gelmesi gerektiğini dilin şivesine göre belirlenmesi gerektiğini söyler. Bu gidişata göre zammeden (u, ü, o, ö) sonra fetḥanın (a, e) gelmesi mümkünken kesrenin (ı, i) gelmesi mümkün değildir veya kesreden sonra fetḥa gelebilirken zamme gelemmez. Örneğin; اوقو (oḳ) اوق (oḳ).

2.5.2. Yutulma

Mehmed Bedri, ağız, burun, koyun, oğul, kayın, alın ve benzeri kelimelerin son harfleri harekelendiğinde ondan önceki harfin harekesi silinerek اغزیم (ağzım), بورنوم (burnum), قوینوم (koynum), اوغلوم (oğlum) vb. şekilde yazılmalarının dilin şivesinin gerekliliği olduğunu söylemektedir. Yine buna benzer bir durum, ayırmağtan (آییرماقدان), ayrılmak (آیریلماق), buyurmağtan (بویورماقدان), buyrulmak (بویورولماق) ve benzeri kelimelerde böyledir. Yazar, meydana gelen ses olayını telaffuz ile ilişkilendirerek kelimeler nasıl telaffuz ediliyorsa o yolda yazılması gerektiğini söylemektedir (1328: 31).

Mehmed Bedri'nin yukarıda verdiği örneklerde “yutulma” (Turan, 2016) hadisesi vardır. Ağız, burun, koyun vb. örneklere gelen eklerden dolayı orta hecedeki dar ünlü yutularak boğumlanmaz.

ağız + ım > ağzım /ğız/ > /ğz/ → /ı/ > / Ø / (yutulma).

2.5.3. Sızıcılışma

Bir heceli kelimelerin sonundaki “ق” harfi harekelendiğinde “غ” harfine değiştirilmez fakat “çok” kelimesi ve “ak” sıfatı²⁸ bu kuralın dışındadır. “Ak” sıfatı fiile değiştiğinde “ق” harfi “غ” harfine değişmektedir. يومورتانين اقى (yumurtanın ağı), يابین اوقو (yayın oku), صاچی آغارمیش (saçı ağarmış) (1328: 28).

İki ve daha fazla heceli isimlerin sonundaki sâkin olarak gelen “ق” harfi harekelendiğinde “غ” harfine değiştirilir. اولوق (oluğ), اولوغو (oluğu), قوناق (konağ) vb. (1328: 28).

Öncelikle Mehmed Bedri'nin sıfat olarak dile getirdiği “çok” ve “ak” kelimelerinin sonuna gelen ekten dolayı sıfattan fiile değişme durumu yoktur. Burada ünlü- ünsüz benzetmesiyle beraber “sızıcılışma” (Turan, 2016) olmaktadır. Yazarın sık sık dile getirdiği imlânın telaffuza göre şekillenmesi durumu buradaki “çoğalmak” ve “ağarmak” kelimelerinde de etkisini göstermektedir.

²⁸ “(...) Dilde, müstakil olarak telaffuz edilen ve anlaşılabilen eksiltili şekle bağlı hareket anlamı ile fiil ve eksiltisiz şekle tabi anlamı ile isim olmak üzere iki kelime çeşidi vardır. İsim ve fiil türünün bu ölçülerle karşımıza çıkan varlığı, herhangi bir ölçü ile tayin edilemeyen ilave bir kelime türünün iddiasını geçersiz kılar.” (Turan, 2018: 100) Bu nedenle Mehmed Bedri tarafından örnek olarak verilen “ak” kelimesi sıfat değil, isimdir.

Örnek olarak verilen “oluğ” ve “konak” kelimelerindeki son seslere bakıldığında boğumlanma niteliği bakımından süreksiz patlayıcı olan “ğ” sesi bulunmaktadır. Süreksiz patlayıcı olan “ğ” sesi yanına ünlü aldığında sızıcılaşarak “ğ” sesi olmaktadır.

oluğ+ u > oluğu

/uku/ > /uğu/ → ğ/ > ğ/, sızıcılaşma.

konak + ı > konağı

/akı/ > /ağı/ → ğ/ > ğ/, sızıcılaşma.

2.5.4. Ötümlüleşme(me)

Mehmed Bedri, “ت” sesinin bulunduğu emir işlevli ikinci şahıs çekimlerinin sonunda bu sesin sākin (harekesiz) kaldığını fakat ünlüyle başlayan bir ek alması durumunda bu sesin ötümlüleştirmeyeceğini şu örnekler ile göstermektedir: بیت (bit) بیتن (biten), اورت (ört) اورتر (örter) vb. (1328: 26-27).

Mehmed Bedri Bey, *bit*, *git* gibi örnekleri, t’nin ötümlüleşmediği durumları aktarmak için, emir işlevli ikinci şahıs fiil çekimlerine örnek olarak almaktadır. Fakat, bu durum için dilcilik ölçülerine göre birer cümle olan *bit* ve *ört* örnekleri yerine bit- ve git-şekillerinin tercih edilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte gitmekten (gider), etmekten (eder), gütmekten (güder) gibi bazı ince okunan kelimelerin sonlarında sākin olarak gelen “ت” harfi “د” harfine değiştirilmesine dilin şivesi izin vermekte ve imlâda dilin şivesinin gözetilmesi de şarttır (1328: 27) demektedir.

Mehmed Bedri, bir heceli kelimelerin sonunda sākin olarak gelen “ت” harfinin harekelendiğinde “د” harfi olarak değiştirilemeyeceğini de ekler. Örneğin; اتی (eti) ات (et), صيرت (şırt) صيرتى (şırtı) gibi. Ancak bir heceli olan دورت (dört) kelimesi harekelendiğinde “د” harfine değiştirilerek دوردر (dörder) olur (1328: 27). İki veya daha fazla heceli kelimelerin sonlarında sākin olarak gelen “ت” harfi harekelendiğinde “د” harfi olarak değiştirildiğini söyleyerek بولوت (bulut), بولودو (buludu); قانات (kanat), قانادی (kanadı) vb. örnekler vermiştir (1328: 28).

bulut+u > buludu VtV > VdV, ötümlüleşme.

kanat+ı > kanadı VtV > VdV, ötümlüleşme.

Örnek olarak verilen “kanat” kelimesinin sonundaki “t” sesinin “d” sesine değiştiği ifade edilmektedir. Ancak burada söz konusu olan değişme değil, “ötümlüleşme” (Turan, 2016) ses olayıdır. Kelime sonundaki ötümsüz olan “t” sesi ötümlü hâle gelmektedir.

2.5.5. Gedik Dolduran

Mehmed Bedri, kelimenin sonu ünlü ile bittiğinde belirtme, yönelme, ilgi ve tamlanan eklerinden önce kelime ve ek arasına yā, vav, sin, sad harflerinden birinin gelmesinin dilimizin gerekliliğinden olduğunu söylemektedir. Ayrıca yazar şunları da eklemektedir; “şu” kelimesi ile “ne” edatına gelen ilgi ekinin öncesinde birine “nun” diğerine “yā” gelmekte olduğunu ve bu duruma صويون آقينتيسى (şuyun akıntısı), او سنين نيين (o senin neyin) örneklerini vermektedir (1328: 38). Ancak burada verilen örnek kelimelerin her ikisinde de gedik dolduran y sesinin türediği görülmektedir.

Ünlüyle biten kelime ve ünlüyle başlayan bir ek arasında bir ünsüz türemektedir. İki ünlünün karşılaşması durumunda iki hece doruğu olamayacağından ses- hece dengelemesini sağlamak için türeyen ses gedik doldurur (Turan, 2016). Yukarıdaki “suyun akıntısı”, “senin neyin” örneklerindeki iki ünlü arasında türeyen ünsüz sesler gedik doldurandır.

2.6. Ekleşme Bilgisi

2.6.1. Kelime

Mehmed Bedri, ekten temizlenen kelimelere kelimenin aslı (kökü) demektedir (1328: 16). Ortada bir cümle olamadan da algılanabilen bir anlam ve bir fonem farkıyla bile olsa şeklini muhafaza eden kelime için yapılan tarifler onun bir anlam unsuru olduğu konusunda ortaklaşır. Turan, kelimeyi, *bir anlamla bir telaffuz şeklini kendisinde müstakilen birleştiren dil unsuru* olarak tarif etmiştir (2018: 100).

2.6.2. Ek

Mehmed Bedri, ek ile ilgili kelimenin aslına eklenen harf ve harekelerin edat (ek) olduğunu söylemektedir. Eliften yā’ye kadar olan harfler kelimenin kendisini oluşturmakta ve ek de kelimenin aslının yanında kullanılmaktadır. ياز (yaz), يازى (yazı), يازلىق (yazlık), يازدى (yazdı) vb. örneklerdeki “-ı, +lık, -dı” ektir (1328: 32).

Daima görev unsuru olarak kullanılan ve ekleşmede önce kelime sonra ek şeklindeki bir dizilişle kullanılan ekler kelimenin ihtiyacı olan işlevleri karşılama sırasına göre dizilirler. Bu dizilişte aynı üst fonksiyonu temsil ederken *yerdâş karşıtlıkla*; farklı üst işlevleri karşılarlarken ise *yandaş karşıtlıkla* yer alırlar.

2.6.2.1. Yalın Kelimeye Eklenen Ekler

Mehmed Bedri, yalın hâlde bulunan örnek kelimeler vermiştir. Bunlar; قول (baş), قول (kol), چاقى (çaķı), بورو (boru), كوز (göz), تيزه (teyze), كدى (kedi), كوڤرو (köprü). Yalın haliyle verilen kelimelere belirtme eki +(y)I, yönelme eki +(y)A, tamlayan +(n)In ve tamlanan +(y)I eki, iyelik ekleri +Im, +In, +(s)I, +(I)mIz, +(I)nIz, +lArI, +lAr getirilmiştir (1328: 39). Yazar, söz konusu olan fonksiyonların ekleriyle ilgili şu bilgileri vermiştir; üstündeki hareketin cinsine uygun olarak belirtme hâli eki, zamme veya kesredir. Yönelme hâli eki, fethâdır. İlgi/tamlayan eki “nun”dur. Tamlanan eki, bir zamme ya da kesredir. Sonları harekeli (ünlü) olan kelimelerde adı geçen eklerin öncesine yâ, vav, sin, sad harflerinin gelmesi Türk dili şivesinin gerekliliğindendir (1328: 38).

Mehmed Bedri tarafından verilen örneklere bakıldığında bunların *varlıkları karşılayan ve eksiltisiz bir telaffuz şekliyle karşılanan isim* (Turan, 2018) olduğu görülmektedir.

Mehmed Bedri’nin sözünü ettiği diğer ekler ise “mübalağa ve pekiştirme”dir. Bu ekler için “m, p, r, s, ş” seslerini göstermekte ve آپ اچىق (apaçık), قىپ قىصا (kıpķışa), موڤ مور (moşmor), سىم سىاه (simsiyâh) gibi örnekler vermektedir (1328: 35).

2.6.2.2. Fiile Gelen Ekler

Mehmed Bedri, fiile gelen ekleri 2. şahıs emir eki, 3. şahıs emir eki,²⁹ mastar eki, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, gereklilik eki, istek eki, etken sıfat fiil, edilgen sıfat fiil ve birleşik fiiller şeklinde sıralayarak örneklerini de kalın ve ince ayrımını gözeterek müfred (teklik) ve cem‘ (çokluk) olmak üzere iki hâliyle de göstermektedir (1328: 41- 45).

Emir işlevinin isteğin en yüksek derecesine sahip bir sıfat fiil işlevi olması, mastarların isim fiil işlevindeki şekiller olması, gramer zamanının geniş ve geçmiş zamanla sağlanabilmesi, birleşik fiiller telakkisinin ya isim fiil tamlaması (*teşekkür etmek*) ya da

²⁹ Emir eki, bir istektir ve istek eki sıfat fiilin alt türü olmasından dolayı emir eki sıfat fiilin bir alt türünde yer almaktadır. İsteğin emir kuvvetini sağlamak için –Ø+ işaretiyle gösterilir (Turan, 2018: 102).

kelime ek ekleşmesi (*gelivermek*) olması gibi hususların burada değerlendirilemediği görülmektedir.

2.6.2.2.1. Sıfat Fiil

Mehmed Bedri'nin yaptığı ayrımında ism-i fā'il yani işi yapanı ifade eden "*etken sıfat fiil*" (Toparlı - Yücel, 2006: 54) ve ism-i mef'ul yapılan işe maruz kalanı ifade eden "*edilgen sıfat fiili*" (Toparlı - Yücel, 2006: 54) karşılamaktadır. Örneğin; ism-i fā'il olarak yazan (بازان), yazanlar (بازانلار) ve ism-i mef'ul olarak ise yazılan (يازیلان), yazılanlar (يازیلانلار) şeklinde örnekler verilmiştir (1328: 43).

Günümüze kadar dil bilgisi konularında tartışılan konulardan biri sıfat fiil olmuştur. Mehmed Bedri sadece etken ve edilgen olarak ayrımını yaparken günümüze değin sıfat fiilin birçok alt fonksiyonu tespit edilmiştir. Ancak yapılan bu tespitlerde ek ve fonksiyon arasında bir kalıplaşma söz konusudur. Zikri Turan'a göre sıfat fiil, fiilimsilerin üç alt kategorisinden biri olan, fiili manaca muhafaza edip geçici olarak isim sınıfına aktaran ve tamlamalarda sıfat unsuru olan eklerdir (2007: 1839). Bu görüş çerçevesinde bakıldığında Mehmed Bedri tarafından örnekleri verilen bu kelimelerdeki ekleri sadece etken ve edilgen ayrımında incelemek yeterli olmamakta ve anlam bağlamında değerlendirilerek fonksiyon tayin edilmesi gerekmektedir.

2.6.2.2.2. Zaman Ekleri

Mehmed Bedri'nin eserinde yer verdiği zaman ekleri; görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek ve şimdiki zamandır (1328: 42- 43).

Mehmed Bedri tarafından geçmiş zaman ekleri görülen ve duyulan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Örneklere bakıldığında görülen geçmiş zaman eki, -DI ekidir. Duyulan geçmiş zaman ise -mİş³⁰ ekidir. Yine Mehmed Bedri tarafından verilen örneklere

³⁰ "Her şeyden önce -mİş fiili isim kategorisine geçirir. Fiili isim kategorisine geçiren ek sınıflarından biri yapım ekidir, diğeri zaman ekidir. Yapım eki olmaz; çünkü fiilin anlamını değiştirmemektedir. Geriye zaman eki kalır. Zaman eki de olamaz çünkü zamanda bitimlilik yapamaz. Fiili isimleştirirken; anlamı değiştirmedeği için yapım eki, zamanda bitimliliği göstermediği için de zaman eki olamaması -mİş'in sıfat fiil eki olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır." (Topçu, 2011: 35). Mehmed Bedri tarafından sayılan birçok zaman ekinin cümle içinde anlama bağlı olarak ortaya çıkan farklı işlevleri vardır. Şu an geleneksel dil bilgisinde de yukarıdaki gibi isimlendirmeler devam etmekte ve bu isimlendirmeler dil bilgisinde birçok ikiliğe sebep olmaktadır.

bakıldığında gelecek zaman -AcAk³¹ eki, geniş zaman (A/I)r eki ve şimdiki zaman ise -yor ekidir (1328: 42- 43).

Zaman eki, Türk dilinin ek sınıflamasındaki on ek çeşidinden biri olan ve cümleyi kurmakla görevli olan çekim ekine dahildir (Turan, 2018: 105). “(...) Bitimlilik gösterdiği için cümleyi kuran ve varlığı sadece iki tür ile sınırlı olduğu gibi bir cümlede aynı anda ya biri ya da öteki bulunabilen, ikisi bir arada bulunamayan zaman ekleri” (Turan, 2008: 236) geniş zaman ve geçmiş zamandan ibarettir.

-yor Şekli

Mehmed Bedri, kelimelere gelen eklerin her seferinde şaķıl ve hafif kuralını takip ettiğine dikkat çekmekte fakat -yor ekinin şaķıl ve hafif fark etmeksizin kelimeye eklendiğini de belirtmektedir (1328: 21). Yazar, bu ek ile ilgili şunlara dikkat çekmektedir: Şimdiki zamanı teşkil eden ek, sonu fetha ile harekeli emir 2. şahıs eklerinin önüne eklendiğinde fethalar kesreye değiştirilir. Eğer emir 2. şahısların sonu harekesiz ise kendinden önceki harekenin cinsine uygun harekelendikten sonra şimdiki zaman eki eklenir.

Arap dilcilik ölçülerine göre şekillenen gramer anlayışlarının tamamında görüleceği üzere fiil çekiminde şimdiki zamanın bir gramer zamanı gibi telakki edilmesi Miḥver-i İmlā’da da kendini göstermektedir. Gerçek zaman ile gramer zaman ayrımının yapılmadığı durumlarda ortaya çıkan ve dilcilik kültürümüzün hemen tamamını teşmil edebilecek bir düzeyde bulunan bu anlayış işlev ve şekil karşıtlığından mahrum bir analiz içerdiği için -yor şekilli ekleşmelerde bir şimdiki zaman tespitinin mecburiyet halinde devam ettiği görülmektedir. Türk dilinin ekleşme düzeninin morfofonetik morfofonemik karşıtlık ilişkisinden yararlanılarak takip edilmesi durumunda gösterme alt işlevine sahip sıfat fiil kategorisinin şimdiki zaman olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Harekeli (kelime sonu ünlü ile biten): ياشا (yaşa) ياشييور (yaşıyor), بکله (bekle) بکلييور (bekliyor) gibi (1328: 40).

³¹ Mehmed Bedri’nin - AcAk ekini gelecek zaman olarak ifade ettiği görülmektedir. Günümüz dilcilik anlayışında “cümlelerin yardımcı unsurlarında ekli iken sıfat fiil eki olarak değerlendirilen -(y)AcAk eki, fiil çekiminde ekli iken (...) gelecek zaman eki muamelesi görmektedir.” (Topçu, 2011: 48). Yaygın dilcilik anlayışında sıfat fiil ve zaman ekinin birbirine karıştırıldığı açıktır. “Sıfat fiil eki eklendiği fiile bitimlilik kazandırmaz ve tamlanana ihtiyaç duyar. Bu tamlanan bazen şekil bazen anlam olarak vardır. Sıfat fiiller ve zaman eklerinin karıştırılmasının önemli sebeplerinden biri muhtemelen budur. Örneğin; “boyanacak ev” teşkilinde herkesçe sıfat fiil eki olarak kabul edilen -acak eki, “Ev boyanacak.” cümlesinde gelecek zaman eki olarak kabul edilir. Oysa ikisi arasında fark yoktur. Tamlanan birinde görev kategorisinde iken diğerinde anlam kategorisindedir.” (Takoğlu, 2017 :6).

Harekesiz (kelime sonu ünsüz ile biten): ياز (yaz) يازييور (yazıyor), سو (sev) سوييور (seviyor) gibi (1328: 40).

Kelimenin sonu zamme ile harekeliyse 2. şahıslar başka şekle girmez hemen şimdiki zaman eki eklenir. Örneğin; اوقو (oqu) اوقوييور (oquyor), چورو (çürü) چوروييور (çürüyor) gibi (1328: 40).

Şimdiki zamanın olumsuzunda da olumsuzluk ekinin harekesinin öncesinde harekenin cinsine uygun olarak zamme veya kesreye değiştirilerek şimdiki zaman eki eklenir. Örneğin; ياشاما- (yaşama-) ياشامييور (yaşamıyor), بکله مه (bekleme-) بکله مييور (beklemiyor), کورمه (görme-) کورموييور (görmüyor) gibi (1328: 40).

Yazar bu bölümdeki dipnotunda “Emr-i hâzırlarla nehy-i hâzırların nihâyetleri kesreye tahvîl edilemeyerek (yaşayor yaşamayor, bekleyor beklemeyor) şüretlerinde yazılmaşı şive-i lisâna muhâlifidir. zirâ telaffuz-ı ‘umūmî emr-i hâzırın ve neyh-i hâzırın kesreyledir.” demektedir. Ancak fiiller hakkındaki tüm değerlendirmelerde esas teşkil edebilecek olan fiilin eksiltili telaffuz şekli yerine aslında bir cümle (fiil çekimi) olan teşkillerden hareket edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra emir işlevli fiil çekimlerinde -yor şekilli bir ekleşme Türk dilinde kullanılmamıştır. Bununla birlikte emir fonksiyonu morfofonetik morfonemik karşıtlık düzeninin daima damga morfem ile karşılandığı da ilave edilmelidir.³²

2.6.2.3. Birleşik Çekim³³

Mehmed Bedri’nin yaptığı bir diğer ayrım ise birleşik fiillerdir. Burada -DI ekiyle gösterilen birleşik fiiller; görülen geçmiş zamanın hikayesi, öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi, geniş zamanın hikayesi, şimdiki zamanın hikayesi, gelecek zamanın hikayesi, gereklilik kipinin hikayesi, istek kipinin hikayesi olarak ayrılmış ve 3. tekil şahıs örnekleri verilmiştir (1328: 44).

³² Ayrıca bk. Turan, Z. (2008). “Gösterme Sıfat Fiili”, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Ankara, Akçağ Yayınları, 235-243.

³³ Günümüzde geleneksel dil bilgisi açıklamalarında “birleşik çekim” kavramını görmek mümkündür. Burada birleşik çekimden kasıt, zaman eklerinin yan yana gelmesidir. Ancak “Türkçede yalın/birleşik zaman karşıtlığı diye bir karşıtlık bulunmamaktadır.” (Turan, 2006: 283). Çünkü zamanda bitimliliği sağlayan geniş zaman ve geçmiş zamandır. Bu ekler, birbirleriyle yerdaş karşıtlık ilişkisi içerisinde olduğundan fiil çekimine eş zamanlı eklenerek birleşik zaman oluşturmaları mümkün değildir. Mehmed Bedri’nin verdiği örneklerde de gördüğümüz -(y)AcAk, -mİş, -mAll, -(I)yor ekleri “kendilerinden önceki fiilleri, kendilerinden sonraki Ø’la ya da bir kelimeyle temsil edilen tamlanan isme bağlayan eklerdir ve zamanı istek, niyet, gereklilik ...vb. dilbilimcilerin “görünüş” dedikleri fonksiyonlarla zaman merkezli değil sıfat görünüşüyle temsil eden sıfat-fiil yapısındaki eklerden başka bir şey değildir.” (Turan, 2006: 289).

-A ekiyle gösterilen birleşik fiiller; görülen geçmiş zamanın şartı, öğrenilen geçmiş zamanın şartı, geniş zamanın şartı, şimdiki zamanın şartı, gelecek zamanın şartı, gereklilik kipinin şartı, istek kipinin şartı olarak ayrılmış ve yine 3.tekil şahıs örnekleri verilmiştir (1328: 44).

-mİş ekiyle gösterilen birleşik fiiller; görülen geçmiş zamanın rivayeti, öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti, geniş zamanın rivayeti, şimdiki zamanın rivayeti, gelecek zamanın rivayeti, gereklilik kipinin rivayeti, istek kipinin rivayeti olarak ayrılmış ve 3.tekil şahıs örnekleri verilmiştir (1328: 45).

2.6.3. Kelime Ek Karşıtlığı

Mehmed Bedri, bir kelimenin aslının asla değişmeyeceğini ve anlamın değişebilmesi için gereken ek ve harekenin kelimenin aslına eklenmesi gerektiğini söylemektedir. يازدى (yazdı), يازدير (yazdır), يازديرت (yazdırt) örneklerinde “yaz” kelimenin kendisiyken “-dı, -dır, -dırt” ektir (1328: 16).³⁴

Mehmed Bedri Bey’in burada ifade ettiği husus, kelimenin tek şekilliğidir. Ekleşmeye bağlı olarak değişmeyen bir şekle sahip olması kelimenin en temel şekil özelliklerinden biridir.

Ayrıca yazar, Türkçede her ek için bir alaka gerektiğini anlatmaktadır. Alakası olmayan ekler sonradan eklenen (zā'id) kabul edilmektedir. Örneğin; “ben” ve “sen” zamirleri kendilerine özel olan çokluk ekinin eklenmesiyle “biz” ve “siz” oldukları hâlde buraya gelen “+ler” eki sonradan eklenen olarak kabul edilmektedir. “Biz” veya “siz” kelimesi zaten çoğul bir anlam taşıırken tekrar çokluk “+ler” ekinin gelmesiyle anlam olarak yanlışlığa neden olmaktadır (1328: 33).³⁵

2.6.4. Ek Ek Karşıtlığı

Mehmed Bedri, kelimelerin aslına eklenen eklerden dolayı kelimenin miktarının artmayacağını ancak anlamın değişeceğini söyleyerek bir kelimenin tekilse çoğul, etken

³⁴ Burada söz konusu olan durum, kelime- ek karşıtlığıdır. “Şekli/telaffuzu ekleşme ile değişmeyen kelime önce, eklendiği kelimenin şekline göre biçimlenen ek ise kelime ile aralarında en fazla bir kelimenin iki hecesi arasındaki telaffuz aralığı süresiyle kelimeye ekli olarak sonra gelir.” (Turan, 2018: 100). “Bu ilişkide, sonraki unsur olarak kelimeye ait işlevi karşılayan ek, önceki unsur olan ve anlamı karşılayan kelimeye tabidir.” (Turan, 2018: 101)

³⁵ Bu durumda ek, kelimenin ihtiyacına göre şekillenerek kelimeye eklenmelidir. Eğer ki ek, kelimenin gerekliliğine göre gelmezse imlâ ve dil kurallarına ters düşmüş olur.

çatılıysa edilgen, gerekirse geçişli, geçmiş zamansa geniş zaman olacağını ancak bunların tek kelime olabileceğini söylemektedir (1328: 33).

Ekleşme dizisinde kelimenin ihtiyacı olan fonksiyonların eklerle karşılanması Türk dilinin yapısal özelliklerindendir. Örneğin anlam değiştirme için *yapım*; icracı ile fiil arasındaki ilişkinin belirlenmesinde *çatı*; zamanda kayıt altına alınmak için *zaman* ekleri işlev görürler.

Ek, “kelimeye eklenerek ona ait çeşitli işlevleri karşılayan” unsurdur ve “eklendikleri kelimeye ait işlevleri karşılama sıralarına göre yapılandırılan” (Turan, 2018: 101) bir sırayı takip etmektedir. İsim ve fiil sıra takibine göre kelimeye eklenen ek, kelimenin miktarını değiştirmedeği gibi her zaman anlamını da değiştirmez. Bir kelimenin tekilken çoğul, etken çatılıken edilgen, geçmiş zamanken geniş zaman olması kelime anlam değişikliği olduğunu göstermez. Anlamı değiştirebilecek tek ek kategorisi, yapım ekidir. Bir kelime aynı anda tekil ek varken çoğul ekin olması veya geçmiş zaman varken de geniş zamanın olması mümkün değildir. Çünkü bu ekler bir kelimeye art zamanlı olarak eklenirler (Turan, 2018).

2.6.5. Edat

Mehmed Bedri, edatları birbirinin yerine kullanılanlar ve özel edatlar şeklinde ayırmıştır. Bu ayrıma göre, her edat, bağlı olduğu kelimedenden sonra kullanılır. Kelimenin sonu sâkinse (harekesiz) bağlanır fakat “en, pek, daha” gibi birbirinin yerine tercih edilen edatlar kelimelerin önünde kendinden sonraki harfe bitişmeden ayrı olarak kullanılır. ان كوزل (en güzel), پڪ چوق (pek çok), داها آجی (daha acı) (1328: 34).

Dilcilik kültürümüzde eskiden beri yaygın olmakla birlikte ve esasta ayırıcı bir ölçüte dayanmadan yapılan bir tasnifin sonucunda bir kelime türü olarak değerlendirilen edat kavramı kendi başına anlamı olmayan bir kelime tasavvuruna dayanmaktadır. Her şeyden önce, bir anlamla kaim olan kelimenin anlamsızlıkla tavsif edilmesinin Türk dilinin ekleşme kültüründe karşılığı bulunmamaktadır. Söz konusu olan “en, pek, daha” örnekleri edat olarak adlandırılrsa da aslında her biri müstakil bir kelimedir. Bu örneklerin edat değil de kelime olmasının sebebi, her birinin anlam olarak bir karşılığının var olmasıdır. Ayrıca birbirinin yerine kullanılabilmelerini sağlayan ise bu kelimelerin anlam olarak birbirlerine yakın olmalarıdır.

Mehmed Bedri, özel edatlardan da bahsetmektedir. Söz konusu olan edatlar, “ne” ve “le”dir. “Ne” ve “le” özel birer edat olduklarından “ne” kelimenin (1328: 34) öncesinde kullanılır.

نه وار (ne var), نه كوزل (ne güzel), كوزومله كوردوم (gözümle gördüm), اليمله آلدیم (elimle aldım) örneklerine bakıldığında özel edatların kalın okunan kelimeler ve hafif okunan kelimelerde kullanıldığı görülmektedir (1328: 35).

Burada “le”nin bir edat değil ek olduğu açıktır. “Ne” bir edat değil, bir kelimedir. Örneğin; “gözümle gördüm” örneğinin “göz + Ø + üm + le gör- Ø- dü + m” şeklinde çözümlendiğinde “+le”nin vasıta fonksiyonundaki bir hal eki olduğu muhakkaktır. Ancak “ne var” örneğinde “ne” kelimesi içeriğinde bir soru anlamı taşımaktadır. Mehmed Bedri’ye göre bu ekleri özel yapan durum ise kalın ve ince ayrımı olmadan her kelimeye eklenebilmelerinden ibarettir.

2.6.6. Atıf vavı (Vāv-ı âtife)

Mehmed Bedri, vāv-ı âtifenin kullanılışında, söz diziminde birbirini takip eden kelimelerin *sıklet* ve *hıffet*, *müteharrik* ve *sâkin* olmaları bakımından aralarında bir denkleğin olması gerektiğini ifade eder.

Atıf vavı ile birbirine bağlanacak kelimelerin her ikisinin şaķil veya hafif ve yine her ikisinin de müteharrik veya sâkin olması şarttır. Biri şaķil diğeri hafif birinin sonu harekeli diğerin harekesiz olan kelimelerin ekleri atıf vavı (و) ile birleştirilemez.³⁶ Çünkü damak uyumu bakımından kalın ünlü dizisine sahip kelimeler ile ince ünlü dizisine sahip kelimeler ve kelime sonu ünlü veya ünsüz ile biten kelimelerin alacakları ekler de farklılık gösterecektir. Atıf vavı ile bağlanacak kelimelerde aranan uyum zorunluluğu, kelimelerin ek aldıkları durumlarda da geçerlidir. Atıf vavı ile bağlanan kelimelerdeki niteliklerin eklerinde de bulunması gerekmektedir.

Eserde اسلحه نين (eslihanın), جبخانه نين (cephānenin), اسلحه سى (eslihası), جبخانه سى (cephānesi) örnekleri verilmiş ve bu şekilde yazılan kelimelerin eklerinin de her yönden (1328: 36) eşit³⁷ olduğu belirtilmiştir.

³⁶ Yazar, atıf vavı konusunda, bu unsurun işlevini bağlama edatı olarak tarif etmektedir.

³⁷ Verilen örneklerin hem damak uyumu hem de kelime sonlarının ünlü/ünsüz ile bitmeleri durumuna göre aralarında eşitlik olduğu vurgulanmasına rağmen *esliha* ve *cephane* kelimeleri arasında kelime sonu bakımından kalınlık incelik uyumunun olmadığı görülür. Birbirine denk olarak kaydedilen bu kelimeler arasındaki benzerliğin imlâ kaynaklı olduğu düşünülmüş olmalıdır.

3. BÖLÜM: METİN

ifāde

[3]³⁸ imlā-yı türkînin ıslāh ve intizāmıyla muṭṭariden yazılıp okunması hususunda şimdiye kadar pek çok bahs cereyān etmiş ve hesābsız kavā'id kitabı vücūda getirilmiş olduğundan bu bābda ne uzun uzadıya bahse girişilecek ve ne de kavā'id-i şarfiyye ve nahviyyesinden dermeyān edilecek ancak imlānın miḥver lāyıkında deverānını mūcib olan kavā'id-i esāsiyesinden bahs edilecektir.

ekşeri kavā'id kitābının bālāşında ('ilm-i şarf: lisānı doğru söyleyip yazmak fennidir) 'ibāresi mūnderic olduğu hālde imlāların ekşerisi o fenne tatbik edilemediyinden doğru söylenip yazılmak kâbil olamamıştır. kelimātın şüret-i teşekkülü ve sâkin olan bir ḥarfın hangi cins hareke ile harekeleneceyi ve edātın nefis-i kelimāta naşıl ve ne şüretle zamm ve 'ilāve edileceyi bi-ḥaḳḳın bilinmedikçe doğru yazılıp okunmak kâbil olamaz.

erbāb-ı vuḳūfun ma'lūmudur ki imlāların ıslāh ve intizāmıçün lisāna ḳa'ide vāz' edilemez ve hiçbir lisānın imlāşı da diğer bir lisānın kavā'idine tevfiḳan teşkıl olunamaz imlānın kavā'id-i şive-i lisān olduğundan her lisānın imlāşı kendi şivesi kavā'idine tevfiḳan teşkıl olunur.

ḥulāşa: kavā'id-i esāsiyesine müstenid olmayarak seleften görenekle naql [4] ve zabt olunan türkçe imlāların ittıradşızlığı yüzünden çekilen müşkilātın edilen şikāyetin ref' ve izālesiyle elsine-yi sā'ire imlāları gibi muṭṭariden yazılıp okunması maḳşadıyla müddet-i medide uğraşılaraq bi'l-lutfu te'ālā kavā'id-i esāsiyesinin keşf ve iḥrācına muvaffaḳiyyet ḥāşıl olduğundan evlād-ı vaṭana bir ḥıdmet-i nācizāne olmak üzere işbu miḥver-i imlā kitābının te'lifine ibtidār kılındı.

imlā

imlā: lafzın lafz: ḥarekenin ḥareke: 'ā'id olduğu ḥarfın şıḳlet ve ḥıffetine tābi' olduğundan bir kelime naşıl telaffuz olunurşa öyle yazılır.

naşıl yazılırşa öyle okunur ḥilāf lafz hiçbir ḥarf ve ḥarekenin ḥazf ve tebdili cā'iz olmaz hemen lisānda şādır olan her bir ḥarf ve ḥarekenin bir mūcib-i kavā'id maḥall maḥşuşunda isti'māli lāzımdır. zirā bu bābda dil emirü'l me'mūrdur āmirin emrine me'mūrun muvaffaḳiyyeti şarttır.

³⁸ "İfāde" kısmına sayfa numarası verilmediğinden tarafımızca 3. sayfa olarak belirlenmiştir.

türkçede söylenir yazılmaz yazılır okunmaz hiçbir harf ve hareke yoktur hemen her kelime şive-i lisāna tevfiķān söylendiği gibi yazılır yazılışı gibi okunur bu şüretle yazılan imlālara artık kimsenin bir diyeceyi kalmaz nasıl 'ibāre olurşa olsun kıra' etinde 'usret ve hangi kelime olurşa olsun yazılmasında tereddüd hāşıl olmaz ve 'l-hāşıl imlā-yı türkînin ıslāh [5] ve intizāmına muhtarıden yazılıp okunmasına bundan başka çāre ve imkān bulunamaz zaten şive-i lisān-ı türkîde mevzū' ve mevcut olup imlāşını mihver lāyıkında deverān ettiren kavā'idde bundan 'ibārettir.

kelām: kelimelerden kelimeler: harflerden harfler: ağızdan çıkan seslerden müretteb olduklarından bir lisānın imlāşı doğru söyleyip yazmak için o lisānda tedāvül eden hurūfāt ve harekāt ile kelimātını teşkil eden kavā'idi bilmek lāzımdır bunlar bilinmedikçe doğru söylenip yazılmak kâbil olamaz.

harf: türkçe kelimeleri teşkil eden harfler:

د خ چ ج ت پ ب ا

ف غ ط ص ش س ز ر

ی ه و ن م ل ک ق

kā'ide – (ع ظ ض ژ ذ ح ث) harfleriyle hemze, tenvîn, kā'ide-i teşdîd ve idgām yoktur bunlar ne şive-i lisān-ı türkîde tedāvül eder ve ne de imlāşında isti'māl olunur bunlardan (ژ) fārisiye diğerleri 'arabiye mahşūştur.

türkçe kelimeleri teşkil eden harfleri şive-i lisān şakîl ve hafîf i 'tibāriyle iki kısma ayırmış ve bir kısmını da bunlar beyninde müşterek bırakmışıdır.

hurūfāt-ı şakîle: ق غ ط ص خ

hurūfāt-ı hafife: ک س [6]

hurūfāt-ı müşterike: ی ه و ن م ل ف ش ز ر د چ ج ت پ ب ا

iki kısım i 'tibāriyle:

hurūfāt- şakîle: ی ه و ن م ل ق ف غ ط ص ش ز ر د خ چ ج ت پ ب ا

hurūfāt-ı hafife: ی ه و ن م ل ک ف س ز ر د چ ج ت پ ب ا

şakîl ve hafîf i 'tibāriyle müstakîlen ikiye münkasım olan hurūfāt bir kelimedede aşla ictimā' etmez ya'nî müstakîlen şakîl olan (ق غ ط ص خ) harfleriyle müstakîlen hafîf olan (ک س) (ایسلاق , سانجاق , طوقسان , dokşan) harfleri bir kelimedede ictimā' ederek (ایسلاق , ıslak) şüretlerinde yazılamaz ancak şive-i lisān-ı türkîye tevfiķān (دوکشان , şancağ) şüretlerinde yazılmak icab eder.

şıklet ve hıffet beyinde müşterek bırakılan (ا ب پ ت ج د ز ش ل ف ه و ی) harfleri hem şakıl hem hafiftir ya'nı ne müstakilen şakıl ve ne de hafiftir ancak bunların şıklet ve hıffetleri harekelendikleri harekât ve dâhil oldukları kelimât ile mu'ayyendir şöyle ki:

mezkûr on yedi harf hareke-i şakîle ile harekelendiklerinde veyahûd hurûfât ve kelimât-ı şakîle meyânında bulunduklarında şakıl, hurûfât ve kelimât-ı hafife meyânında bulunduklarında hafif şürette telaffuz olunurlar işte o vakit bunların şakıl ve hafif oldukları ta'yin eder fakat (ق غ ط ص [7] خ) harflerinin şıkleti ve (ك س) harflerinin hıffeti mu'ayyen olduğundan bunlardan şakıl olanlar hiçbir vakit hareke-i hafife ile ve hafif olanlar hiçbir vakit hareke-i şakîle ile harekelenmezler onun için şakıl ve hafif i'tibâriyle iki kısma münkâsım olan hurufât ve harekât bir kelimedede ictimâ' etmez. hurufâtın şu şürette vâkı' olan taksimâtı şimdiye kadar keşf ve ihrâc olunamamasından dolayı imlâ-yı türkünün muttâriden yazılıp okunmasına muvaffakiyet hâsıl olamamıştır bi-lütfе te'âlâ keşf ve ihrâc olunan kavâ'idî sayesinde bundan böyle doğru yazılıp okunacağı şüpheden vârestedir.

hareke: ا و ه ی

ا - fetḥa

ه - zamme

ی - kesre

türkçe kelimeleri teşkil eden harflerin harekesi bālâdaki dört harften 'ibârettir hîzâlarında gösterildiği vecihle bunlardan (ا ه) fetḥaya (و) zammeye (ی) kesreye 'alâmet olmak üzere isti'mâl olunur.

şive-i lisân: hurûfâtın taksimâtına tevfikân harekâtı daḥi şakıl ve hafif i'tibâriyle müstakilen iki kısma ayırmış ve bir kısmını da şıklet ve hıffet beyinde müşterek bırakmıştır. [8]

taḳsimât

müstakilen şakıl

(ا)

müstakilen hafif

(ه)

müşterek

(و، ی)

iki kısım i'tibâriyle

şakıl

(ا) fetḥa

(و) zamme

hafif

(ه) fetḥa

(و) zamme

(ع) kesre

(ع) kesre

şakîl ve hafîf i'tibâriyle müstakîlen ikiye münkâsım olan harekeler bir kelimedede aşla ictimâ' etmez bunlardan (ل) kelimât-ı şakîle ve onun mu'adili olan (و) kelimât-ı hafîfeye mahşûştur. fakat zamme ile kesre ne müstakîlen ne şakîl ve ne de hafiftir. ancak şiklet ve hıffetleri bulundukları kelimât ve tâbi' oldukları hûrûfât ile ya'nî kelimât-ı şakîlede şakîl ve kelimât-ı hafîfede hafîf telaffuz olunmak şüretiyle mu'ayyendir.

harekeleri şakîl ve hafîf i'tibâriyle ikiye ayıran şive-i lisân fetḥalarla kesre-i şakîleden mâ'adâşını mebsûṭa ve maḳbûze i'tibâriyle iki kısma daha ayırmış ve bir harfin dokuz şürette telaffuz olunacağını göstermiştir şu taḳsimâta nazaran (fetḥa, zamme, kesre) nâmıyla üç kısım olan hareke dokuz kısma bâliğ olmuştur bu dokuz kısımdan dört kısımla hûrûfât-ı şakîlenin bitişen kısmıyla hûrûfât-ı hafîfenin tamâm dokuz kısmıyla şiklet [9] ve hıffet beyinde müşterek olan hûrûfâtın harekelenmesi şive-i lisân-ı türki iḳtiżâşındandır.

mebsûṭa ve maḳbûze taḳsimâtı

(1) fetḥa : fetḥa-ı şakîle	(ل)	araba	ḳaralama	(1)
fetḥa-ı hafife	(و)	ebe	deve	(2)
(2) zamme : zamme-i şakîle-i mebsûṭa	(و)	ok	çok	(3)
zamme-i şakîle-i maḳbûze	(و)	uzun	çukur	(4)
zamme-i hafife-i mebsûṭa	(و)	ölmek	görmek	(5)
zamme-i hafife-i maḳbûze	(و)	düzgün	düdük	(6)
(3) kesre : kesre-i şakîle*]	(ع)	arı	şalı	(7)
kesre-i hafife-i mebsûṭa ³⁹	(ع)	eş	ek	(8)
kesre-i hafife-i maḳbûze ⁴⁰	(ع)	iş	diş	(9)

'alâmet-i fâriḳa

imlâca yekdiglerine meşâbe olan kelimât gerçi siyâḳ ve sebâḳ ḳarînesiyle tefriḳ olunurlarşa da siyâḳ ve sebâḳa tereddüd ve iştibâha maḥall ḳalmamak ve kemâl-i sehveletle bilinmek için yekdiglerine müşâbeheti olan kelimelerin (zamme ve kesre)leri üzerine muḥtelif ve vażi' yette birer nişf-ı cezm şekli ḳonulması tensib edilmiştir. [10]

*kesre-i şakîle: mebsûṭa ve maḳbûze i'tibâriyle ikiye ayrılmıştır yalnız kesre-i şakîledir.

³⁹ Yazar tarafından "mebsûze" olarak yazılmıştır.

⁴⁰ Yazar tarafından "maḳbûṭa" olarak yazılmıştır.

zamme-i şaķīle-i mebsūṭa	(و)	koş (كَوْش)	toz (طَوَز)	kol (قَوْل)
		bol (بَوْل)	on (اَوْن)	
zamme-i şaķīle mākḃūze	(ه)	kuş (كَوْش)	tuз (طَوَز)	kul (قَوْل)
		bul (بَوْل)	un (اَوْن)	
zamme-i ḥafīfe-i mebsūṭa	(د)	göl (كَوْل)	göz (كَوَز)	söz (سَوَز)
		dört (دَوْرَت)	ön (اَوْن)	
zamme-i ḥafīfe-i mākḃuze	(ع)	göl (كَوْل)	güz (كَوَز)	süz (سَوَز)
		dürt (دَوْرَت)	ün (اَوْن)	
kesre-i şaķīle	(و)	yıl (يَيْل)	yıldır (يَيْلْدِر)	yıldız (يَيْلْدِز)
		ılık (اَبَايِق)		
kesre-i ḥafīfe-i mebsūṭa	(د)	yel (يَيْل)	yel (يَيْل)	el (اَيْل)
		eş (اَيْش)		
kesre-i ḥafīfe-i mākḃūze	(ع)	bil (يَيْل)	bildir (يَيْلْدِر)	il (اَيْل)
		iş (اَيْش)		

ḥarf ile ḥarekenin tefrīķi

her ḥarf yekdiğerini teḳaddüm eder faķaṭ elif ḥarfini hiçbir ḥarf teḳaddüm etmez elif dā'imā muḳaddimedir ya'nī elif ḥarfı hiçbir ḥarfın önünde isti'māl olunmaz dā'imā kelimenin evvelinde bulunur herhangi bir ḥarfın önünde bulunurşa o ḥarfın ḥarekesidir daha şariḥi ḥareke vazīfesini ifāye tefrīķ edilmiş olan (ا و ة) müteḥarrik bir ḥarfın önünde bulunurlarşa (ḥarf) sākin bir ḥarfın önünde bulunurlarşa ḥarekedirler.

mişāl: ayva, ova, buğday, ḳayıḳ, güve, gövde, sivri, sürü

bir ḥarfın önünde (ا) ve (ة) bulunurşa (feth) ile (ba, be), (و) bulunurşa (zam) ile (ḳu , kü), (ى) bulunurşa (kesre) ile (ḳı, ki) bunlardan biri bulunmadığı şurette o ḥarfler yekdiğerine fetha-ı ḥafīfe ile vaşıl olunarak ḳırā'at olunmaḳ bir ḳā'ide-i muṭṭaridedir. [11] seslenmek (سسلنمك), gezmek (كزملك), seksen (سكسن), delmek (دلمك), zevzek (زوزك), evlenmek (اولنمك), görmek (كورمك) zırde (seslenmek) kelimesinin taḥlīlinde gösterildiği vecīhle bu meşelli

kelimeleri teşkîl eden harflerin hareketleri hecelerinde lafzen mevcut olup yekdiğerine vaşıl edilmelerinden dolayı mahzûftur.

(tahlîl)

(seslenmek), se (سه), ses (سس), sesle (سسله), seslen (سسلن), seslenme (سسلنمه), (seslenmek سسلنمك)

(hazf) vaşıldan dolayı hazfı iktizâ eden fetha-ı hafîfeden mâ‘adâ hiçbir harfin hareketi bir kâ‘ideye müstenid olmakşızın hazf ve tebdîl edilemez her harfin hareketi lafzen nasıl mevcûtsa şeklen mevcut olmaşı icab eder meşelâ (iki ايكى , üç اوچ) kelimelerindeki elif harflerinin hareketi lafzen şeklen nasıl mevcûtsa onların ‘aynî olan (bir بر , ders درث) kelimelerindeki (ب , د) harflerinin lafzen mevcut olan hareketlerinin de şeklen mevcut olarak (bir بير , dört⁴¹ دورت) şüretinde yazılmaları iktizâ eder zıkr olunan (bir بير ve dört دورت) kelimelerindeki (ب , د) harflerinin hareketleri yazılmak icab etmezse (iki ايكى , üç اوچ) kelimelerindeki eliflerin hareketleri de hazf edilerek (ek اک , eç اک) şüretinde yazılmaları iktizâ eder çünkü kâ‘ideten ya her harfin hareketi bi-hakkın verilmeli veyâhut hiçbir harfin hareketi verilmeyerek yerlerine hareke-i resmiyye isti‘mâl edilmeli ba‘zılarında hazf ve ba‘zılarında resm edilmek kâ‘ideye münâfîdir. [12] ve’l-hâşıl imlânın ittirâdıçün kâ‘ide neyi icab ettiriyorşu onu yapmalı vâllâ hiçbir kelimenin imlâşı keyfe mâyeşâ yazılmamalı.

vaqıf - vaşıl

bir harfin hareketi diğr harfe tecâvüz ederek onu sâkin kılarşu (mevşûle) âhire tecâvüz etmeyerek tâbi‘ olduğı harfte kalırşu (mevķûfe)dir hareke-i mevķûfe (ى و ا) hareke-i mevşûle (ى و ا)dir.

türkçe kelimeleri teşkîl eden hurûfâtın kırâ‘atini mûcib olan hareketlerden (ى و ا) hâlet-i vaqıfta ve hâlet-i vaşılda isti‘mâl olunup aşla hazf ve tebdîl olunmaz faķať he (ه) dâ‘imâ ‘alâmet-i vaqıf olduğından tâbi‘ olduğı harf mâ-ba‘dindeki harfe vaşıl olunmak lâzım geldikte hazf olunup yerine icab eden harf rabť ve ‘ilâve olunur mişâl: ödemek (اوده مك), ödetmek (اودتمك), beklemek (بكله مك), bekletmek (بكلتمك), söylemek (سويله مك), söyletmek (سويلتمك), teyze (تيزه), teyzem (تيزم), ebe (ابه), ebem (ابم) şüretlerinde yazılır.

ödetmek (اوده تمك), bekletmek (بكله تمك), söyletmek (سويله تمك), teyzem (م تيزه), ebem (م ابه) şüretlerinde yazılamaz.

⁴¹ Yazar ilk başta “ders” olarak verdiğı örneğı ilerleyen satırlarda “dört” olarak yazmıştır.

zirā fethā-ı hafīfe harfın beyninde bir hā'il olduğundan bu hā'il zā'il olmadıkça mā-kablindeki harf mā-ba'dindeki harfe vaşıl olunamaz.

eğer fethā-ı hafīfe vaşıl-da hāzif edilmeyerek isti'māl edilmek lāzım gelirse birkaç kelimeye haşr ve taḥṣīş kılınmak icab etmez diğer hareketler meşelli her feth ile kırā'at olunan harfın önünde isti'māl olunması ve kelimelerin [13] daḥi sevmek (سه ومه ك) (sevmek (سه ومك) sevmemek (سومه مه ك) (sevmemek (سومه مك), beklemek (به كله مه ك) (beklemek (بكله مك) beklememek (به كله مه ك) (beklememek (بكله مك) şüretlerinde yazılması icab eder. hālbūki fethā-ı hafīfe bu bābda diğer hareketlere kıyās ve taṭbīk qabūl etmediğinden her nerede bulunurşa bulunşun vaşıl-da hāzif edilir.

(güneş, kümes, güzel) ve emşāli iki heceli kelimelerin şon harfleri hareketlendikte onu sākin kılan harfın maḥzūf olan hareketi maḥalline 'avdetle resm olunarak bir mūcib-i kōze lı (گوزه لی) (güzeli) (کومه سه کومه سی) (kūmesi) (کونه شه کونه شی) (güneşe) (گوزه له) (gūzele) şüretlerinde yazılmaları icab eder (güneşi) (کونشی) (کومه سه کومه سی) (kūmesi) (کونه شه کونه شی) (güneşe) (گوزه له) (gūzele) şüretlerinde yazıldıkları hālde resm-i ḥaṭṭa nazaran (ز م ن) harflerinin sākin okunması iktizā eder.

(gel, gez, ev, del) ve emşāli bir heceli kelimelerin nihayetleri hareketlendikte evvelki harfın hareketi maḥalline 'avdetle (gelir) (که لیر) (gezer) (که زر) (evi) (اه وی) (eve) (اه وه) (deli) (ده لی) (deler) (ده لر) şüretinde yazılmaları icab etmez çünkü bunların başka şürette okunmalarına imkān müsā'ade olmadığı ve ma'a-mā-fih kelimāt-ı hafīfede bir harfın önünde 'alāmet (zamme ve kesre)den biri bulunmadığı şürette o harfın feth ile kırā'at olunması muḳteżā-yı qavā'id den bulunduğu cihetle bu gibi kelimelerin hareketleri lafzen 'avdet edip şeklen 'avdet etmeyerek (gelir) (کلیر) (gezer) (کزر) (eve) (اه وه) (deli) (ده لی) (deler) (ده لر) şüretlerinde yazılmaları lāzım gelir.

(eb, keb, dev, ked) ve emşāli bir hareke üzerine mebnī olan iki; üç harfli hecelerin nihayetleri hareketlendikte onu sākin kılan evvelki harfın hareke-i mevşūlesi mevḳūfeye tebeddül ederek (ebe) (اه به) (gebe) (که به) (deve) (ده وه) [14] (kedi) (که دی) şüretinde yazılamaz zirā türkçe kelimeler esāsen hā'iz oldukları hece üzerine mebnī olduklarından ve zāten bunların başka şürette okunmalarına qavā'id daḥi müsā'ade bulunmadığından (ebe) (اه به) (gebe) (که به) (deve) (ده وه) (deli) (ده لی) (kedi) (که دی) şüretinde yazılmaları evlādır.

(hece)

hece bir hareke üzerine mebnî olan lafzıdır. hece bir iki nihâyet üç harflidir. mişâl: a, al, alet, ka, kal, kalk, ey, il, ilk, du, dur, dut, kü, kür, kürk bir heceli harfler müteharrik iki üç harfli heceler sâkindir.

her harfin harekesi 'ā'id olduğu harfin önünde isti'māl olunur fakat iki elif yan yana gelerek imlânın hüsn-i intizâmını mebnî ihlâl etmemek için kelimât-ı şakîlede elif harfinin fethası () med tarzında üzerinde isti'māl olunur mişâl (et ات - at آت)

hareke-i resmiyye

hareke-i resmiyyeler daği hareke-i harfiyyeler gibi (fetha, zamme, kesre) i'tibâriyle üç kısımdır bundan başka taksimâtı yoktur ya'nî hareke-i harfiyyeler meşelli şakîl ve hafif, mebsût ve maqbûze i'tibâriyle birer kısma daha ayrılmamış olduklarından türkçe kelimelerde hareke-i harfiyye vazıfesini bi-hâk ifâ edemezler.

ma'a-mâ-fih bunlar zâten türkçe kelimâta mahşûş olmayıp kavâ'id-i 'arabîyyeye [15] vâkıf olmayanlar kelimât-ı 'arabîyyeyi doğru okumak için ihdâs edilmiştir. türkçe kelimeler kavâ'id mevzu'esine tevfikân teşkil kılınmadığı şürette hareke-i resmiyyelerin isti'mâline aşla lüzûm ve ihtiyaç yoktur. yalnız fetha-ı hafifenin hâzından dolayı icab eden maḥallde isti'māl olunabilir mişâl: ters ثرس , teres ترس

teşkil-i kelimât

şive-i lisân: hurûfât ve harekâtı şakîl ve hafif i'tibâriyle ikiye ayırdığı gibi onlardan terekkeb eden kelimâtı daği şakîl ve hafif i'tibâriyle ikiye ayırmıştır kelimât-ı şakîle: aşlan, şancaḡ, şaḡ, dokşan, şanşar

kelimât-ı hafife: seksen, sekiz, sülük, gelen, gümüş, gelmemiş

(istişnâ)

(ben, sen) zamîrlerinin mef'ûlün-ileyhe olan (bana, sana) (elma, mavi) (inanmak) ve hâl şîḡaşının müfred-i ḡā'ib edâtı olan (yor) geliyor, yazıyor kelimelerinden mâ'adâ teşekkül edecek kelimâtın kâfesi şakîl ve hafif i'tibâriyle iki kısımdır şu şürette teşekkül eden lisân-ı türkînin imlâşı ḡâyet muntazam bir kâ'ideyi hâ'iz olup hiçbir lisânın imlâşı böyle istişnâsız, mutarrid bir kâ'ideye mâlik deyildir.

her şey'in bir mi'yâr ve mizânı vardır türkçe kelimelerin mi'yâr ve mizânı da şive-i lisânın ta'yîn ettiyi şiklet ve hiffet kâ'idesidir işbu kâ'ideye tevâfuk etmeyen kelimeler türkçe deyildir meşelâ (hurûs, kurbân, tüfenk) kelimeleri [16] türkçe deyildir bunlar türkçe olmak lâzım gelse (horos خوروص , kurbân قوربان , tüfenk توفنك) şüretinde yazılmak icab eder.

türkçede her kelime esâsen hâ'iz olduğu hece üzerine binâ olunur ve ilk harften başlayarak nihâyetine kadar iktizâ eden hûrûfat ve harekâtın 'ilâvesiyle ikmâl edilir mişâl: (yazmak يازماق ya (yaz ياز) yazdı يازدى , yazdır يازدير , yazdirt يازديرت , yazdirtma يازديرتما (yazdirtmak يازديتماق), (gezdirtmek كزديرتمك), ge كه (gez كز) gezdi كزدى , gezdir كزدير , gezdirt كزديرت , gezdirtme كزديرتمه (gezdirtmek كزديرتمك)

kelime ve nefis-i kelime

edâtta 'ârî olan kelimâta nefis-i kelime itlâk olunur türkçede nefis-i kelime aşla tebeddül etmez ma'nâsının tebdili için iktizâ eden edât ve harekât önüne 'ilâve olunur bâlâda parantez dâhilinde bulunan (yaz, gez) nefis-i kelime diğerleri edâttır tafşîli âtîde gelir.

türkçede nefis-i kelime olarak (dı, şu, yı, yu, bu, şu, o) kelimelerinden mâ'adâ bir harfli kelime yoktur ekşerisi iki üç nihâyet beş harflidir

baş, başka, şaşar, şaşsağan

müteharrik-sâkin

türkçe kelimeler şakîl ve hafif 'itibâriyle iki kısım olduğu gibi nihâyetleri müteharrik ve yâhûd sâkin olmak üzere de iki kısımdır bir kelimenin nihâyetinde 'alâmet-i harekeden biri bulunurşa o kelime müteharrik bulunmazşa sâkindir mişâl: müteharrik (şu, arı, kara) (sâkin) (tuz, güz, kulak)

kâ'ide – bir kelimenin ilk harfi şakîl ve hafif i'tibariyle hangi cins [17] hareke ile beda' ederse ondan sonra gelen harflerin harekesi daği o cins harekeden olmak ahenk-i lişân-ı türki iktizâşındandır, mişâl: (şakîl) (araba آرابه) arpa آرپا (arpe آرپه) dolma طولما (dolme طولمه)

(hafif) (seksen سكسان) gelen (كلان gelan) etmek ايتمه مك (aitmameك) parantez hâricindakiler muvâfık kavâ'id dâhilindekiler muhâlif kavâ'idir.

zamme- kesre

nihâyeti sâkin olan bir hecenin veyâhut bir kelimenin hangi cins hareke ile harekelenmesi lâzım geleceyi şive-i lisân ile mu'ayyen olduğundan buna muhâlif olarak harekelenen kelimeler bi't-tab' doğru deyildir zirâ bir kelimedeki zammeden sonra fetâ gelir kesre gelmez ve kesreden sonra kezâ fetâ gelir zamme gelmez hûlâşa bir kelimedeki mâ-ğablindeki harfin zammesine ittikâ ederek sâkin olan bir harf harekelenmek lâzım geldikte (zamme) ve kezâ mâ-ğablindeki harfin fetâ ve kesresine ittikâ ederek sâkin olan bir harf harekelenmek lâzım geldikte kesre ile harekelenmek ya'nî bu şüretle gelen harekâtın mâ'badı mâ-ğabline şeklen tevâfuğ etmek bir kâ'ide-i mu'ttaridedir.

ok (وق) oku (اوقو), yaz (ياز) yazı (يازى), kap (قاپ) kapı (قاپى), kuz (قوز) kuzu (قوزو), bor (بور) boru (بورو), köp (كوپ) köprü (كوپرو), der (درى) deri (درى), çür (چور) çürü (چورو), qar (قار) qarı (قارى), şal (صال) şalı (صالى), ol (اول) olur (اولور), al (آل) alır (آلیر), gel (كل) gelir (كلیر), gör (كور) görür (كورور), ked (كد) kedi (كدى),

‘ilāve olunacak edâtların harekeleri daği bu kâ‘ideye tâbi‘dir mişāl tuz (طوز) tuzcu (طوزصولوق) tuzculuğ (طوزجولوق), tuzlu (طوزلو) tuzsuz (طوزصوز) tuzsuzluğ (طوزصوزلوق) [18] yağ (ياغ) yağcı (ياغجى) yağcılık (ياغجيليق), yağlı (ياغلى) yağsız (ياغصيز) yağsızlık (ياغصيزليق) diş (ديش) dişçi (ديشجى) dişçilik (ديشجيليك), dişli (ديشلى) dişsiz (ديشسيز) dişsizlik (ديشسيزليك) kömür (كومور) kömürcü (كومورجو) kömürcülük (كومورجولوك), kömürlü (كومورلو) kömürsüz (كومورسوز) kömürsüzlük (كومورسوزلوك)

fetha ve kesre ile müteharrik bir harften sonra gelen harfin harekesi mutlak kesre gelmek şartıdır fetha da gelir* fakat zamme gelmek ve zamme ile müteharrik veya sakin bir harften sonra kesre gelmek şive-i lisāna münāfidir.**

* mişāl: göstermek, göndermek, döndürmek, çözer, süzer, güler gibi.

** mişāl: göstürmek, döndürmek, göndürmek, gelür, kalur ilh gibi.

[taşabur, kanbur, yağmur, çamur, tamu, kamu] kelimeleri kâ‘ide-i mebhūşeye tevfiķan (taşabir, kanbir, yağmır, çamır, tamı) şüretlerinde yazılmak lâzım gelirse de her kâ‘idenin esāsı şive-i lisān olduğundan bu meşelli kelimelerin hīn-ı teşkīlinde şive-i lisān gözetilmek iktizā eder fakat ba‘zı kelimelerdeki harflerin harekeleri hem zamme ve hem de kesre ile yazılıp okunmasına imkân ve şive-i lisān müsā‘ade görünmekte ise de bu meşelli kelimāt ve kavā‘id mevzū‘ya tevfiķan tahrīr edilirse istiṣnāsı hāşıl olarak istiṣnā teşkiline mahall kalmaz mişāl

pamuk kavuşmak şavuşmak tavuk kavuk havuç	}	[*]
pamık kavışmak şavışmak tavık kavık haviç		

[19]

‘arabī- fārisī

kendi kâ‘idelerine tevfiķan teşekkül eden ‘arabī ve fārisī kelimelerin hiçbir harf ve harekesi ḥazf ve tebdil edilemez ancak şive-i lisān-ı türkide ḥā‘iz oldukları şiklet ve ḥiffete tevfiķan icab eden edāt ve harekāt zamm ve ‘ilāve olunur.

şakīl ve ḥafīf i‘tibāriyle teşekkül eden türkçe kelimelerle edāt ve harekātтан hangi cins ‘ilāve olunmak lâzım gelirse bu kabilden olan ‘arabī ve fārisī kelimelerle daği o nev‘ edāt

* zamme ile müteharrik olanlar şiveye kesre ile müteharrik olanlar bu bābdaki kâ‘ideye muvāfiķtır.

türkçe bir kelime de zamme-i mebsûta ictimâ' etmez ve zamme-i maḳbûzeden sonra zamme-i mebsûta gelmez ya'nî ilk ḥarfî zamme-i mebsûta ile müteḥarrik olan bir kelime de diğ er bir zamme-i mebsûta ve zamme-i maḳbûzeden sonra aṣ la zamme-i mebsûta gelmez faḳ at bir kelime de mute'addid zamme-i maḳbûze ictimâ' eder ve bir kelime de zamme-i mebsûtadan sonra gelen muṭ laḳ a zamme-i maḳbûzedir.

yokuş (يوقوش), çocuk (چوجوق), ş oluḳ (صولوق), kömür (كومور), kömürlük (كومورلوك), bölük (بولوك) miş âlen gösterilen kelimelerin birinci zammeleri mebsûta ikinci üçüncü zammeleri maḳbûzedir.

çürük (چوروك) süprüntü (سوپروننتو) süngülük (سونكولوك) sülük (سولوك) tükürük (توكوروك) düdük (دودوك) ḳ oru (قورو) ḳ uzu (قوزو) kezâ miş âlen bâlâda gösterilen iş bu kelimelerin zammeleri maḳbûzedir.

tâbi' olduğı mādde-i fi'il gerek ş aḳ il ve gerek ḥ afîf olsun ḥ al ş iğ aşının müfred-i ġ â'ib edâtı dâ'imâ zamme-i ş aḳ ile-i mebsûtadır⁴³ yazıyor (يازيور), geliyor (كلييور), okuyor (اوقويور) ilḥ .

türkçe kelimeleri teşkil eden ḥ urûfâtta ba'zılarının maḥall-i isti'mâli bi-ḥ aḳ ḳ ın kestirilemeyerek yekdiğ eri maḥallinde isti'mâl edilmekte ve bu yüzden bir ma'nâya mevzû olarak teşekkül eden müte'addid kelimeler imlânın ittîradşızlığını ve eş ḥ âb taḥ ş ilin tereddüd ve iş tibâhını mücib olmaḳ ta bulunduğ undan her ḥ arfin maḥall maḥ ş uş unda isti'mâliyle imlânın dâ'ire-i ittîrâdda deverânı için âtîdeki ḳ â'ideye diḳ ḳ at olunmaḳ kifâyet eder. [22]

(ḳ â'ide)

(!) elif: ḥ arfin önünde ḥ areke kelimenin evvelinde ḥ arftir (elma ألما, araba أرابا)

(ت) ḥ arfi kelimât-ı ş aḳ ile ibtidâş ında isti'mâl olunmaz ya'nî (topal توبال, tarla تارلا, taḳ ım تاقيم) ş üretinde isti'mâl olunmaz bu maḳ âmda (ط) isti'mâl olunur topal (طوپال) tarla (طارلا) taḳ ım (طاقيم) taş (طاش).

(خ) ş ive-i lisân-ı türkîde sâkin (خ) ḥ arfli kelime olmadığ ından (aḥ ş am اخشام, oḥ ş amak اوخشاماق) ş üretlerinde taḥ rîr ve telaffuz ş ive-i lisâna muhaliftir bu maḳ âmda (ق, ه) isti'mâl olunur (aḳ ş am اقشام, oḳ ş amak اوقشاماق, ah آه, oh اوه) gibi hele (yohsa يوخسا) kelimesi bi'l-küllîyye yanlışt ır bu kelime (yok) ş ifatı ile (ise) edât-ı ş artından mürekkebdir aş ıl doğ ruş u (yokş a يوقصا) dır.

⁴³ Yazar bu kelimeyi “mebsûtayı” şeklinde yazmıştır. Ancak kelimedeki “+yı” ekinin üstü kurş un kalemle çizilerek “+dır” olarak düzeltilmiştir.

(د) ḥarfî kelimât-ı şakîle ibtidâşında isti'mâl olunmaz ya'nî (donanma دونانما , dondurma دوندورما , domuz دوز , داش şüretinde yazılmaz bu maḳâmda (ط) ḥarfî isti'mâl olunur (donanma طونانما , dondurma طوندورما , domuz طوموز , taş طاش) faḳaṭ dayı (دایی), duman (دومان), dırlamak (دیرلاماق) kelimelerinin isti'mâli (د) ḥarfîyle zebân-zed olmuşsa da bunların daḥî (ط) ḥarfîyle (dayı طایی , duman طومان , dırlamak طیرلاماق) şüretinde taḥrîr ve isti'mâlleri imkân dâhilinde bulunduğundan istiṣnâ teşkiline maḥall kalmamak için kâ'ide-i 'umûmîyeye tevfiḳan teşkili evlâdır yalnız (daha edât tafşilî bu kâ'ideden müsteṣnâdır daha güzel. [23] (ط) ibtidâ-yı kelimenin ḡayrîde (ط) ḥarfî isti'mâl olunmaz ya'nî (oṭuz اوطوز , oṭurmak اوطورماق , orta اورطا , ḳatır قاطر , yoğurt یوغورت , yumurta یومورتا) şüretinde yazılmaz burada (ت) ḥarfî isti'mâl olunur (otuz اوتوز , oturmak اوتورماق , orta اورتا , ḳatır قاتیر , yoğurt یوغورت , yumurta یومورتا)

ت - د

(د) ḥarfî kelimât-ı şakîlede sākin olarak isti'mâl olunmaz bu maḳâmda ekseriyetle (ت) ḥarfî isti'mâl olunur mişāl (at, art, ot, ṭut, ṣat gibi yalnız (ad, od, ard, od, bud) kelimeleriyle (ḳod) hecesi bu kâ'ideden müsteṣnâdır bu istiṣnâ sayesinde (ad) kelimesi (at) kelimesine (ard) kelimesi (art) kelimesine (adım) kelimesi (atım) kelimesine (od) kelimesi (ot) kelimesine vâki' olacak iltibâstan ḳurtulmuştur.

ibtidâ-yı kelimenin ḡayrîde (ط) şarf-ı isti'mâl edilmemesine ve her kelime esâsen 'âid olduğu hece üzerine binâ edilmesi şive-i lisân-ı türkî iḳtiṣâşından bulunmaşına mebnî (ada, adaḳ) kelimeleri (ad) (oda, odun) kelimeleri (od) (budak) kelimesi (bud) (ḳuduz) kelimesi (ḳud) (oturmak) kelimesi (ot) (adım) kelimesi (ad) (ata atım) kelimeleri (at) hecelerinden müştak oldukları cihetle (ط) ile (aṭa اطة , aṭa اطا) (oṭa اوطه , oṭa اوطا) ve (oṭurmak اوطورماق) şüretinde yazılan kelimeler doğru deyildir. [24] şive-i lisân-ı türkîde ḳamme-i ḥafîfe-i mebsûṭa ile beda' eder (ی م ر ج پ) ḳamme-i şakîle-i maḳbûze ile beda' eder (ن ف ل ز خ) ve kesre-i ḥafîfe ile beda' eder (ز) ve ḳamme ile beda' eder (و) kesre-i şakîle ile beda' eder (ن) ve ḳamme-i ḥafîf-i mebsûṭa ile beda' eder (ف) ve ḳamme-i şakîle-i mebsûṭa ile beda' eder (ن ه) ve (ḳaba) ve (dip)⁴⁴ kelimelerindeki (ب)lerden başḳa sākin (ب) ve (ac, uc, şac, ḳuc, küc, kic) kelimelerindeki (ج)lerden mā' adā sākin (ج) ḥarfli kelime yoktur bu maḳâmda (چ) ḥarfî isti'mâl olunur. mişāl (aḳ, uḳ, şaḳ, ḳoḳ, güḳ)

⁴⁴ Bu örnekler yerine metinde abla ve böbrek kelimeleri yazılmış fakat sonradan üzerleri çizilerek değıştirilmiştir.

çünkü ma'nā kelimenin şeklinde deyil lafzındadır. bir kelimenin imlāşı söylenişe göre yazılırsa yazılışı gibi de okunur şive-i lisāna muḥālif şürette yazılan imlālar bi't-tab' doğru okunamaz onun için taşra ahālîsinin lisānı doğrulamamıştır.

(ك - ك)

birer kāf-ı 'arabî diğeri kāf-ı fārisî şadāşında olmak üzere nefis-i kelimātta bulunan (ك)lar iki şürette telaffuz olunur bunlar yekdiğerinden tefrîk için kāf-ı 'arabî şadāşında telaffuz olunan (ك) üzerine şu (ع) ve kāf-ı fārisî şadāşında telaffuz olunan (ك)ların üzerine şu (و) vaẓi' yette birer nişf-ı cezm şekli taḥrîr olunmak münāsiptir.

(kāf-ı 'arabî) kik(كك) kömür (كومور) kedi (كدى) kök (كوك), (kāf-ı fārisî) gel (كگل) git (كيت) gör (كور) gök (كوك) ilh.⁴⁵

(taḥvîl)

(ت) ḥurūfāt-ı şaḳîleden müteşekkîl emr-i ḥāzırların nihāyetinde sākin olarak gelen (ت) ler ḥarekelendikte (د) e taḥvîl olunmaz mişāl kanat kanatıyor, yoğurt yoğurtan, başlat başlatır başlatacak (ت) ḥurūfāt-ı ḥafifeden müteşekkîl emr-i ḥāzırların nihāyetinde sākin [27] olarak gelen (ت)ler ḥarekelendikte ekseriyet üzere (د) ḥarfine taḥvîl olunmaz mişāl: bit biter biten, ört örter, sürt sürter sürten, söylet söyletir söyleten, işlet işletir işleten faḳaṭ gitmekten (gider) etmekten (eder) ditmekten (dider) gütmekten (güder) gibi ba'zı kelimāt-ı ḥafifelerin nihāyetlerinde sākin olarak gelen (ت)lerin (د) ḥarfine taḥviline şive-i lisān müsā'ade görünmüştür zaten her lisānın şivesi o lisānın imlāşını tanzīm eden ḳavā'id cümlesinden bulunmaşına mebnî teşekkül edecek kelimātın imlāşında şive-i lisān gözetilmek şarttır.

(ت) bir heceli kelimelerin nihāyetlerinde sākin olarak gelen (ت)ler ḥarekelendikte (د) ḥarfine taḥvîl olunmaz mişāl:

et eti , at ata , ḳurt ḳurtu , şırt şırtı yalnız (dört) şıfatının nihāyetinde sākin olarak gelen (ت) ḥarekelendikte (د) e taḥvîl olunur. mişāl (dörder, dörde) gibi bu taḥavvülden dolayı (dürtmek) maşdarının emr-i ḥāzırından müştakḳ olan (dürter, dürte) fi'il-i muzāri' ve fi'il-i iltizāmîlerin müfred-i ḡā'ib şîğalarına vāḳı' olacak iltibāsa maḥall ḳalmamıştır.

⁴⁵ Kāf-ı 'arabî ve kāf-ı fārisî için kullanılacak işaretler kurşun kalem ile harflerin üzerine sonradan eklenmiştir.

(ت) emr-i hâzırlardan mā'adā iki ve daha ziyāde heceli kelimelerin nihāyetlerinde sākin olarak gelen (ت)ler harekelendikte (د) e tahvīl olunur. [28] mişāl: bulut buludu, yoğurt yoğurdu, kanat kanadı

(ق) emr-i hâzırların nihāyetinde sākin olarak gelen (ق)lar harekelendikte (غ) a tahvīl olunmaz: ak akar, kork korkar, bak bakıyor bakan

(ق) bir heceli kelimelerin nihāyetinde sākin olarak gelen (ق)lar harekelendikte (غ) harfine tahvīl olunmaz yalnız (çok) kelimesi bu kâ'ideden müsteşnâdır. (ak) şıfatı da fi' ile tahvīl olunduğda (غ) a tebdil olunur. yumurtanın akı, yayın oku, çoğalmak, saç ağarmış

(ق) iki ve daha ziyāde heceli isimlerin nihāyetinde sākin olarak gelen (ق)lar harekelendikte (غ) a tahvīl olunur mişāl: oluk oluğu, konak konağı, parmak parmağı, yatak yatağı ilh.

(ق) kelimāt-ı 'arabī nihāyetlerinde sākin olarak gelen (ق)lar kâ'ide-i türkīye tevfiķan harekelendikte (غ) a tahvīl olunmak icab etmez zirā bu tahvīl kâ'idesi türkçe kelimāta mahşuş olup kelimāt-ı 'arabīyye hakkında böyle bir kâ'ide olmadığından hāliyle isti'mālī icab eder. [29] şanduk sanduku şanduka şandukun, berrak berrakı berraka berrakin, ahlāk ahlākı, istihkākā istihkākı.

şanduk kelimesinin ba'zıları türkçe zannıyla şive-i lisān-ı türkīye tevfiķan (şandık) ve ba'zıları da (د) a hareke-i harfiyye vererek (şandık صندوق) ve nihayetindeki (ق) harfi harekelendikte (غ) a tahvīl edilerek (sandığı صندغی , şandığı صنديغی) şüretlerinde yazıldıkları görülmektedir. (şanduk صندوق) kelimesi türkçe evlāydı imlā-yı türkī kâ'idesine tevfiķan (şandık صانديق) şüretinde yazılma ve nihayetindeki (ق) daḥi harekelendikte (غ) a tahvīl olunma lāzım gelir kelimāt-ı 'arabīyye nihāyetlerinde sākin olarak gelen (ق)lar harekelendikte kâ'ide-i türkīye tevfiķan (غ) a tahvīl olunma icab ederse yalnız (şanduk صندوق , berrak براق) kelimelerine münḥaşır kalmaz nihāyetlerinde (ق) sākinine bulunan diğerkelimāta da teşmīli edilmek icab eder her lisānın imlāşı kendi kavā'idine tevfiķan teşkīlī lā-büdd bulunmaşına mebnī kelimāt-ı 'arabīyye nihāyetlerinde sākin olarak gelen (ق)lar harekelendikte (غ) a tahvīl olunmaz ancak nihāyetine icab eden edāt ve harekāt lisān-ı türkīde hā'iz oldukları şiveye tevfiķan i'tā edilir.

(ك) bir heceli kelimelerin nihāyetinde sākin olarak gelen (ك)lar harekelendikte (ى) e tahvīl olunmaz mişāl: çek, çekiyor, sök, söker, dik, diyor. [30] (ك) iki ve daha ziyāde heceli kelimelerin nihāyetlerinde sākin olarak gelen (ك)lar harekelendikte (ى) e tahvīl olunur

mişāl: inek ineyi, ipek ipeye, sülük sülüü, kürek küreye, gelecek geleceyi, böbrek böbreyi, ekmek ekmeyi, dirsek dirseyin

(ك) kürek, yürek, ürk kelimeleri birer heceli olduklarından nihayetindeki (ك)lar harekelendiklerinde (ى) e taḥvīl olunmaz (küreği, böreğe, ürküyor) faḳaṭ (kürk, kürek, böbrek) kelimeleri ikişer heceli olduklarından nihayetlerindeki (ك)lar harekelendiklerinde (ى) taḥvīl olunur (küreyi, küreye, böbreyin) gibi.

şakīl ve ḥafīf i‘tibāriyle ikiye münkaşım olan kelimâtta (س) ile (ص) naşıl yekdiğerinin mizānısa (ق) ile (ك) daḥi yekdiğerinin mizānıdır kelimât-ı ḥafīfenin hangi nev‘inde sākin olarak gelen (ك)lar hareklendikde (ى) e taḥvīl olunurşa kelimât-ı şakīlesinin o nev‘inde sākin olarak gelen (ق)lar daḥi (غ) e taḥvīl olunur kāfelerin (ى) e taḥvīl olunmadığı maḥallde (ق) lar da (غ) tebdīl olunmaz ve hangi kelime-i ḥafīfede (ك) gelirse onun me‘ādli olan kelime-i şakīlede de (ق) gelir sebaḳ eden ve ātīde gösterilen mişāllerde olduğu gibi

ḥafīf – süzgü (سوزكو), sergi, düzgün (دوزكون), düşkün, geleceyi (كله جه يى), bilgiç [31] şakīl – buruḳ (بوروق), aşkı (أصقى), burḳun, bozḳun, yazacağı (يازاجاغى), dalkıç (طالقچ)

fi‘illerden iştikāk eden ātīde mūnderic kelimât ile emşāli, parantez dāḥilinde gösterildiği vecīhle yazılmaḳ evlādır.

buyuruldu (بويرولتو buyurultu), çatırdı (چاتيردى چاتيرتى çatırtı), qarardı (قاراردى سوپورونتو süprüntü), dökündü (دوکوندو döküntü), sübüründü (سوپوروندو), serpindi (سرپيندى serpinti)

ağız, burun, koyun, oğul, kayın, alın, ve emşāli kelimelerin şon ḥarfleri harekelendikte ondan evvelki ḥarfin ḥarekesi ḥazf olunarak (ağzım, burnum, koynum, oğlum, kaynım, alnım) şūrette yazılmaları muḳteżā-yı şive-i lisāniyedendir: ayırmaḳtan (ayrılmaḳ) buyurmaḳtan (buyrulmaḳ) ve buyruḳ süpürmekten (süprülmeḳ) ve emşāli kelimeler daḥi böyledir zirā telaffuz ne yoldayşa kelimeler daḥi o yolda yazılır bir kelimenin imlāşı lafzın ḥilāfında teşkil edilirse lisāna kā‘ide vazı‘ edilmiş olur oḳunmaşında müşkilāt çekilir.

şeklen ve yāḥūd hem şeklen ve hem lafzen yekdiğerine tevāfuḳ eden kelimât iltibāstan ḳurtarılmāḳ için kā‘idesi ḥilāfına teşkil edilemez bu meşelli kelimeler ma‘nā ve siyāk ve sibāk cihetle tefrīk olunur, ma‘a-hazā ma‘nā kelimenin şeklinde deyil lafzındadır. bir kelime naşıl telaffuz olunurşa öyle yazılır ki yazılış gibi de oḳunarak ma‘nā-yı ḥaḳīki istinbāt olunabilsin meşelā (nān) ma‘nāşına olan (ekmek اكمك) kelimesinin imlāşı zer‘ etmek ma‘nāşına olan (ekmek اكمك) kelimesinin imlāşına şeklen ve lafzen vāḳ‘ı olan iltibāstan [32] ḳurtarılmāḳ için lafzın ḥilāfına olarak (etmek اتمك) şūretinde yazılamaz zirā

şive-i lisān ihlāl edilmiş olur ma‘-mā-fih bu muḳaddes ni‘metin ma‘rūf ve meşhūr olan türkçe adı (etmek اتمك) deyil (ekmek اكمك)dir e‘l-sene-i nāsde daḥi (ekmek) lafzıyla telaffuz olunurken (etmek اتمك) yazılmaḳ ‘abeştir. bu (ekmek) kelimelerinden nān ma‘nāsına olan isim diğeri maşdardır.

teşdīd-idgām

türkçede teşdīd ve idgām kā‘idesi olmadığından bir cinsten bir kelimedede yan yana gelen ḥarflerden birinin ḥazfı ḥā‘iz olmaz hemen söylendiği gibi yazılır:

kelle (كله), kelleyi (كله يى), kelleler (كله لى), gülle, gülleyi, gülleler.

edāt

nefs-i kelimāta ‘ilāve olunan ḥurūfāt ve ḥarekātā (edāt) itlāk olunur eliften yāye kadar ḥurūfāt nefis-i kelimātı teşkīl ettiyi gibi edāt olarak da nefis-i kelimenin önünde isti‘māl olunurlar.

(yaz) yazı, yazlık, yazdı, yazan, yazma, yazmaḳ mişālen bālāda muḥarrir (yaz) kelimesinin önünde bulunanlar edāttır. [33] türkçede her edāt için bir mute‘allik lāzımdır mūte‘allik olmayan edātlar zā‘id ‘add olunur meşelā (ben, sen) zamirleri kendilerine maḥşūş olan cem‘ edātının ‘ilāvesiyle (biz, siz) şūretinde cem‘lendikten sonra (ler) edātı ‘ilāvesiyle (bizler, sizler) şūretinde bir daha cem‘lendikleri ḥālde işbu (ler) edātları zā‘id ‘add olunur.

nefs-i kelimāta zamm ve ‘ilāve olunan edātlardan dolayı kelimenin miḳtārı tezāyüd etmez ancak ismi teḡayyur ma‘nāşı tebeddül eder meşelā müfredse cem‘, ma‘lūmşa meḥlūl, lāzımşa mūte‘addī, māzīşa muzārī‘ olur faḳat yine kelime-i vāḥide ḥūkmünde bulunur.

şive-i lisān; ḥurūfāt ve ḥarekātı bunlardan teşekkül eden kelimāt-ı şaḳīl ve ḥafīf i‘tibāriyle ikiye ayırdığı gibi edātı daḥi şaḳīl ve ḥafīf i‘tibāriyle ikiye ayırmıştır şaḳīl olanlar bi‘t-tab‘ kelimāt-ı şaḳīleye, ḥafīf olanlar kelimāt-ı ḥafīfeye maḥşūştur ḥurūfāt-ı müşterekeden bulunanların şıḳlet ve ḥıffeti ve ne cins ḥareke ile ḥarekelenmesi lāzım geleceyi ‘ā‘id olduğu kelimāt ile mu‘ayyendir.

şāḳīl		ḥafīf
ا	-	ه
ص	-	س
ق	-	ك

[34]

kelimāt-ı şaḳīlede (ا ص ق) hangi maḥallde ne vazīfe ile muvazḫaf ise kelimāt-ı ḥafīfede (ه س ك) daḥi o vazīfe ile muvazḫaftır meşelā kelimāt-ı ḥafīfte (س) edāt-ı şarttır onun

mu‘ādili olarak kelimāt-ı şaķīlede de (ص) edāt-ı şarttır (gelirse, yazarşa) kezā kelimāt-ı şaķīlede (ق) kelimāt-ı hafifede (ك) edāt-ı maşdardır (yazmak, gelmek)*] ve kezā kelimāt-ı hafifede (و) ve kelimāt-ı şaķīlede (ل) mef‘ül‘ün-ileyh ve fi‘il-i iltizamı müfred-i ğā‘ib edātıdır (baş başa) (göz göze) (yaz yaza) (gör göre) ve emşāli kelimātta olduğu gibi.

edāt-ı tafzīl – edāt-ı müstakil

her edāt tābi‘ olduğu kelimenin önünde isti‘māl olunur kelimenin nihāyeti sākinse rabṭ edilir faķaṭ (en, pek, daha) edāt-ı tafzīlyeleri tābi‘ oldukları kelimelerin önünde munfaşıl olarak isti‘māl olunurlar. en güzel, en çok, pek çok, pek güzel, daha acı, daha tatlı

(edāt-ı müstakīl)

(ne) ve (le) müstakīl birer edāt olduklarından (ne) kelimenin [35] evvelinde (le) kelimenin önünde isti‘māl olunur. (ne var, ne güzel, ne yazdı, ne yazdırdı, gözümle gördüm, elimle aldım işbu müstakīl edātlar kelimāt-ı şaķīle ve hafifede isti‘māl olunurlar.

edāt-ı mübālaġa ve te’kīd

م ص س ر پ

mübālaġa ve te’kīd edātları daġi şıfatların evvelinde isti‘māl olunurlar şüret-i isti‘mālleri dāḡil oldukları kelimenin ilk harfinin ‘aynī bir harf edātın evveline gelmekle hāşıl olur mişāl: apaçık (آپ آچیک), upuzun (اوپ اوزون), kıpqışa (قیپ قیصا), mosmor (موص مور), şapşarı (صاپ صاری), (simsiyāh سیم سیاه) (siyāh) kelimesi fārisīdir.

iḡṭār

bir lisān; diġer bir lisānın kelimātına maḡşuş olan edevātı kendi lisānı kelimātına ‘ilāveten isti‘māl edemez faķaṭ kendi lisānı kelimātına maḡşuş olan edātı ḡasbe‘l-īcap isti‘māl edeceyi⁴⁶ diġer bir lisānın kelimātına ‘ilāveten isti‘māl edebilir meşelā ‘arabī ve fārisī kelimelere maḡşuş olan edātlar türkçe kelimelere ‘ilāveten isti‘māl olunamaz faķaṭ türkçe kelimelere maḡşuş olan edātlar ‘arabī ve fārisī kelimelere ‘ilāveten isti‘māl olunur mişāl: [36] elbiseci (البسه جی), kātiplik (کاتبلیک), ‘askerlik (عسکرلیک), rāḡatşızlık (راحتصیزلیک), mektepten (مکتبدن), ḡaķīķatlı, medreseden, şekerci, ḡastalık, nādānlık, ġazetecilik, telġrafçılık, mektüpçuluk

ķalb - ilḡāk

* maşdarlar nehy-i ḡāzırlardan, nehy-i ḡāzırlarda emr-i ḡāzırlardan müştaktır.

⁴⁶ Mehmed Bedri Bey, yazımda telaffuzu esas almasına rağmen “et-” fiilinin geleneksel yazılışını devam ettirmiştir. Sadece elif (ل) harfini kullanmak yerine elif (ل) ve ye (ی) harflerini kullanarak “اده جه یی” yerine “ایده جه یی” şeklinde yazmıştır.

bir i‘bārede yekdīgerini ta‘ķiben gelen kelimeler beyninde şıklet ve ĥıffet müteħarrik ve sākin ĥuşūşunda müsāvāt olmadıkça edātları (و) ‘ātīfe ile yekdīgerine ħalb ve ilħāk olunamaz.

izāḥ

edātları (و) ‘ātīfe ile yekdīgerine ilħāk olunacak kelimātın her ikiside şaķıl veya ĥafif olmak ve kezā her ikisinin nihāyeti müteħarrik veya sākin bulunmak şarttır biri şaķıl diğeri ĥafif birinin nihāyeti müteħarrik diğerrinin sākin olan kelimelerin edātları (و) ‘ātīfe ile birleştirilemez zirā kelimāt-ı şaķile ile kelimāt-ı ĥafıfeye ve nihāyeti müteħarrik ile sākin olan kelimāta ‘ilāve olunacak edātlar müsāvi ve yekdīgerinin ‘aynī deyildir vāv-ı ‘ātīfe ile bir kelimedede birleşen iki kelime edātı ezher-i cihet müsāvi ve yekdīgerinin ‘aynī olmak lāzımdır meşelā:

(esliḥenin اسلحه نین , cepḥānenin جبخانه نین , esliḥesi اسلحه سى , cepḥānesi جبخانه سى) şüretinde yazılan kelimelerin edātları ezher-i cihet [37] müsāvi olduğundan (و) ‘ātīfe ile edātlar yekdīgerine ħalb ve ilħāk olunarak (esliḥe ve cepḥānenin اسلحه و جبخانه نین , esliḥe ve cepḥānesi اسلحه و جبخانه سى) şüretinde yazılır ve kelimenin biri tı ve iḥrāc edildiyi ĥalde edāt tebeddül etmeyerek ħalan kelimeye edāt olur lakin (silāḥı سلاحى , cepḥānesi جبخانه سى , silāḥları سلاحلارى , cepḥāneleri جبخانه لرى) şüretinde yazılan kelimelerin edātları beyninde müsāvāt olmadığından vāv-ı ‘ātīfe ile edātları yekdīgerine ħalb ve ilħāk olunarak (silāḥ ve cepḥānesi اسلحه و جبخانه سى , silah ve cepḥāne و اسلحه و جبخانه سى , silah ve cepḥāneleri اسلحه و جبخانه لرى , silah ve cepḥāne و اسلحه و جبخانه لرى) şüretinde yazılamaz kelimenin biri tı ve iḥrāc edildikte edāt tebeddül etmeksizin ħalan kelimeye edātlık edemez çünkü (ḥāne) kelimesinin nihāyeti ĥafif ve müteħarrik (silāḥ kelimesinin nihāyeti şaķıl ve sākin olduğundan edātları kâ‘ideten tevāffuķ etmez zirā silāḥ kelimesinin edātı (ı, ları) cepḥāne kelimesinin edātı (si, lerı) olduğu cihetle vāv-ı ‘ātīfe ile yekdīgeri maḥallinde isti‘māl olunamayacağı ṭabı‘i ve bedīhīdir.

kelimāt-ı mücerredeye ‘ilāve olunan edevāt

	sākin	müteħarrik		müfred	cem‘
mef‘ülün-bih	vāv ye	yu yi	mütekellim	mim ·	ze ·
mef‘ülün-ileyh	elif he	ya ye	muḥāṭab	nun ·	ze ·
mużāfun-ileyh	· nun ·	nun nin			

muẓāf	vāv , ye	sü si	ğā'ib	vāv ye	lar ler
		şu şı			

[38] mā-fevķindeki ĥarekenin cinsine tevfiķan mef'ūlūn-bih edātı bir zamme veyāhut kesredir mef'ūlūn-ileyhe edātı kezālik bir fethādır muẓāfun-ileyh edātı bir (nun) sākinedir edāt-ı muẓāf bir zamme veyāḥūd kesredir nihāyetleri müteḥarrik olan kelimātta mezķūr edātların evveline (ى, و, س, ص) gelmek şive-i lisān-ı türķi iķtizāşındandır.

'ilāve edilecek edāttan dolayı nefis-i kelimātın hiçbir ĥarf ve ĥarekesi bilā-sebep ḥazf ve tebdil edilemez. ancak mütekellim muḥāṭab zāmirlerine maḥşuş olan edāt-ı cem' 'ilāve olunduķta nihāyetlerindeki (ن)ları şive-i lisān ḥazf etmiştir.

	müfred	cem'	} bunların ḥazf edilen (ن)larını şive-i lisān-ı ātīde muḥarrer esmā-ı işārātın cem'lerine vermiştir.
mütekellim	ben	biz	
muḥāṭab	sen	siz	

(bu şu o) kelimelerinin önlerine edāttan biri 'ilāve olunduķta bir (ن) ziyāde kalınır (bunu şuna onun bunlar onlar)

(şu) kelimesiyle (ne) edātının muẓāfun-ileyh teşķilinde edāt-ı izāfetin evveline ziyāde kılınması lāzım gelen (ن) birine (ى) gelir. mişāl: şuyun akıntısı, o senin neyin, o sizin neyiniz

[39]

mücerred	: baş kol çaķı elma boru göz el teyze kedi köprü
mef'ūlūn-bih	: başı kolu çaķıyı elmayı boruyu gözü eli teyzeyi kediyi köprüyü
mef'ūlūn-ileyh	: başa kola çaķıya elmaya boruya göze ele teyzeye kediye köprüye
muẓāfun-ileyh	: başın kolun çaķın elmanın borunun gözün elin teyzenin kedinin köprünün
muẓāf	: başı kolu çaķıyı elmayı boruyu gözü eli teyzeyi kediyi köprüyü
mütekellim	: başım kolum çaķım elmam borum gözüm elim teyzem kedim köprüm
muḥāṭab	: başın kolun çaķın elman borun gözün elin teyzen kedin köprün
ğā'ib	: başı kolu çaķışı elması boruşu gözü eli teyzesi kedisi köprüsü

- cem ‘-i mütekellim** : başımız kolumuz çakımız elmamız borumuz gözümüz elimiz teyzemiz kedimiz köprümüz
- cem ‘-i muhāṭab** : başınız kolumuz çakınız elmanız borunuz gözünüz eliniz teyzeniz kediniz köprünüz
- cem ‘-i gā’ib** : başları kolları çakıları elmaları boruları gözleri elleri teyzeleri kedileri köprüleri
- cem ‘-i mücerred** : başlar kollar çakılar elmalar borular gözler eller teyzeler kediler köprüler

(çakışı) çakışını çakışına çakışının (başı) başını başına başının ilh. [40] şakıl ve hafif, müteharrik sâkin i’tibâriyle teşekkül eden kelimât-ı mücerredenin kâfesi işbu düstür-ı imlâya tevfiқан teşkil olunur.

hâl şîğasına teşkil eden edât nihâyeti fetha ile müteharrik emr-i hâzırların önüne ‘ilâve okundukta mezkûr fethalar kesreye tahvîl olunur eğer emr-i hâzırın nihâyeti sâkinse mâ-қablindeki harekenin cinsine tevfiқан hareketlendiğinden sonra edât-ı hâl ‘ilâve olunur.

(müteharrik) yaşa yaşıyor, başla başlıyor, bekle bekliyor, söyle söylüyor.

(sâkin) yaz yazıyor, kal kalıyor, sev seviyor, gör görüyor.

nihâyeti zamme ile müteharrik olan emr-i hâzırlar tebeddül etmez hemen edât-ı hâl ‘ilâve olunur.

oku okuyor, çürü çürüyor, doku dokuyor, kuru kuruyor

hâl şîğasının menfisinde daḥi edât-ı nefynin harekesi mâ-қablindeki harekenin cinsine tevfiқан zamme veyâḥûd kesreye tahvîl olunarak edât-ı hâl ‘ilâve olunur.

yaşama*] yaşamıyor, okuma okumuyor, durma durmuyor, bekle beklemiyor, görme görmüyor, sevme sevmiyor [41] fi’il-i muzâri’lerin ḥîn teşkîlinde nihâyeti sâkin olan emr-i hâzırlar hareke-i şelaşenin her biriyle hareketlenir bu bâbda kâ’ide-i muṭṭaride şive-i lisândır.

(kal) kalır (yaz) yazar (şal) şalar (şor) sorar (dur) durur (gel) gelir (git) gider (gez) gezer (çöz) çözer (gör) görür şürette yazılır faқаṭ (görir bilür gelür alır olur) şürette yazılamaz mebsût ve maқbûze bahşinde de beyân olunduğu vecihle türkçe kelimelerde zammeden sonra (kesre) fethadan sonra (zamme) gelmez.

*emr-i hâzırlarla nehy-i hâzırların nihâyetleri kesreye tahvîl edilemeyerek (yaşayor yaşamıyor, bekliyor beklemiyor) şüretlerinde yazılması şive-i lisâna muḥâlifidir. zirâ telaffuz-ı ‘umûmî emr-i hâzırın ve neyh-i hâzırın kesreyledir.

düstür-ı ef'āl
(emr-i hāzır)

(şakıl)

<i>müfred</i>	<i>cem'</i>
oku	okuyun
yaz	yazın
yaşa	yaşayın

(hafif)

<i>müfred</i>	<i>cem'</i>
gör	görün
sev	sevin
iste	isteyin

emr-i gā'ib

yazşın	yazşınlar
okuşun	okuşunlar

sevsin	sevsinler
görsün	görsünler

maşdar

yazmak
[42]

görmek

müfred
okumak
yaşamak

cem'

müfred

cem'
sevmek
istemek

māzī-i şühūdī

yazdı	yazdılar
yazdın	yazdınız
yazdım	yazdık

sevdi	sevdiler
sevdin	sevdiniz
sevdim	sevdik

māzī-i naklī

(şakıl)

yazmış	yazmışlar
yazmışşın	yazmışşınız
yazmışım	yazmışız

(hafif)

sevmiş	sevmişler
sevmişşin	sevmişşiniz
sevmişim	sevmişiz

mużārī'

yazar	yazarlar
yazarşın	yazarşınız
yazarım	yazarız

sever	severler
seversin	seversiniz
severim	severiz

ḥāl

yazıyor yazıyorlar
yazıyorşun yazıyorşunuz
yazıyorum yazıyoruz

seviyor seviyorlar
seviyorşun seviyorşunuz
seviyorum seviyoruz

[43]

istikbāl

müfred **cem**[‘]
yazacak yazacaklar
yazacakşın yazacakşınız
yazacağım yazacağız

müfred **cem**[‘]
sevecek sevecekler
seveceksin seveceksiniz
seveceyim seveceyiz

vucübī

yazmalı yazmalılar
yazmalışın yazmalışınız
yazmalıyım yazmalıyız

sevmeli sevmeliler
sevmelisin sevmelisiniz
sevmeliyim sevmeliyiz

iltizāmī

yaza yazalar
yazaşın yazaşınız
yazayım yazalım

seve seveler
sevesin sevesiniz
seveyim sevelim

ism-i fā‘il

yazan yazanlar
yazıcı yazıcılar

seven sevenler
sevici seviciler

ism-i mef‘ul

yazılan yazılanlar

sevilen sevilenler

[44]

ef‘āl-i mürekkeb

du
di } = idi

ḥikāye-i māzī-i şühūdī	müfred-i gā‘ib	-	yazdıydı	sevdiydi
ḥikāye-i māzī-i naklī	müfred-i gā‘ib	-	yazmıştı	sevmişti
ḥikāye-i muzāri‘	müfred-i gā‘ib	-	yazardı	severdi
ḥikāye-i ḥāl	müfred-i gā‘ib	-	yazıyordu	seviyordu

hikāye-i istikbāl	müfred-i gā'ib	-	yazacaktı	sevecekti
hikāye-i vücbî	müfred-i gā'ib	-	yazmalıydı	sevmeliydi
hikāye-i iltizāmî	müfred-i gā'ib	-	yazaydı	seveydi

şa – ışa

se – ise

māzî-i şühūdî-i şartî	müfred-i gā'ib	-	yazdıyşa	sevdiyse
māzî-i naklî-i şartî	müfred-i gā'ib	-	yazmışşa	sevmişse
muẓārî' -i şartî	müfred-i gā'ib	-	yazarşa	severse
hikāye-i hāl-i şartî ⁴⁷	müfred-i gā'ib	-	yazıyorşa	seviyorşa
hikāye-i müstakbel-i şartî ⁴⁸	müfred-i gā'ib	-	yazacakşa	sevecekse
hikāye-i vücbî-i şartî	müfred-i gā'ib	-	(*)	
hikāye-i iltizāmî-i şartî ⁴⁹	müfred-i gā'ib	-	yazşa	sevse

[45]

muş
miş

= imiş

rivāyet-i māzî-i şühūdî	müfred-i gā'ib	-	(**)	
rivāyet-i māzî-i naklî	müfred-i gā'ib	-	yazmışmış	sevmişmiş
rivāyet-i muẓārî'	müfred-i gā'ib	-	yazarmış	severmiş
rivāyet-i hāl	müfred-i gā'ib	-	yazıyormuş	seviyormuş
rivāyet-i istikbāl	müfred-i gā'ib	-	yazacakmış	sevecekmiş
rivāyet-i vücbî	müfred-i gā'ib	-	yazmalıymış	sevmeliymiş
rivāyet-i iltizāmî	müfred-i gā'ib	-	yazaymış	seveymiş

⁴⁷ Metinde “hikāye-i hāl-i şartî” olarak geçmesine rağmen verilen örnekler doğrultusunda “hāl-i şartî” olması gerekirdi. Hikāye-i hāl-i şartî olarak verilirse de örnekler “yazıyorduyşa, seviyorduyşa” şeklinde düzenlenebilir.

⁴⁸ Metinde “hikāye-i müstakbel-i şartî” olarak geçmesine rağmen verilen örnekler doğrultusunda “müstakbel-i şartî” olması gerekirdi. Hikāye-i müstakbel-i şartî olarak verilirse de örnekler, “yazacaktıyşa, sevecektiye” şeklinde düzenlenebilir.

* (yazmalıyşa) şüretinde taşrîf olunmak lâzım gelirse de şavğ ve taşrîf olunmaz.

** bu fi'ilin şığası (yazdıymış) şüretinde taşrîf olunmak lâzım gelirse de şavğ ve taşrîf olunmaz.

⁴⁹ Metinde “hikāye-i iltizāmî-i şartî” olarak geçmesine rağmen verilen örnekler doğrultusunda “muẓārî-i iltizāmî-i şartî” olması gerekirdi.

** bu fi'ilin şığası (yazdıymış) şüretinde taşrîf olunmak lâzım gelirse de şavğ ve taşrîf olunmaz.

ef'āl-i mürekkebin mişāl olarak yalnız müfred-i ġā'ib şīğaları gösterilmiştir diğer şīğaları daḥi 'ā'id oldukları edevātın 'ilāvesiyle taşrīf olunur

i'tizār

zamme ve kesrelerin mebsūṭa ve maḳbūze aḳsāmıyla ibtidā-yı kelimedeki kāf ḥarflerinin şadāşını tefrīḳ, iltibāstan tecrīd için üzerlerine muḥtelif şūrette vaż'-ı tensīb edilen nışf-ı cezm eşkālının maṭba'ada 'adem-i mevcūduna mebnī gösterilen mişāllerin üzerine vaż' edilememiştir.

şon

[46]⁵⁰

şahīfe	satır	ḥaṭā	şavāb
8	19	bitişen	biş
21	8	mişālen gösterilen	mişālen bālāda gösterilen
22	13	dırılamaḳ	dırlamaḳ
24	5	abla böbrek	ḳap, dip
24	6	başḳa sākin	başḳa nihāyeti sākin

⁵⁰ Eserde metin 45. sayfada sonlandırılmıştır. Ḥaṭā-şavāb cetvelinin bulunduğu sayfaya numara verilmediğinden tarafımızca 46. sayfa olarak belirlenmiştir.

4. BÖLÜM: DİL BİLGİSİ DİZİNİ⁵¹

‘arabî: Arapça [5,19, 35]

‘āṭife: İki kelime veya cümleyi birbirine bağlayan (harf veya kelime). ‘Āṭif kelimesinin müennes şekli. [36, 37]

cem’: Çokluk. [25, 37, 38, 41, 42, 43]

cem’-i ġā’ib: Üçüncü çoğul şahıs. [39]

cem’-i muḥāṭab: İkinci çoğul şahıs. [39]

cem’-i mücerred: +lAr eki. [39]

cem’-i mü’enneṣ sālim: Arapça’da kurula bağlı olarak -ūn, -īn ekleriyle yapılan çoğul şekli. [25]

cem’-i mütekellim: Birinci çoğul şahıs. [39]

cem’-i müzekker sālim: Arapça’da kurula bağlı olarak -āt ekiyle yapılan çoğul şekli. [25]

cezm: Arapça kelimelerde harf üzerine konan “ َ ” şeklindeki harekesizlik işareti. [25]

cümle: Bir eylem, düşünce ve duyguyu bir hüküm hâlinde anlatan kelime dizisi. [27]

düstūr-ı ef‘āl: Fiil çekimi. [41]

edāt: 1. ek. 2. Türkçe’de tek başına manası olmayıp cümle içinde anlam kazanan kelime. [3, 16, 17, 19, 20, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40]

edāt-ı ḥāl: Şimdiki zaman eki. [40]

edāt-ı izāfet: İlgi eki. [25]

edāt-ı maşdar: -mAk mastar eki. [34]

edāt-ı mübālağa: Pekiştirme eki. [35]

edāt-ı müstakil: Birbirinin yerine tercih edilemeyen edat. [34]

edāt-ı nefy: Olumsuzluk eki. [40]

edāt-ı tafzīl: Birbirinin yerine tercih edilebilen edat. [34]

edāt-ı te’kīd: Pekiştirme eki. [35]

edāt-ı şart: Cümlede yapılan herhangi bir işin kendisine bağlı olduğunu gösteren ek, şart eki. [22]

ef‘āl-i mürekkeb: Birleşik fiil. [44, 45]

emr-i ġā’ib: Emir üçüncü şahıs çekimi.[41]

emr-i ḥāzır: Emir kipinin ikinci şahsı. [26, 27, 28, 35, 40, 41]

esre: Arap ve Arap harfleriyle yazılan Osmanlı Türkçesinde altına konduğu harfi ı veya i sesiyle beraber okutan ve () şeklinde gösterilen hareke, kesre. [25]

fārisī: Farsça [5, 19, 26, 35]

fetha: Düz- geniş a, e ünlüsünü okutan ı ve o harfi. [7, 8, 9, 11, 14, 17, 18, 25, 40, 41]

fetha-ı ḥafife: e okutan o harfi. [9, 11, 12, 13, 15]

fetha-ı şakīle: a okutan ı harfi. [9, 20]

fi’il: Bir kılış, oluş veya durumu anlatan kelime türü, eylem. [28, 31, 45]

⁵¹ Eserde metin 4. sayfadan başlamaktadır. Tarafımızca “İfāde” kısmı 3. sayfa olarak belirlenmiştir. “İfāde” kısmında geçen dil bilgisi terimleri 3. sayfa olarak gösterilmiştir.

fi‘il-i iltizāmī: İstek kipi. [27]

fi‘il-i muzāri: Geniş zaman kipi. [27, 41]

ğā’ib: Üçüncü şahıs. [37, 39]

ḥafif: e, i, ö, ü ünlülerini okutan harekeler, ince okunan hece. [5, 6, 7, 8, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 30, 33, 35, 36, 37, 40, 41, 42]

ḥāl: Şimdiki zaman. [42]

ḥāl şīğası: Şimdiki zaman kipi. [15, 21, 40]

ḥāl şīğasının menfisi: Şimdiki zaman kipinin olumsuzu. [40]

ḥarekāt: Harekeler. [6, 7, 15, 16, 17, 19, 20, 32, 33]

hareke: a, e, ı, i, u, ü, o, ö seslerini karşılayan ا, ع, و harfleri. [3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 22, 31, 33, 38, 40]

harekelenmek: Hareke almak, hareke ile okumak. [3, 6, 7, 8, 13, 17, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 40, 41]

hareke-i hafife: e, i, ö, ü ince ünlüleri gösteren hareke. [7]

hareke-i harfiyye: Ünlüleri karşılayan harfler. [14, 29]

hareke-i mevḳūfe: Yayınma olayı neticesinde ortaya çıkan ünlü niteliği. [12, 13]

hareke-i mevşūle: Yayınma. [12, 13]

hareke-i resmiyye: Arap ve Osmanlı alfabesinde harflerin nasıl

seslendirileceğini göstermek için üzerlerine veya altlarına konan üstün, esre ve ötre işaretlerinden her biri. [11, 14, 15]

hareke-i şakīle: a, ı, o, u kalın ünlüleri gösteren hareke. [6,7]

hareke-i selase: Üstün, esre ve ötrenin üçünü belirtmek üzere kullanılır, üç hareke. [41]

harf: Bir elifbâyı terkiib eden ve okuyup yazmaya alet olan işaretler. [3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 38, 45]

hece: En az bir sesliden, bazen bir sesliyle birlikte söylenebilen bir veya birkaç sessizden meydana gelen ve kelimeyi oluşturan ses öbeklerinden biri. [11, 13, 14, 17, 23, 27, 28, 29, 30]

hemze: 1. Arapça’da kelimelerin başında, ortasında, sonunda harekeli veya sākin olarak okunan, harf-i illet veya harf-i med olmayan elif (ا). 2. Elif, vav, yā ve he üzerine konan (ء) işaret. [5]

ḥıffet: İnce harfler. [4, 6, 7, 8, 9, 15, 19, 33, 36]

ḥikāye-i ḥāl: Şimdiki zamanın hikayesi. [44]

ḥikāye-i ḥāl-i şartī: Şimdiki zamanın hikayesinin şartı. [44]

ḥikāye-i iltizāmī: İstek kipinin hikayesi. [44]

ḥikāye-i iltizāmī-i şartī: İstek kipinin hikayesinin şartı. [44]

ḥikāye-i istikbāl: Gelecek zamanın hikayesi. [44]

ḥikāye-i māzī-i naklī: Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi. [44]

ḥikāye-i māzī-i şühūdī: Görülen geçmiş zamanın hikayesi. [44]

ḥikāye-i muzāri: Geniş zamanın hikayesi. [44]

ḥikāye-i müstakbel-i şartī: Gelecek zamanın hikayesinin şartı. [44]

ḥikāye-i vücutbī: Gereklilik kipinin hikayesi. [44]

ḥikāye-i vücutbī-i şartī: Gereklilik kipinin hikayesinin şartı. [44]

ḥurūfāt: Harfler. [5, 6, 7, 8, 12, 15, 20, 21, 32, 33]

ḥurūfāt-ı hafife: İnce harfler. [5, 6, 8, 26]

ḥurūfāt-ı müşterike: Hem kalın hem ince niteliği taşıyan harfler. [6, 33]

ḥurūfāt-ı şakīle: Kalın harfler. [5, 6, 8, 26]

idgām: Arapça’da yan yana iki harfin şeddeli bir harfin şeddeli bir harf suretine konması. [5, 32]

ilhāk: İki kelime arasında bir kelimeyi diğer kelimeye denk kılabilmek için kelimeye harf ilave etme. [36, 37]

iltizāmī: İstek kipi. [43]

imlā: Bir dili doğru yazmak için konulmuş belli kurallar, bir dilin kelimelerini doğru yazma bilgisi, yazım. [3, 4, 5, 12, 14, 15, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 29, 31]

imlā-yı türki: Türkçenin yazım kuralları. [3, 4, 7, 20, 29]

ism-i fā’il: İş yapanı ifade eden isim. [43]

ism-i mef’ul: Yapılan işe maruz kalanı ifade eden isim. [43]

istikbāl: Gelecek zaman. [43]

kāf-ı ‘arabī: k ünsüzü. [26]

kāf-ı fārisī: g ünsüzü. [26]

kā’ide-i teşdīd: bk. teşdīd. [5]

kalb: Bir sesin başka sese değiştirilmesi. [36, 37]

kavā’id-i naḥviyye: Söz dizimi, cümle bilgisi kuralları. [3]

kavā’id-i şarfiyye: Şekil bilgisi kuralları. [3]

kelām: Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifade. [5]

kelimāt: Kelimeler. [3, 5, 6, 8, 9, 15, 16, 18, 20, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38]

kelimāt-ı hafife: İnce harflerden oluşan kelimeler. [6, 8, 13, 15, 27, 30, 33, 34, 36]

kelimāt-ı şakīle: Kalın harflerden oluşan kelimeler. [6, 8, 14, 15, 22, 23, 30, 34, 35, 36]

kelime: Bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz, sözcük. [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 45]

kesre: ı, i, è ünlülerini okutan ı harfi. [7, 8, 9, 10, 13, 14, 17, 18, 38, 40, 41, 45]

kesre-i hafife-i maḳbūze: i harfi. [9, 10]

kesre-i hafife-i mebsūta: è harfi. [9, 10]

kesre-i şakile: ı harfi. [9, 10, 24]

lafz: Söz, kelime, manalı veya manasız olarak ağızdan çıkan söz. [4, 14, 31, 32]

lafzen: Kelimenin anlamına göre değil söylenişine, şekil ve yapısına göre, lafız bakımından. [11, 13, 24, 31]

lisān: Anlaşma vasıtası olan dil. [3, 4, 5, 15, 20, 26, 27, 29, 31, 35]

lisān-ı türki: Türk dili. [15, 24, 19, 29]

maḳbūze: Yuvarlak-dar ünlü olan u, ü seslerini ve düz-dar ünlü olan i sesini karşılayan ı ve ı harfleri. [8, 9, 14, 21, 41, 45]

ma'lūm: Etken çatılı fiil. [33]

ma'nā: Anlam. [16, 21, 26, 31, 32, 33]

maşdar: Fiilin zaman ve şahıs belirtmeden oluş ve kılış anlatan isim şekli, fiil ismi; -mAk eki. [27, 32, 34]

māzī-i naḳlī: Öğrenilen geçmiş zaman. [42]

māzī-i naḳlī-i şartī: Öğrenilen geçmiş zamanın şartı. [44]

māzī-i şühūdī: Görülen geçmiş zaman. [42]

māzī-i şühūdī-i şartī: Görülen geçmiş zamanın şartı. [44]

mebsūta: Yuvarlak-geniş ünlü olan o, ö seslerini ve düz-yarı dar e (è) sesini karşılayan ı ve ı harfleri. [8, 9, 14, 21, 45]

mechūl: Edilgen çatılı fiil. [33]

med: Arapça'da ve Arap harfli eski Türk dilinde hemzeden sonra gelen elifin yerini tutan ve hemze üzerine (î) şeklinde yazılan uzatmak işareti. [14]

mef'ūlün-bih: Belirtme eki. [37, 38, 39]

mef'ūlün-ileyh: Yönelme eki. [15, 25, 26, 37, 38, 39]

menfi: Olumsuz. [40]

mevḳūfe: bk. hareke-i mevḳūfe. [12]

mevşūle: bk. hareke-i mevşūle. [12]

muḥātab: İkinci şahıs. [25, 37, 38, 39]

munfaşıl: Kendinden sonraki harfe bitişmeyen (harf, zamir, edat). [34]

muẓāf: Tamlanan. [37, 38, 39]

muẓāfun-ileyh: İlgi hali, tamlayan. [37, 38, 39]

muẓāri'-i şartī: Geniş zamanın şartı. [44]

mücerred: Yalın hâl. [39]

mü'enneş: Kelimeleri dişî veya erkek olarak ayıran Arapça, Fransızca gibi dillerde, dişî cinsten sayılan (kelime), dişil. [25]

müfred: Tekil. [37, 38, 41, 42, 43]
müfred-i ğā'ib: Üçüncü tekil şahıs. [15, 21, 27, 34, 44, 45]
müfred-i ğā'ib şîğaları: Üçüncü tekil şahıs kipleri. [27, 45]
müte'addi: Geçişli fiil. [33]
müteharrik: Harekesi olan, harekeli (harf). [10, 14, 16, 18, 21, 36, 37, 38, 40]
mütekellim: Birinci şahıs. [37, 38, 39]
müzekker: Arapça ve Fransızca gibi, kelimeleri dişî veya erkek olarak kabul eden dillerde erkek cinsten sayılan (kelime), eril. [25]
nefs-i kelimât: Kelimelerin kökü. [3, 26, 32, 33, 38]
nefs-i kelime: Kelimenin kökü. [16, 32]
nehy-i hâzır: Emir kipinin olumsuzu. [34, 40]
nısf-ı cezm: Herhangi bir kelimenin okunmasında oluşabilecek karışıklığı ortadan kaldırmak için zamme ya da kesrenin üzerine konulması istenen yarı cezm işareti. [9, 26, 45]
rivāyet-i hāl: Şimdiki zamanın rivayeti. [45]
rivāyet-i iltizāmī: İstek kipinin rivayeti. [45]
rivāyet-i istiḳbāl: Gelecek zamanın rivayeti. [45]
rivāyet-i māzī-i naklī: Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti. [45]

rivāyet-i māzī-i şühūdī: Görülen geçmiş zamanın rivayeti. [45]
rivāyet-i muzāri': Geniş zamanın rivayeti. [45]
rivāyet-i vücbī: Gereklilik kipinin rivayeti. [45]
şakīl: a, ı, o, u ünlülerini okutan harekeler, kalın okunan hece. [5, 6, 8, 14, 15, 16, 20, 30, 33, 34, 36, 37, 40, 41, 42]
sākin: Yanında ünlü olmayan ünsüz. [3, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 36, 37, 38, 40, 41]
ses: Ses cihazımızın herhangi bir boğumlanma yerinde ses cihazımızın bir hamlelik müdahalesiyle oluşan en küçük dil unsurudur. [5]
şifat: Bir ismi nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımdan niteleyen, belirten kelime. [22, 27, 28, 35]
şiklet: Kalın harfler. [4, 6, 7, 8, 15, 19, 20, 33, 36]
şîga: Kip. [44, 45]
siyāk ve sibāk: Sözü başı ile sonunun birbirini tutması, öncesiyle tutarlı bir şekilde devam etmesi, ifadede tutarlılık. [31]
şive: Bir dilin bir bölge halkına, yabancı bir millete veya etnik gruba has söyleniş biçimi, konuşma tarzı, aksan. [3, 19, 24, 27, 29]

şive-i lisān: Dile ait konuşma tarzı. [3, 4, 5, 7, 8, 15, 17, 18, 22, 24, 26, 27, 32, 33, 38, 41]

şive-i lisān-ı türkî: Döneminin standart Türkçesi. [5, 9, 19, 20, 22, 23, 24, 38]

taşrîf olunmak: Bir fiili çekimlemek. [45]

telaḥḥuz: Bir harfî ses özelliklerini, bir kelimeyi hecelerin uzunluk ve kısalığını, kalınlık ve inceliğini, vurgu özelliklerini belirterek söyleme, söyleyiş, söyleniş. [6, 8, 20, 22, 26, 31, 32]

tenvîn: Arap ve Osmanlı alfabesinde üstüne konduğu kelimenin -en, -ün, altına konduğu zaman -in olarak okutan hareke. [5]

teşniye: Bazı dillerde tekil ve çoğul dışında yer alan bir kategori olup isimlerde iki varlığı, çekimli fiillerde iki kişiyi gösteren şekil, ikil. [25]

teşdîd: Arap alfabesinde, üzerine konduğu harfî iki defa okutan işaret (ˆ) ve bu işareti yazma, şedde koyma. [32]

teşkil-i kelimât: Kelimelerin imlâsı. [15]

vaḳıf: Okuma sırasında gerekli yerlerde gerektiği kadar durma. [12]

vaşıl: Ulama. [10, 11, 12, 13]

vāv-ı ʿāṭife: Bağlama edatı olan vav harfi. [36]

vucûbî: Gereklilik kipi. [43]

zāʾid: Arapça kelimelerde aslî harfler (kök harfleri) dışında kalan harfler. [24]

zamîr: İsmi yerini tutan kelime. [15]

zamme: o, ö, u, ü ünlüsünü okutan و harfi. [7, 8, 9, 13, 17, 18, 21, 24, 38, 40, 41, 45]

zamme-i ḥafife-i maḳbûze: u harfi. [9, 10]

zamme-i ḥafife-i mebsûṭa: ö harfi. [9, 10, 24]

zamme-i maḳbûze: u ve ü harfi. [9, 21]

zamme-i mebsûṭa: o ve ö harfi. [21]

zamme-i şaḳîle-i maḳbûze: u harfi. [10, 24]

zamme-i şaḳîle-i mebsûṭa: o harfi. [9, 10, 21, 24]

zebân-zed: Kullanılması yaygınlaşmış olan (söz), dil pelesengi. [22]

SONUÇ

Üzerinde tez çalışması yapılan eser, imlâ tartışmalarının olduğu ve çözüm yollarının arandığı dönemlerde Es-seyyid Mehmed Bedri tarafından *Miḥver-i İmlā: Teškīl-i Kelimāt - Tefrīk-i Galatāt* adlı isimle 1912 yılında kaleme alınmıştır. Bu eser, imlâ tartışmalarına dahil olmak için değil, yazım sorunlarını tespit ederek bunları kurala bağlamak amacıyla kaleme alınmıştır.

19. yüzyıldan itibaren görülen tartışmalardan bir bölümü de alfabe üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde alfabe konusunda ileri görülen muhtelif görüşler arasında Mehmed Bedri'nin alfabe değişiklerinden ziyade imlâda yapılacak bazı düzenlemeleri savunduğu anlaşılmaktadır.

İmlâ konusunda yaşanan sıkıntılara bir çözüm sunmak maksadıyla yazılan bu eserde teklif edilen çözüm önerilerine, imlâ sorunlarını tespit ettikten sonra yer verilmiştir. Bu sorunlar *yazı dilinin telaffuzdan uzak olması, ünlülerin yazımındaki tutarsızlık, bir harfin birden fazla sesi karşılaması, yabancı dillerden dilimize geçen kelimelerin yazımı ve bu kelimelere gelecek eklerin hangi kurallara göre yazılacağı* gibi hususlardır.

Önce sorunları sıralayan Mehmed Bedri Bey imlâ sorunlarını düzene sokmanın yolu olarak uyguladığı ve uygulanmasının gerekliliğine işaret ettiği hususları şu şekilde belirlemiştir: Yazı dilini konuşma diline yaklaştırarak standart ağız özelliğini kullanmak ve kalınlık incelik uyumuna dikkat etmek.

Mehmed Bedri Bey'in sözünü ettiği imlâ kurallarına fonetik açıdan bakıldığında ünlülerin nitelik farkları (önlük- artlık, düzlük- yuvarlaklık, darlık- genişlik) ve ses olaylarının (yutulma, sızıcılaşma, ötümlüleşme, gedik dolduran) etkili olduğu görülmektedir.

Mehmed Bedri Bey, bir ekin kelimenin ihtiyacına göre kelimeye eklendiğini ve farklı ekler sayesinde kelimenin değişerek farklı anlamlar ifade edebildiğine değinmektedir. Mehmed Bedri'nin anlattıklarına morfolojik açıdan bakıldığında kelime-ek ve ek-ek karşıtlığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ekin daima kelimenin aslına eklendiğini söylemesi de kelimenin asıl unsur, ekin ise yardımcı unsur olduğunu tespit etmemize imkân vermektedir.

Mehmed Bedri Bey'in ekleri yalın kelimeye eklenen ekler ve fiil çekim ekleri olarak ayırdığı görülmektedir. Yalın kelime olarak kastedilenin “isim” olduğu ortadadır. Fiil kategorisine eklenen ekleri de zaman ekleri, etken-edilgen sıfat fiil ekleri, birleşik çekim

unsurları (şimdiki zamanın rivayeti, gelecek zamanın hikayesi) olarak ifade etmiştir. İsim ve fiil kategorisine gelen ekler bahsinin ve kullanılan terimlerin (yalın hal, edat) günümüzde hâkim olan geleneksel dil bilgisiyle örtüştüğü görülmektedir.

Mihver-i İmlâ'nın döneminin genel anlayışına koşturarak Arap dilcilik literatürüne bağlı kalınarak hazırlanmış olduğu görülmektedir. Bu durum gerek ses bilgisi ve gerekse ekleşme bilgisi muhtevasına dahil olan konularda kullanılan terimlerde (şakıl, hafif, edat, sıklet, hıffet, yalın hal) de belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Eserde ses ve harf ayrımının yapılmamış olması ve anlamsız kelime tasavvurunun bulunması da bu konudaki tespitler arasındadır.

Emir işlevli fiil ekleşmelerinin, fiillerin yalın halleri üzerinden (-mAk şeklinden sarfınazar edilmesi suretiyle) aktarılması da yine yerleşik dilcilik anlayışının göstergelerinden birini oluşturmaktadır.

Mehmed Bedri Bey yabancı kelimelerin dilimize dahil olmasını kabul ederken yabancı dillere ait kuralların kullanılmasını kabul etmemiştir. Yabancı kelimelere eklenecek eklerin mutlaka telaffuza ve kalınlık incelik uyumuna uygun olması gerektiğini söyler. Buna karşın, eserinde Arapça dil terimlerine çokluk eki getirirken yer yer Türkçe “+lAr” şeklini kullanmakla birlikte bazı yerlerde “edatlar” yerine “edevât”; “kelimeler” yerine “kelimât” gibi ifadeleri de kullanmıştır. Eserinde uyulması gerektiğini söylediği hususlardan sarfınazar ettiği de görülmektedir.

Mehmed Bedri Bey'in imlâda telaffuzu esas aldığı açıktır. Eserin başından sonuna kadar bu kurala uyarak yazmıştır. Örneğin “ايدہ جہ کی (edeceği)” yerine “ايدہ جہ یی (edeceyi)”, “دییہ جہ کی (diyeceği)” yerine “دییہ جہ یی (diyeceyi)” şeklinde yazdığı görülmektedir.

Mehmed Bedri Bey, Arap imlâsında kullanılan hareketlerin gerekli hallerde Türkçede de kullanılabileceğini söylemektedir. Ancak gerekli hallerin neler olabileceğini ifade etmediğinde bu tasarrufun başka ikilik ve düzensizliklere yol açabileceği de ihtimal dahilindedir.

Mehmed Bedri Bey'in “ef'âl-i mürekkeb” bölümünde yer verdiği örneklere bakıldığında geçmiş, gelecek, şimdiki ve geniş zaman eklerinin veya istek, şart eklerinin yanına gelen hikâye (-DI) ve rivayet (-mİş) olarak adlandırılan fiile eklenen ikinci zaman eki geldiği görülmektedir. 45. sayfada bulunan hikâye-i hâl-i şartî, hikâye-i müstakbel-i şartî, hikâye-i vücübî-i şartî, hikâye-i iltizâmî-i şartî terimlerinin karşısında verilen örneklerde hatalar mevcuttur. Hikâye-i hâl-i şartî teriminin karşılığında “yazıyorsa”, hikâye-i müstakbel-i

şartî teriminin karşılığında “yazacaksa”, hikâye-i iltizâmî-i şartî teriminin karşısında “yazsa” örnekleri bulunmaktadır. Söz konusu olan hikâye “-DI” ekini karşılamakta fakat verilen örneklerde bu ek bulunmamaktadır.

Mehmed Bedri Bey’in eserinde anlatmak istediği imlâ kurallarının temelinde ses olayları vardır. Yazar meydana gelen ses olaylarına açıklık getiremediği için imlâda meydana gelen değişiklikleri genel olarak dilin şivesine uygun ya da ters olmasına bağlamıştır. Bununla beraber kelimelerde istisna olarak görülen durumlara da açıklık getirilememiş ve yine dilin kurallarının gereği olarak gösterilmiştir.

Yazar, eserinin sonuna hata-sevap cetveli ilave etmiştir. Buradaki bilgiler sayfa ve satır numaralarıyla birlikte gözden geçirildiğinde bu cetvelde olmayan bir hatanın olduğu görülmektedir: 11. sayfada verilen örneklerde *ders* kelimesinin yerine takip eden satırlarda *dört* kelimesinin yazılmış olduğu görülmektedir.

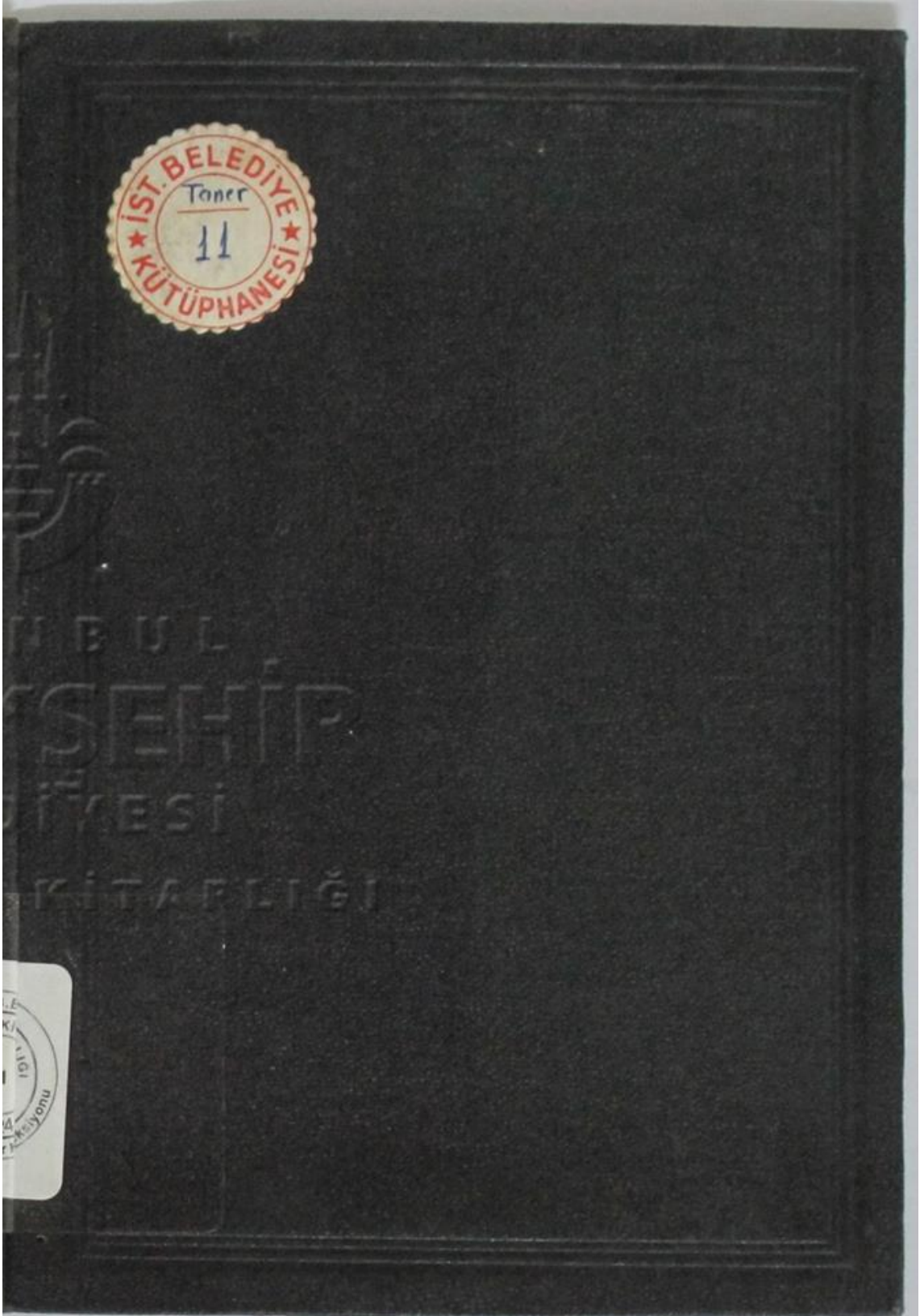
KAYNAKÇA

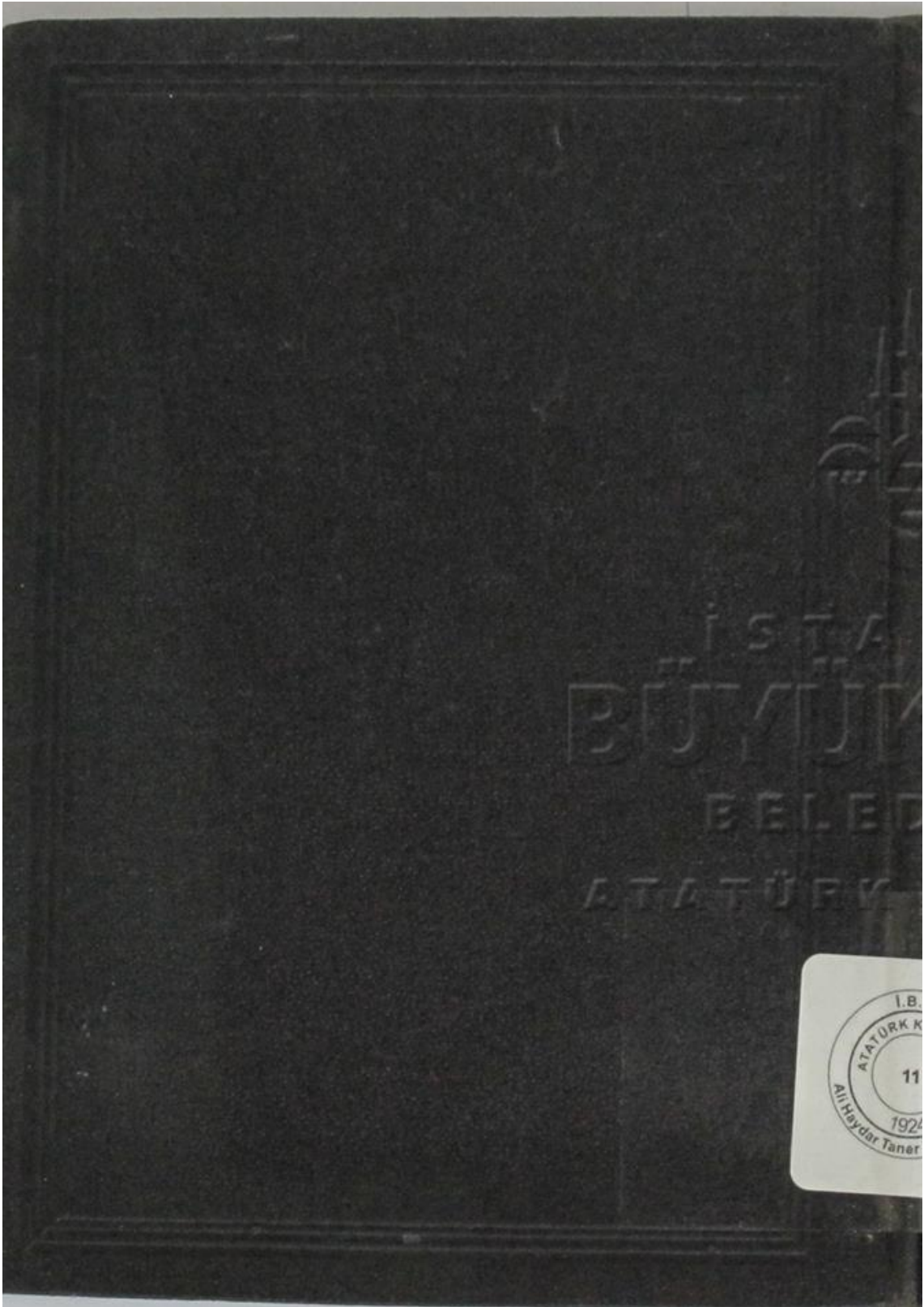
- Ahmet Cevdet Paşa. Medhal-i Kavâ'id (Hazırlayan: Nevzat Özkan). (2000). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Cevdet Paşa., Fuat Paşa. Kavâ'id-i Osmaniyye (Hazırlayan: Nevzat Özkan). (2000). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akgün, Ü. (2014). "Yeni Lisan Hareketi Doğuşu, Gelişmesi, Sonuçları". Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Aksoy, R. (2021). "Osmanlı Türkçesinde İmla Sorunları Çerçevesinde Usul-i İmla (1333-1335) Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi". Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Argunşah, H., Karaburgu, O. (2014). 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Argunşah, M. (2023). Cumhuriyet'in Türkçesi. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Başar, U. (2014). "Yüzbaşı İhsan'ın Kavâ'id-i İmla ve Tahrîr'inin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi". Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Çelik, H. (1995). Genç Kalemli Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2012). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Erbaş, A. (2021). "Yeni Lisan" Makalesi Etrafında Gelişen Tartışmalar (İnceleme-Metinler)". Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Ercilasun, A.B. (2015). Dilde Birlik. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergüzel, M., Aydın, A. (2013). Eski Anadolu Türkçesinde Yapım Ekleriyle Türkçeleşen Arapça, Farsça Kelimelerin İmlâsı ve İbn-i Âdil Melhamesinden Yansımalar. Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (1-2 Aralık 2010). 155-172.
- Ertem, R. (2021). Elifbeden Alfabeye Türkiye'de Alfabe Tartışmaları. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Es-seyyid Mehmed Bedri. (1328). Miḥver-i İmlâ: Teşkil-i Kelimât- Tefrik-i Ğalaṭât. Demirbaş Nr: AHT_0011.
- Gökalp, Z. (1958). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gülmez, N. (2006). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar. İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

- Huyugüzel, Ö. F. (2004). İzmir’de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2011). Türk Sosyoloji Tarihi -II-: II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e. İstanbul: Kitabevi.
- Karakuş, S.E. (2018). Enver Paşa’nın Alfabe ve Yazı Denemesi: Ordu Elifbası. Tarih Okulu Dergisi, (11)35, 443- 484.
- Karal, E. Z. (2017). Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu (Tarih Açısından Bir Açıklama). Ankara: BÜTAM Yayınları.
- Kardaş, A., Yalçinkaya, A. (2023). Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Aydınlarının Hurûfat ve Dil Meselesi Hakkındaki Bakışları. Tarih ve Gelecek Dergisi, (9)2.
- Kılıç, S. (2005). II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kuş, B. (2021). Bir Tür Olarak ‘Hatıra’nın Türk Dilcilik Tarihine Katkıları: Mehmet Necip Türkçü Örneği. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, (2), 75-87.
- Kuş, B. (2022). Türkçenin Sadeleşme Evrelerinde Asker Şahsiyetlerin Rolü. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (9), 756- 767.
- Levend, A. S. (1960). Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öksüz, Y.Z. (1995). Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdoğan, M. (2017). Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936). Ankara: Astana Yayınları.
- Özkan, M. (2017). Dil Eksenimiz. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Şemseddin Sami. Nev-Usûl Sarf-ı Türkî (Hazırlayan: Furkan Hamit). (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şemseddin Sami. Kâmûs-i Türkî (Hazırlayan: Sadi Özgür). (2020). Ankara: Alfa Yayınları.
- Süleyman Hüsnü Paşa. İlm-i Sarf-ı Türkî (Hazırlayan: Recep Toparlı ve Dilek Yücel). (2006) Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Şimşir, N. B. (1992). Türk Yazı Devrimi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Timurtaş, F. K. (2016). Osmanlı Türkçesine Giriş 1. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Takoğlu, T. (2017). “Kutadgu Bilig’de Sıfat Fiil Kategorisi”. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Topçu, Ç. (2011). “Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Tuncer, H. (1990). Türk Yurdu (1911- 1931) Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turan, Z. (2006). Türkçede Basit/Birleşik Çekim Ayırımıyla Sembolleşen Fiil Çekiminin Problemleri. Türklük Bilgisi Araştırmaları. (30)3, 280-292.
- Turan, Z. (2007). Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?. IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı (24- 29 Eylül 2000). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 1835-1844.
- Turan, Z. (2008). Gösterme Sıfat Fiili, Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Ankara: Akçağ Yayınları. 235-243.
- Turan, Z. (2016). Türk Dilinin Ses Bilgisi Dersi Notları.
- Turan, Z. (2018). Türk Dilinin Sınıflandırılmasının Esasları. Türkbilig, (35), 97-110.
- Ülkütaşır, M. Ş. (2009). Atatürk ve Harf Devrimi. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- <https://www.lugatim.com/> E.T. 20/03/2024
- <https://www.osmanlicasozlukler.com/> E.T. 15.08.2023

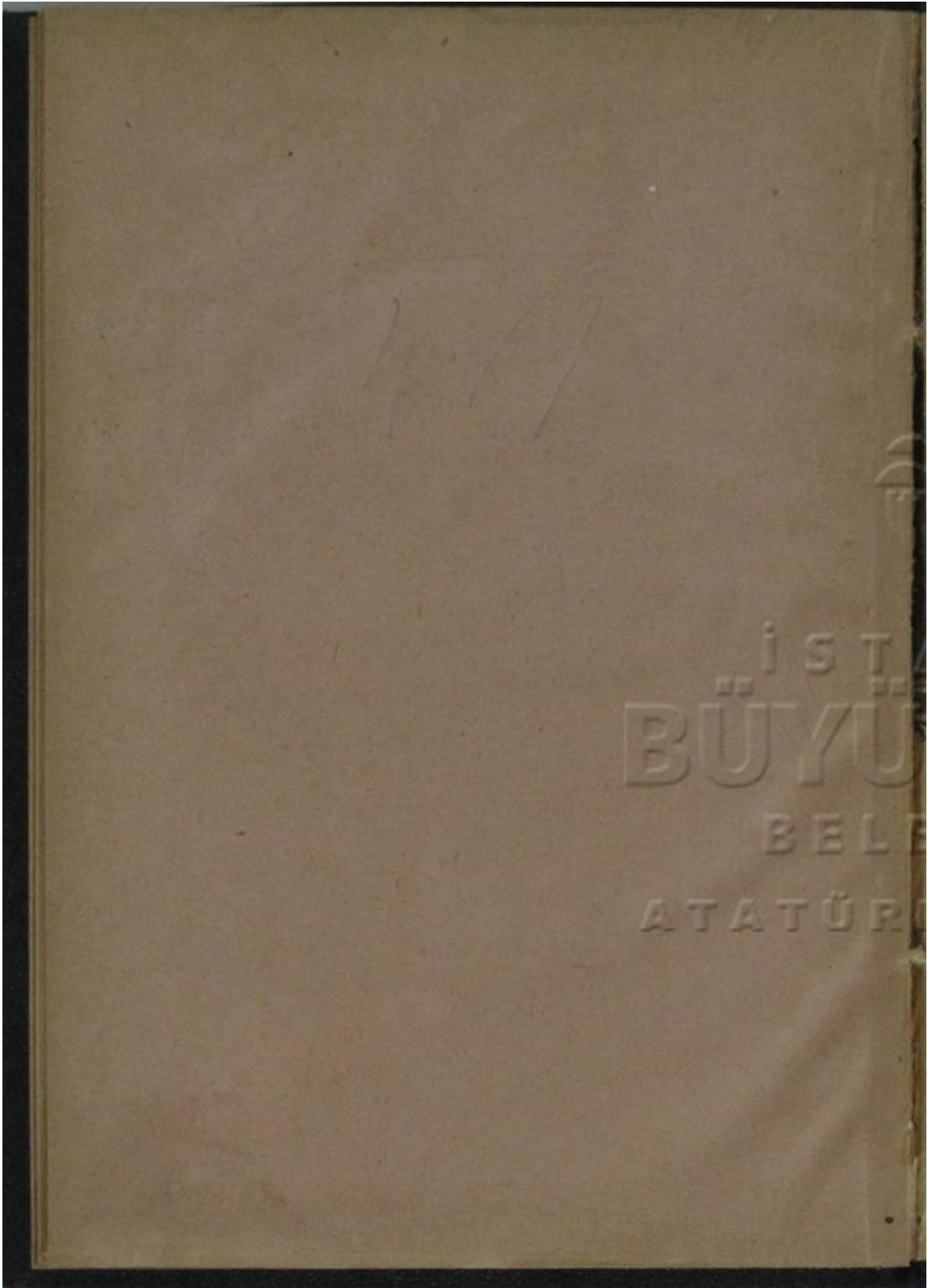
TIPKIBASIM

ANKARA
KİTAPLIĞI
KİTAPLIĞI

ANKARA
KİTAPLARI
KİTAPLARI
KİTAPLARI

— ✕ محور املا ✕ —

تشکیل کلمات — تفریق غلطات

املائی ترکیبین حقائق و دقائقی شامل ، کلمات عربیه و فارسیه و اجنبیه ایله
اصول استعمالاتی و مشتعلدیر

A. HAYDAR TANER
Kitapları
No. 11

اثر

حربییه نظارتی طوبیحو و دائره سی بیرنجی صنف خلقاصیندان

السید محمد بدری

مرحقی قانوناً محمود دور مهرسوز نسخهلری ساخته دیر

درسمات

نجم استقبال مطبعه سی

۱۳۲۸

İST
BÜYÜ
BEL
ATATÜRK

افاده

املاى تركينين اصلاح وانتظاميله مطرداً يازيليب اوقونعاصى خصوصاً
صوندا شيمدى يه قدر پك چوق بحث جريان ايتيش وحسابصير قواعد
كتابى وجوده كتر ياش اولدوغوندا بوبادانه اوزون اوزادى يا بحثه
كيريشيله جك ونهده قواعد صرفيه ونحو يه سيزدن درميان ايديله جك آنجاق
املاين محورلايقيندا دوراينى موجب اولان قواعد اساسيه سيزدن بحث
ايديله جكدير .

ا كثرى قواعد كتابينين بالاصيندا (علم صرف : لسانى طوغرو
سوله ييب يازماق فنيدير) عباره مى مندرج اولدوغو حالده املا لارين
ا كثريسى اوفته تطبيق ايديله مە ييدينن طوغرو سوله ييب يازماق قابل
اولاميشدير . كلاتين صورت تشكو وساكن اولان بير حرفين هانق
جنس حركه ايله حركه لنه جهنى واداتين نفس كلماتا ناصيل ونه صورته
ضم وعلاوه ايديله جهنى بحق بيلينمه ديگجه طوغرو يازيليب اوقونماق
قابل اولاماز .

ارباب وقوفون معلوم دوركه املا لارين اصلاح وانتظامه چون لسانا
قاعده وضع ايديله مز وهيج بير لسانين املاصى دا ديكر بير لسانين قواعدينه
توفيقاً تشكىل اولونماز املاين قواعدى شيوه لسان اولدوغوندا هر لسانين
املاصى كندى شيوه سى قواعدينه توفيقاً تشكىل اولونور .
خلاصه : قواعد اساسيه سینه مستند اولمايلاق ساقندن كوره نكله نقل

وضبط اولونان تركجه امالارين اطراد صيرليني يوزوندن چكيان مشكلاتين ايديلن شكاياتين رفع وازالهييله السنه سائره امالاري كيبي مطرداً يازيلير اوقونماصي مقصديله مدت مديده اوغراش-ييلاراق بلفقه تعالى قواعد اساسيه سيني كشف و اخراجينا موفقيت حاصل اولدوغوندان اولاد وطننا بير خدمت ناجزانه اولماق اوزره ايشبو محور املا كتابينين تاليفينه ابتدار قيليندى .

املا

املا : لفظين لفظ : حركه نين حركه : عائد اولدوغو حرفين ثقات و خنثينه تابع اولدوغوندان بيركلمه ناصيل تلفظ اولونورصا اويله يازيلير . ناصيل يازيليرصا اويله اوقونور خلاف لفظ هيچ بير حرف و حركه نين حذف و تبديلي جائز اولماز همان لساندان صادر اولان هر بير حرف و حركه نين بر موجب قواعد محل مخصوصوندا استعمالى لازمدير . زيرا بوبابدا ديل آمرال مأمور دور آمرين امرينه مأمورون موافقتى شرطدير . تركجه ده سويله نير يازيلماز يازيلير اوقولتماز هيچ بير حرف و حركه يوقدور همان هر كلمه شيوه لسانا توفيقاً سويليندى يي كيبي يازيلير يازيليشي كيبي اوقونور بوضورتله يازيلان امالارا آرتيق كي مسه نين بيردي يه جه ني قالماز ناصل عبارده اولورصا اولصون قراندينده عسرت وهانقي كلمه اولورصا اولصون يازيلماصيندا تردد حاصل اولماز والحاصل املاي تركينين اصلاح

وانتظامینا مطرداً یازیلیپ او قومناصینا بوندان باشقا چاره و امکان بولوناما
ذاتاً شیوه لسان ترکیده موضوع و موجود اولوب املاصینی محور لایقیندا
دوران ایستیرن قواعدده بوندان عبارتدیر .

کلام : کلملردن کلملر : حرفلردن حرفلر : آغیزدان چیقان سسلردن
مرتب اولدوقلاریندان بیرلسانین املاصینی طوغرو . سویله ییپ یازماق
ایچون اولساندا تداول ایدن حروفات و حرکات ایله کلماتنی تشکیل ایدن
قواعدی بیلمک لازمدیر بونلار بیانمه دیگجه طوغرو سویله نیپ یازیماق
قابل اولاما .

حرف : ترکیه کلملری تشکیل ایدن حرفلر

ا	ب	پ	ت	ج	چ	خ	د
ر	ز	س	ش	ص	ط	غ	ف
ق	ک	ل	م	ن	و	ه	ی

فائده — (ث ح د ژ ض ظ ع) حرفلریله همزه، تنوین، قاعده
تشدید و ادغام یوقدور بونلار نه شیوه لسان ترکیده تداول ایدر ونه ده
املاصیندا استعمال اولونور بونلاردان (ژ) فارسی یه دیگرلری عربی یه
مخصوصدور .

ترکیه کلملری تشکیل ایدن حرفلری شیوه لسان ثقیل و خفیف
اعتباریله ایکی قسما آیرمیش و بیر قسمنی دا بونلار بیننده مشترک بیراقیشیدیر .
حروفات ثقیله : خ ص ط غ ق حروفات خفیفه : س ک

و انتظامینا مطرداً یازیلیپ اوقونماصینا بوندان باشقا چاره و امکان بولونماز
ذاتاً شیوه لسان ترکیده موضوع و موجود اولوب املاصینی محور لایقیندا
دوران ایتدیرن قواعدده بوندان عبارتدیر .

کلام : کلملردن کلملر : حرفلردن حرفلر : آغیزدان چیقان سسلردن
مرتب اولدوقلاریندان بیر لسانین املاصینی طوغرو . سویله ییپ یازماق
ایچون اولساندا تداول ایدن حروفات و حرکات ایله کلماتنی تشکیل ایدن
قواعدی بیلمک لازمدیر بونلار بیلممه ییکجه طوغرو سویله نیپ یازیلاق
قابل اولماز .

حرف : ترکیه کلملری تشکیل ایدن حرفلر

ا	ب	پ	ت	ج	چ	خ	د
ر	ز	س	ش	ص	ط	غ	ف
ق	ک	ل	م	ن	و	ه	ی

فائده — (ث ح ذ ژ ض ظ ع) حرفلریله همزه، تنوین، قاعده
تشدید و ادغام یوقدور بونلار نه شیوه لسان ترکیده تداول ایدر ونه ده
املاصیندا استعمال اولونور بونلاردان (ژ) فارسی یه دیگرلری عربی یه
خصوصاً دور .

ترکیه کلملری تشکیل ایدن حرفلری شیوه لسان ثقیل و خفیف
اعتباریله ایکی قسما آیرمیش و بیر قسمینی دا بونلار بیلینده مشترک بیر اقیشیدیر .
حروفات ثقیله : خ ص ط غ ق حروفات خفیفه : س ک

حروفات مشترکه: { ا ب پ ت ج چ د ر
ز ش ف ل م ن و ه ی

ایکی قسم اعتباریله

حروفات ثقیله { ا ب پ ت ج چ خ د ر ز ش ص ط
غ ف ق ل م ن و ه ی

حروفات خفیفه { ا ب پ ت ج چ د ر ز س ف ک ل م ن
و ه ی

ثقیل و خفیف اعتباریله مستقلاً ایکی به منقسم اولان حروفات بیر کلمهده
اصلاً اجتماع اینمز یعنی مستقلاً ثقیل اولان (خ ص ط غ ق) حرفلریله
مستقلاً خفیف اولان (س ک) حرفلری بیر کلمهده اجتماع ایدره رک
طوقسان، سانجاق، ایسلاق) صورتلرینده یازیلاماز آنجاق شیوه لسان ترکی به
توفیقاً (طوقسان، سانجاق، ایسلاق) صورتلرینده یازیلاق ایجاب ایدر.
ثقات و خفیت بدیننده مشترک بیر اقیلان (ا ب پ ت ج چ د ر ز
ش ف ل م ن و ه ی) حرفلری هم ثقیل هم خفیفدیر یعنی نه مستقلاً
ثقیل ونهده خفیفدیر آنجاق بونلارین ثقات و خفیتلری حرکه لندیکاری
حرکات و داخل اولدوقلاری کلمات ایله معیندیر شویله که
مذکور اون ییدی حرف حرکه ثقیله ایله حرکه لندیکارینده و یاخود
حروفات و کلمات ثقیله میانیدا بولوندوقلاریندا ثقیل، حروفات و کلمات
خفیفه میانیدا بولوندوقلاریندا خفیف صورتده تلفظ اولونورلار ایشته
او وقت بونلارین ثقیل و خفیف اولدوقلاری تعین ایدر فقط (خ

ص ط غ ق) حرف‌هایین ثقلی و (س ك) حرف‌هایین خفّی معین
اولدوغوندان بونلاردان ثقیل اولانلار هیچ بیروقت حرکه خفیفه ایله و خفیف
اولانلار هیچ بیروقت حرکه ثقیله ایله حرکه لغز لر آئین ایچون ثقیل
و خفیف اعتبارله ایکی قسما منقسم اولان حروفات و حرکات بیرکلمده
اجتماع ایتمز . حروفاتین شو صورتله واقع اولان تقسیماتی شیمدییه
قدر کشف و اخراج اولوناماماصیندان طولانی املائی ترکیبین مطرداً
یازیلیپ اوقونماصینا موفقیت حاصل اولامامیشدیر بلطفه تعالی کشف و اخراج
اولونان قواعدی سایه سینده بوندان بویله طوغرو یازیلیپ اوقوناجاغی
شهمدن وارسته دیر .

حرکه :	ا	و	ی
ا	—	فتحه	
و	—	ضمه	
ی	—	کسره	

ترکیبه کلملری تشکیل ایدن حرف‌هایین حرکه‌سی بالادا کی دورت
حرفدن عبارتدیر حذالاریندا کوسریلیدی بی وجهله بونلاردان (ا و)
فتحه یه (و) ضمه یه (ی) کسره یه علامت اولماق اوزره استعمال
اولونور .

شیوه لسان : حروفاتین تقسیماتینا توفیقاً حرکات دخی ثقیل و خفیف
اعتبارله مستقلاً ایکی قسما آیرمیش و بیر قسمینی دا ثقل و خفت بیننده
مشترک بیراقیشدیر .

(۸)

تقسیمات

مستقلاًً ثقیل	مستقلاًً خفیف	مشترک
(۱)	(۵)	(۱۰)

ایکی قسم اعتباریله

ثقیل	خفیف
(۱) فتحه	(۵) فتحه
(۶) ضمه	(۷) ضمه
(۱۱) کسره	(۱۲) کسره

ثقیل و خفیف اعتباریله مستقلاًً ایکی به منقسم اولان حرکه لر بیر کلمه ده اصلاً اجتماع ایتمز بونلاردان (۱) کلمات ثقیله و آئین معادلی اولان (۵) کلمات خفیفه به مخصوص دور . فقط ضمه ایله کسره نه مستقلاًً ثقیل و نه ده خفیفه دیر . آنجاق ثقلت و خفتاری بولوندوقلاری کلمات و تابع اولدو قلاری حروفات ایله یعنی کلمات ثقیله ده ثقیل و کلمات خفیفه ده خفیف تلفظ اولونماق صورتیله معیندیر .

حرکه لر ثقیل و خفیف اعتباریله ایکی به آیران شیوه لسان فتحه لرله کسره ثقیله دن ماعدایینی مبسوطه و مقبوضه اعتباریله ایکی قسملارها آیرمیش و بیر حرفین طوقوز صورتده تلفظ اولونا جاغینی کوستریمیش دیر شو تقسیماتا نظراً (فتحه ، ضمه ، کسره) نامیه اوج قسم اولان حرکه طوقوز قسماً بالغ اولوشدور بو طوقوز قسمدان دورت قسمیه حروفات ثقیله نین بیتیشن قسمیه حروفات خفیفه نین تمام طوقوز قسمیه ثقات

وخت بدینده مشترک اولان حروفاتین حرکته سی شیوه لسان ترکی
اقتضاینداندیر .

مبسوطه و مقبوضه تقسیماتی

(۱) فتحه	{ فتحه ثقیله (۱)	آرا یا قارالاما (۱)
	{ « خفیفه (۵)	ایه دوه (۲)
(۲) ضمه	{ ضمه ثقیله مبسوطه (و)	اوق چوق (۳)
	{ « « مقبوضه (و)	اوزون چوقور (۴)
(۳) کسره	{ « خفیفه مبسوطه (و)	اولمک کورمک (۵)
	{ « « مقبوضه (و)	دوزکون دودوک (۶)
	{ کسره ثقیله* (ی)	آری صالی (۷)
	{ « خفیفه مبسوطه (ی)	ایش ایک (۸)
	{ « « مقبوضه (ی)	ایش دیش (۹)

علامت فارقه

املاجا یکدیگرینه مشابه اولان کلمات کرچه سیاق و سباق قرینه سیله
تفریق اولونورلارصادا سیاق و سباقه تردد و اشتباهه محل قالماساق و کمال
سهولته یلینمک ایچون یکدیگرینه مشابهتی اولان کلمه لرین (ضمه و کسره)
لری اوزهرینه مختلف وضعیتده بیرر نصف جزم شکلی قونولماصی
تنسیب ایدیلشدیر .

* [کسره ثقیله : مبسوطه و مقبوضه اعتباریله ایکی به آریلمایشدیر یا ایمنیز
کسره ثقیله دیر .

ضمه ثقیله مبسوطه (۵) قووش طوز قول بول اون
 » » مقبوضه (۸) قووش طوز قول بول اون
 » خفیفه مبسوطه (۵) کول کوز سوز دورت اون
 » » مقبوضه (۷) کول کوز سوز دورت اون

کمره ثقیله (۵) ییل ییلدیر ییلدیر ایلیق
 » خفیفه مبسوطه (۵) ییل ییل ییل ایش
 » » مقبوضه (۷) ییل ییلدیر ییل ایش

حرف ایله حرکه نین تفریق

هر حرف یکدیگرینی تقدم ایدر فقط الف حرفینی هیچ بر حرف
 تقدم ایتمز الف دائما مقدمدیر یعنی الف حرفی هیچ بیر حرفین اونونده
 استعمال اولونماز دائما کله نین اولونده بولونور هر هانقی بیر حرفین اونونده
 بولونورسا او حرفین حرکه سیدیر داها صریحی حرکه وظیفه سنی ایقابه
 تفریق ایدیلیمیش اولان (ا و ی) متحرک بیر حرفین اونونده
 بولونورلار (حرف) سا کن بیر حرفین اونونده بولونورلار صحرکه دیرلر.
 مثال: آیوا اووا بوغدا قایق کووه کووده سیوری سورو

§

بیر حرفین اونونده (ا) و (و) بولونورسا (فتح) ایله (با، به)
 (و) بولونورسا (ضم) ایله (فو، کو) (ی) بولونورسا (کمره) ایله
 (قی، کی) بولنلاردان بیر بولونما دینی صورتده او حرفنر یکدیگرینه
 فتحه خفیفه ایله وصل اولوناراق قرائت اولونماق برقاءده مطرده دیر.

مثال

سسائتمك كزيمك سكسن دلك زوزك اولتمك كورك
 زيده (سسائتمك) كلمه سينين تحايينده كوستريلدىنى وجهله بومثالى
 كلمه لرى تشكيل ايدن حرفلرين حرکه لرى هجلااريندا لفظاً موجود اولوب
 يكدىكرينه وصل ايديلمه لریدن طولاني محذوف دور .

(تحليل)

(سسائتمك) ، سه ، سس ، سسله ، سسان ، سسانمه (سسائتمك)

(حذف) وصلدان طولاني حذفى اقتضا ايدن فتحة خفيفه دن ماعدا
 هيچ بير حرفين حرکه سى بير قاعده يه مستند اولماق صيرين حذف وتبدیل
 ايديلمه من هر حرفين حرکه سى لفظاً ناصیل موجود صا شکلا ده موجود
 اولماصی ایجاب ایدر مثلاً (ایکی ، اوچ) کلمه لرینده کی الف حرفلرینین
 حرکه سى لفظاً شکلا ناصیل موجود صا آنلارین عینی اولان (ب ، درث)
 کلمه لرینده کی (ب ، د) حرفلرینین لفظاً موجود اولان حرکه لرینین ده
 شکلا موجود اولاراق (بیر ، دورت) صورتینده یازیلما لاری اقتضا ایدر
 ذکر اولونان (بیر و دورت) کلمه لرینده کی (ب ، د) حرفلرینین
 حرکه لری یازیلماق ایجاب ایتمزسه (ایکی ، اوچ) کلمه لرینده کی الفلرین
 حرکه لریده حذف ایدیلرک (اک ، اچ) صورتینده یازیلما لاری اقتضا
 ایدر چونکه قاعده یامر حرفین حرکه سى بحق ویریلماصی و یا خود هیچ
 بیر حرفین حرکه سى ویریلماصی یئرلرینه حرکه رسمیه استعمال ایدیلماصی
 بعضیلاریندا حذف و بعضیلاریندا رسم ایدیلک قاعده یه متافیدیر

والحاصل املانین اطرا دیچون قاعده نه بی ایجاب ایتدیر بیور صا آنی یا عملی
والا هیچ بیر کلمه نین املاصی کیف مایشا یازیلامالی .

وقف - وصل

بیر حرفین حرکه سی دیگر حرفه تجاوز ایدهرک آنی سا کن قیلار
صا (موصوله) آخره تجاوز ایتمه یهرک تابع اولدوغو حرفه قالیر صا
(موقوفه) دیر حرکه موقوفه (ا و ه ی) حرکه موصوله (ا و
ی) دیر .

§

ترکجه کلمه لری تشکیل ایدن حروفاتین قرائتینی موجب اولان حرکه
لردن (ا و ی) حالت وفقد و حالت وصلدا استعمال اولونوب اصلا
خذف وتبدیل اولونماز فقط (ه) دائما علامت وقف اولدوغوندا تابع
اولدوغو حرف مابعدینده کی حرفه وصل اولونماق لازم کلدیکده خذف
اولونوب یرینه ایجاب ایدن حرف ربط و علاوه اولونور مثال: اوده مک،
اودتمک، بکله مک، بکلتمک، سوله مک، سولتمک، تیزه، تیزم، ایه،
ایم صورتلرینده یازیلیر. اوده تمک، بکله تمک، سوله تمک، تیزه م، (نعم)
صورتلرینده یازیلاماز .

زیرا فتحه خفیفه حرفین یئینینده بیر حائل اولدوغوندا بوجائل ذائل
اولما دیقجا ماقبایینده کی حرف مابعدینده کی حرفه وصل اولونماز .

ا کر فتحه خفیفه وصلدا خذف ایدیله یهرک استعمال ایدیلک لازم
کلیرسه بیر قاج کلمهیه حصر وتخصیص قیلیناق ایجاب ایتمز دیگر حرکه لر مثالی
هر فتح ایله قرائت اولونان حرفین اونونده استعمال اولونماصی و کلمه لرین

دخی سهومەك (سومك) سهومەمەك (سومەمك) بەكەلەمەك
(بکەمک) بەكەلەمەمەك (بکەمەمەك) صورتلارینده یازیلماصی ایجاب ایدر.
حال بوکه فتحه خفیفه بوبایدادیگر حرکه لر قیاس و تطبیق قبول ایتەدیندن
هرزەده بولونورصا بولونصون و صلدا خذف ایدیلیر .

(کونش، کومس، کوزل) و امثالی ایکی هجالی کلملرین صون
حرفلری حرکه لندیکده آتی ساکن قیلان حرفین مخدوف اولان
حرکه سی محاینه عودتله رسم اولوناراق بر موجب قواعد (کونشی
کونشه) (کومسی کومهسه) (کوزلی کوزله) صورتلارینده یازیلما .
لاری ایجاب ایدر (کونشی کونشه ، کومسی کومهسه ، کوزلی کوزله
صورتلارینده یازیلدیقلاری حالده رسم خطه نظراً (ن م ز) حرفلرینین
ساکن اوقونماصی اقتضا ایدر .

(کل کز او دل) و امثالی بیر هجالی کلملرین نهایتلری حرکه لندیکده
اولکی حرفین حرکه سی محاینه عودتله (کەلیر، کەزر، اەوی، اەو، دەلی
دەر) صورتینده یازیلالاری ایجاب ایتیز چونکه بونلارین باشقا صورتده
اوقونمالارینا امکان مساعد اولمادینی ومع مافیە کلمات خفیفهده بیر حرفین
اونونده علامت (ضمه و کسره) دن بیرى بولومادینی صورتده او حرفین
فتح ایلە قرائت اولونماصی مقتضای قواعددن بولوندوغو جهتله بویکی
کلملرین حرکه لری لفظاً عودت ایدیب شکلاً عودت ایتەیرک (کلیر
کزر، اوه، دلی، دلر) صورتلارینده یازیلالاری لازم کلیر.

(اب، کب، دو، کد) و امثالی بیر حرکه اوزەریسه مبنی اولان ایکی
اوج حرفلی هجالارین نهایتلری حرکه لندیکده آتی ساکن قیلان اولکی
حرفین حرکه موصولەسی موقوفیه تبدل ایدیرک (اەبه ، کەبه ، دەوه .

که دی (صورتینده یازیلاماز زیرا ترکیه کلمه لر اساساً حائز اولدوقلاری
هجا اوزه رینه مبنی اولدوقلاریندان و ذاتاً بونلارین باشقا صورتده
اوقونمالارینا قواعد دخی مساعد بولونمادیغیندان (ایه، کبه، دوه، دلی
کدی،) صورتینده یازیلامالاری اولادیر .

(هجاء)

هجا بیر حرکه اوزه رینه مبنی اولان لفظدیر . هجا بیرایکی تهایت
اوج حرفلیدیر . مثال: آ آ آلت، قا قال قاق، ای، ایل، ایلک، دو دور
دوت کو کور کورک بیر هجالی حرفلر متحرک ایکی اوج حرفی هجالار
ساکیندیر .

هر حرفین حرکه سی عائد اولدوغو حرفین اونونده استعمال اولونور
فقط ایکی الف یان یانا کله رک املانین حسن انتظامینی اخلال ایتمک ایچون
کلمات ثقیله ده الف حرفین فتحه می () مد طرزیندا اوزه رینده
استعمال اولونور مثال (ا ا ات — آت)

حرکه رسمیه

حرکه رسمیه لر دخی حرکه حرفیه لر کبی (فتحه ، ضمه ، کسره)
اعتباریه اوج قسمدیر بوندان باشقا تقسیمائی یوقدور یعنی حرکه حرفیه لر
مثالی ثقیل و خفیف ، مبسوط و مقبوضه اعتباریه بیرر قسما دها
آریلماش اولدوقلاریندان ترکیه کلمه لرده حرکه حرفیه وظیفه سینی بحق
ایفا ایده مزلر .

مع مافیه بونلار ذاتاً ترکیه کلماتا مخصوص اولما ییپ قواعد عربیه یه

واقف اولمایانلار کلمات عربیه یی طوغرو اوقوماق ایچون احداث ایدیلشدر . ترکیه کله لر قواعد موضوعه سینه توفیقاً تشکیل قیلیندیغی صورته حرکه رسمیله رین استعمالینه اصلالزوم واحتیاج یوقدور . یالینیز فتحه خفیفه نین خذفیدن طولانی ایجاب ایدن محله استعمال اولونابیایر مثال: ترس ، ترس

تشکیل کلمات

شیوه لسان : حروفات و حرکتی ثقیل و خفیف اعتباریله ایکی یه آیردیغی کیبی آنلاردان ترکیب ایدن کلماتی دخی ثقیل و خفیف اعتباریله ایکی یه آیرمیشدیر کلمات ثقیله : آصالان، صانجاق، صایج، طوقصان، صانصار کلمات خفیفه : سکسن ، سکیز، سولوک، کلن، کوموش ، کله میس

(استثنا)

(بن ، سن) ضمیرلرینین مفعول الیهی اولان (یانا ، سانا) (الما ، ماوی) (اینانماق) و حال صیغه صینین مفردغائب اداقی اولان (یور) کلیور، یازیور کله لریندن ماعدا تشکل ایده جک کلماتین کافه سی ثقیل و خفیف اعتباریله ایکی قسمدیر شو صورتله تشکل ایدن لسان ترکینین املاصی غایت منتظم بیر قاعده یی حائز اولوب هیچ بیر لسانین املاصی بویله استثنایین ، مطرد بر قاعده یه مالک دییلدیر .

هر شیئین بیر معیار و میزانی واردیر ترکیه کله لرین معیار و میزانیدا شیوه لسانین تعیین ایتدی یی ثقلات و خفت قاعده سیدیر ایشبو قاعده یه توافق ایتمه ن کله لر ترکیه دییلدیر مثلاً (خروس، قربان، تفنک) کله لری

ترجیه دییلدیر بونلار ترجیه اولماق لازم کلمه (خوروس، قوربان، توفک)
صورتینده یازیلماق ایجاب ایدر .

ترجیهده هر کلمه اساساً حائز اولدوغو هجا اوزهرینه بنا اولونور
وايلك حرفدن باشلا یاراق نهایتینه قدر اقتضا ایدن حروفات و حرکاتین
علاوه سیله کمال ایدیلیر مثال: (یازتماق) یا (یاز) یازدی، یازدیر، یازدیرت
یازدیرتما (یازدیرتماق) ، (کزدیرتماق) که (کز) کزدی کزدیر
کزدیرت کزدیرتما (کزدیرتماق)

کلمه و نفس کلمه

اداندان عاری اولان کلماتا نفس کلمه اطلاق اولونور ترجیهده نفس
کلمه اصلاً تبدل ایتمز معنصینین تبدیلی ایچون اقتضا ایدن ادات و حرکات
اونونه علاوه اولونور بالاده پارانتر داخلنده بولونان (یاز، کز) نفس
کلمه دیکرلری اداتیر تفصیلی آئیده کایر .

ترجیهده نفس کلمه اولاراق (دی، صو، یی، بو، شو، او) کلمه لریندن
ماعدایر حرفلی کلمه یوقدور اکثریسی ایکی اوچ نهایت بیش حرفلیدیر
باش، باشقا، صانصار، صاقصانغان

متحرک — ساکن

ترجیه کلمه لر ثقیل و خفیف اعتباریله ایکی قلم اولدوغو کیبیه لری
متحرک و یاخود ساکن اولماق اوزرهده ایکی قسمدیر بیرکلمه نین نهایتینده
علامت حرکه دن بیر ی بولونور صا او کلمه متحرک بولونماز صا ساکنیدیر
مثال: متحرک (صو، آری، قارا) (ساکن) (طوز، کوز، قولاق)
فائده — بیرکلمه نین ایلك حرفی ثقیل و خفیف اعتباریله هانقی جنس

حرکه ايله بدأ ایدرسه آندان صونرا کان حرفلرین حرکهسی دخی
 او جنس حرکه دن اولماق آهنگ لسان ترکی اقتضاینداندیر . مثال :
 (ثقیل) آرابا (آرابه) آریا (آریه) طولما (طولمه)
 (خفیف) سکسن (سکسان) کلن (کلان) ایتهمک (ایتامک)
 پارانتر خارجیندا کیلمووافق قواعد داخاینده کیلمو مخالف قواعد دیر .

ضمه — کسره

نهایتی سا کن اولان بیر هجانین و یا خود بیر کلمه نین هانقی جنس
 حرکه ايله حرکه لیمه سی لازم کله جه نی شیوه لسان ايله معین اولدوغوندان
 بونا مخالف اولاراق حرکه له ن کلمه لر بالطبع طوغرو دیلیدیر زیرا بیر کلمه ده
 ضمه دن صور افتحیه کیلمو کسره کلمه کسره دن صور ا کذا فتحیه کیلمو ضمه کلمه خلاصه
 بیر کلمه ده ماقبلینده کی حرفین ضمه سینه اتکا ایدهرک سا کن اولان بیر حرف
 حرکه لیمک لازم کلدیکده (ضمه) و کذا ماقبلینده کی حرفین فتحیه
 و کسره سینه اتکا ایدهرک سا کن اولان بیر حرف حرکه لیمک لازم کلدیکده
 کسره ايله حرکه لیمک یعنی بو صورتله کان حرکاتین مابعدی ماقبلینه شکلا
 توافقی ایتک بیر قاعده مطرده دیر .

اوق اوقو ، یاز یازی ، قاب قاپی ، قوز قوزو ، بور بورو ، کوپ
 کوپرو ، در دری ، چور چورو ، قار قاری ، صال صالی ، اول اولور ،
 آل آلیز ، کل کلیر ، کور کورور ، کد کدی .

علاوه اولونا جاق ادا تالارین حرکه لری دخی بوقاعده یه تابع دیر مثال
 طوز طوزجو طوزجولوق ، طوزلو طوزصوز طوزصوزلوق

ياغ ياغچى ياغچىلىق ، ياغلى ياغىز ياغىزلىق
 دېش دېشچى دېشچىلىك ، دېشلى دېشسز دېشسزلىك
 كومور كومورچو كومورچولوك، كومورلو كومورسوز كومورسوزلوك

§

فتحه و كسره ايله متحرك بير حرفدن سوزا كلن حرفين حرڪهسى
 مطلق كسره كلك شرط دييلدر فتحهده كلير * فقط ضمه كلك وضمه
 ايله متحرك وياساكن بير حرفدن سوزا كسره كلك شيوه لسانا
 منافيدير . **

* مثال: كوسترمك كوندرمك دوندورمك جوزر سوزر كولر كى.

** مثال: كوستورمك دوندورمك كوندورمك كلور قالور الخ كى.

[طـاـبـور قـاـنـبـور ياغـمـور چـامـور طـامـو قـامـو] كـلـمـلـرى قـاعـده مـبـحـوثـه
 توفيقاً (طـاـبـير قـاـنـبـير ياغـمـير چـامـير طـامـى) سـورـتـلـرى نـده يـازـيـلـاق لـازـم
 كلير سده هر قاعده نين اساسى شيوه لسان اولدوغندان بومثلى كلملرين
 حين تشكيلنده شيوه لسان كوزه تيلمك اقتضايىدر فقط بعض كلملردهكى
 حرفلرك حرڪهلى هم ضمه وهمده كسره ايله يازيلىپ اوقونماصينامكان
 و شيوه لسان مساعد كورونمكده ايسده بومثلى كلمات وقواعد موضوعيه
 تونيقاً تحرير ايديلير سده استثناسى حاصل اولاراق استثنا تشكيلينه محل
 قالماز مثال

ياموق قاووشماق صاووشماق طاووق قاووق هاووج
 ياميق قاووشماق صاووشماق طاويق قاويق هاويچ [*]

* [ضمه ايله متحرك اولانلار شيوهيه كسره ايله متحرك اولانلار
 بوبابدهكى قاعدهيه موافقدير .

عربی - فارسی

کندی قاعده لرینه توفیقاً تشکل ایدن عربی و فارسی کلملرین هیچ بیر حرف و حرکه سی حذف و تبدیل ایدیله من آنجاق شیوه لسان ترکیده حائز اولدوقلاری ثقات و خفته توفیقاً ایجاب ایدن ادات و حرکات ضم و علاوه اولونور .

ثقیل و خفیف اعتباریله تشکل ایدن ترکیجه کلملره ادات و حرکاتدان هانق جنس علاوه اولونماق لازم کلیرسه بوقیلدن اولان عربی و فارسی کلملره دخی اونوع ادات و حرکات ضم و علاوه اولونماق لازم کلیر یعنی بونلارا ویریله جک ادات و حرکات لسان ترکیده حائز اولدوقلاری شیوه یه تابعدیر .

عربی

(انصاف) انصافصیر انصافا انصافلاری یوق کتابصیر
(غیرت) غیرتصیر غیرته غیرتاری چوق قلمصیر

فاردسی

(نماز) نمازصیر نمازا نمازلاری خرمالیق خرمالار
(شکر) شکرصیر شکره شکرلری آتشصیر آتشار

(ایضاح)

مثال اولاراق بالادا کوستریلان (انصاف، نماز) کلملرین نهایتاری

ثقیل صورتده تلفظ اولونمالارینا مبنی ادات و حرکات ثقیله و (غیرت، شکر) کلمه لرین خفیف صورتده تلفظ اولونمالاریندان طولانی ادات و حرکات خفیفه ضم و علاوه اونمشدور شو حالده بونلارا علاوه اولو. ناجاق ادات و حرکات تلفظه تابعیدر. مثلاً (پاره، خسته) کلمه لری شیوه اصلیمه لری اوزره تلفظ اولوندوقدا ادات خفیفه علاومه سیله (اون پاره لیک، خسته لیک) طرزیندا تحریر اولونماق لازم کایر ذاتاً بیرلسان دیگر لساندان آلدینی کلماتی ممکن اولدوغو قدر کندی شیومه سینه کوره تلفظ ایدر و علی الخصوص (خ) شیوه لسان ترکیده ثقیل و (پاره، کلمه سینده کی) (ر) حرفین حرکتی ده ماقبلینده کی حرکتین ثقیتمه توفیقاً فتحه ثقیله وزننده (پاره) صورتینده تألفظ اولوندوقلاریندان (پاره، خسته) و امثالی کلمات، ثقیل صورتده تلفظ اولونماجاغی ادات و حرکاتین آنا توفیقاً ضم و علاوه قیاینماجاغی طبیعیدر. خسته لیک اون پاره لیک مکتوبلوق تذکره لیک مکتوبدان تذکره دن مکتوبلار تذکره لر

ترکجه حروفات ایله یازیلاجاق کلمات اجنبیه املا لارین دخی ممکن اولدوغو قدر املا ی ترکی قاعده سینه توفیقاً یازیلاصی ادات و حرکاتین دخی اوصورتله علاه ایدیمه سی لازمدیر .

(مارق) مارق مارقا (راپور) راپوری راپورا، راپورصیز راپورلار (ژاندارما) ژاندارمالار غازه ته غازه تهجی پولیس پولیسر الخ

مبسوطه -- مقبوضه

ترجیه بیر کلمهده ضمه مبسوطه اجتماع ایتمز و ضمه مقبوضه دن صورزا ضمه مبسوطه کلز یعنی ایلک حرفی ضمه مبسوطه ایله متحرک اولان بیر کلمهده دیگر بیر ضمه مبسوطه و ضمه مقبوضه دن صورزا اصلا ضمه مبسوطه کلز فقط بیر کلمهده متعدد ضمه مقبوضه اجتماع ایدر و بیر کلمهده ضمه مبسوطه دن صورزا کلن مطلقا ضمه مقبوضه دیر .

یوقوش چوجوق صولوق کومور کومورلوك بولوك
مثالا " کوسترین کلملرین بیرنجی ضمه لری مبسوطه ایکنجی
اوچونجو ضمه لری مقبوضه دیر
چوروك سوپرونتو سونکولوك سولوك توکوروك دودوك قورو قوزو
کذا مثالا " بالاده کوسترین ایشبو کلملرین ضمه لری مقبوضه دیر .

تابع اولدوغو ماده فعل کرک ثقیل و کرک خفیف اولسون حال
صیغه صیغین مفرد غائب اداتی دائما ضمه ثقیله مبسوطه فی یازیور کلبیور
او قویور الخ .

ترجیه کلملری تشکیل ایدن حروف اتدان بعضیلارینین محل استعمالی بحق
کسیر یله مبرک یکدیگری محلینده استعمال ایدیلکده و بویوزدن بیر معنایه
موضوع اولاراق شکل ایدن متعدد کلملر املانین اطراد صیرلیغی و اصحاب
تحصیلین تردد و اشتباهینی موجب اولماقدا بولوندوغوندان هر حرفین محل
مخصوصوندا استعمالیله املانین دائرة اطرادده دورانی ایچون آتیده کی
قاعدهیه دقت اولونماق کفایت ایدر .

(قاعده)

(۱) الف: حرفین اونونده حرکه کله نین اولینده حرفدیر (آرأا، الما)

(ت) حرفی کلمات ثقیله ابتداییندا استعمال اولونماز یعنی (توپال تارلا تا قیم تاش) صورتینده استعمال اولونماز بومقامدا (ط) استعمال اولونور طوپال ، طارلا ، طاقیم طاش .

(خ) شیوه لسان ترکیده ساکن (خ) حرفی کله اولمادیغیندان (آخشام اوخشاماق آخ ، اوخ) صورتارینده تحریر وتلفظ شیوه لسانا مخالفدیر بومقامدا (ق ، ه) استعمال اولونور (آقشام اوقشاماق آم اوه) کیبی هله (بوخسه) کلمه سی بالکلیه یانلیشدیر بوکله (بوق) صفی ایله (ایسه) ادات شرطیندان مرکبدیر اصل طوغر و صو (بوقصا) دیر .

(د) حرفی کلمات ثقیله ابتداییندا استعمال اولونماز یعنی (دونانما ، دوندورما ، دوموز ، داش) صورتینده یازیلماز بومقامدا (ط) حرفی استعمال اولونور (طونانما طوندورما طوموز طاش) فقط (دایی دومان دیریلاماق کلملرینین استعمالی (د) حرفیله زیانزد اولوشصادا بونلارین دخی (ط) حرفیله (طایی طومان طیرلامق) صورتینده تحریر واستعمالاری امکان داخینده بولوندوغوندان استثنای تشکیلینه محل قالماق ایچون قاعده عمومییه توفیقاً تشکیلی اولادیر یالینیز (داعا) ادات تفصیلی بوقاعده دن مستثنادیر داها کوزل .

(ط) ابتدای کلمه نین غیریده (ط) حرفی استعمال اولونماز یعنی
(اوطوز ، اوطورماق اورطا قاطر یوغورط یومورطا) صورتینده
یازینماز بورادا (ت) حرفی استعمال اولنور (اوتوز اوتورماق اورتا
قاتیر یوغورت یومورتا) .

ت — د

(د) حرفی کلمات ثقیله ده ساکن اولاراق استعمال اولونماز بومقامدا
اکثریتله (ت) حرفی استعمال اولونور مثال (آت آرت اوت طوت
صات کیبی بالینیز (آد ، اود ، آرد ، اود ، بود) کلمه لریله (قود) هجاسی
یوقاعده دن مستثنادیر بواسطه ساینه سینده (آد) کلمه سی (آت) کلمه سینه
(آرد) کلمه سی (آرت) کلمه سینه (آدیم) کلمه سی (آتیم) کلمه سینه (اود) کلمه سی
اوت کلمه سینه واقع اولاجاق التباسدن قورنولوشدور .
ابتدای کلمه نین غیریده (ط) حرفی استعمال ایدلمه سینه و هر کلمه
اساساً عاقل اولدوغو هجاءوزرینه بنایدلمه سی شیوه لسان ترکی اقتضاسیندان
بولونماصینا مبنی (آدا ، آداق) کلمه لری (آد) (اودا ، اودون) کلمه لری
(اود) (اوداق) کلمه سی (بود) (قودوز) کلمه سی (قود) (اوتورماق) کلمه سی
(اوت) (آدیم) کلمه سی (آد) (آنا آتیم) کلمه لری (آت) هجاءلاریندان
مشتق اولدوقلاری جهته (ط) ایله (آطه ، آطا) (اوطه ، اوطا)
و (اوطورماق) صورتینده یازیلان کلمه لر طوغرو دیلیدیر .

شیوهٔ لسان ترکیده ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه ایله بدأ ایدر (پ ج ر م
 ی) ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه ایله بدأ ایدر (خ ز ل ف ن) وکسرهٔ خفیفه
 ایله بدأ ایدر (ز) وضمهٔ ایله بدأ ایدر (و) وکسرهٔ ثقیلهٔ ایله بدأ
 ایدر (ن) وضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه ایله بدأ ایدر (ف) وضمهٔ ثقیلهٔ
 مبسوطه ایله بدأ ایدر (ن ه) و (آبلای) و (بوبلک) کلمه لرینده کی
 (ب) لردن باشقا ساکن (ب) و (آچ اوچ ، صیاح ، قوچ ، کوچ ،
 کیچ) کلمه لرینده کی (ج) لردن ماعدا ساکن (ج) حرفی کلمه یوقدور
 بومقامدا (ج) حرفی استعمال اولونور . مثال (آچ اوچ صیاح قوچ
 کوچ) الخ

ترکیده زائد هیچ بیرحرف یوقدور هر حرفین محل استعمالی شیوهٔ
 لسان ایله معین اولدوغوندان لفظاً یکدیگرینه مقارن کورونن (ب ایله
 پ) (ت ایله د ، ط) (ج ایله چ) (س ایله ص) حرفلری یکدیگری
 محلینده اصلاً استعمال ایدیله من یعنی (آط ، اوط ، توط ، توپ ،
 توقسان ، نوقسان ، دوقسان ، چاطال تیرناق ، دیرناق ، سوجوق ،
 باسماق ، دوموز ، تومور اطماق ساغلام صورتلرینده یازیلاماز .

(ک — ن) (ک — و) (ک — ی)

رقی معارف و تعاقب زمان ایله لسان ترکی اساساً حائر اولدوغو
 شیویه واصل واملالینین دخی مذکور شیویه توفیقاً تشکیلینه امکان
 حاصل اولماصینا مبنی من القدیم بعض کلماتدا (ن و ی) مقامیندا

(۲۵)

استعمال ایدیلش اولان و (کاف) نونی (کاف) واوی کاف (یائی)
دینیلن (ک) لارین استعمالینه لزوم و احتیاج قالمیشدر .

(ک — ن)

آکلاماق (آنلاماق) بوکلاماق (بوناماق) قاراکلق (قارانلیق)
دکیز (دیز) اولک (اون) اکسه (انسه) چکه (چنه)

ک — و

دوکمک (دوومک) سوکمک (سوومک) اوکمک (اوومک)

ک — ی

اکری (ایری) اکمک (ایمک) اکتمک (آیلتمک) دکنک
(دینک) اضافت و مخاطب ادا تالاری دخی اونوتولمامالی باشیک (باشین)
آیغیمک (آیغین) کوزوک (کوزون) یازدیک (یازدین) کوزوکوز
(کوزونوز) دیشیکیز (دیشینیز) . الخ

ادات اضافتین (ن) . تحویلیندن طولانی تنبیه مذکر و مؤنث لره
جمع مذکر و مؤنث سالمالره بعضاً واقع اولاجاق التباسه محل قالماق
ایچون تنبیهلرین اوزدیرینه بیرر فتحه ایله جزم و جمعارینه کذلک بیرر
السه وضع اولونماق کفایت ایدر . مثل

مأمورین مأمورین مأمورین مأمورین مأمورین مأمورین مأمورین
(بن ، سن) ضمیرلرینین مفعول الهی اولان (بکا ، سکا) کله .
لرینین املاصی اساساً یانلیشیدیر . زیرا نهایت کلمده ساکن اولاراق
کلن (ن) لارین حرکه لندکده (ک) تحویلنه داثر هیچ بیرقاعده یوقدور

بونلار اساسآده (بانا سانا) صورتينده يازيلماق لازم كلىردى شو حالده
(بو شو او) كلمه لر يىن مفعول الهمى دىخى (بونا شونا اونا) صورتينده
يازيلماق ايجاب ايدر چونكه معنى كلمه نين شكلينده دييل لفظينده دير .
بىر كلمه نين املاصى سويله نيشه كوره يازيلير صا يازيليشى كيى ده او قونور شيوة
لسانا مخالف صورتده يازيلان املا لار بالطبع طوغر و اوقوناماز آئين
ايچون طاشرا اها ليسين لسانى طوغر و لاماميشدير .

ك — ك

بىرى كاف عربى ديكرى كاف فارسى صدا سيندا اولماق اوزه ره
نفس كلاندا بولونان (ك) لار ايكى صورتده تلفظ اولونور بونلارى
يكدى كريندن تفريق ايچون كاف عربى صدا سيندا تلفظ اولونان (ك)
اوزه رينه شو (ع) و كاف فارسى صدا سيندا تلفظ اولونان (ك) لار بى
اوزه رينه شو (د) وضعينده بىر نصف جزم شكلى تحريك اولونماق
مناسبتدير .

(كاف عربى) كك كومور كدى كوك (كاف فارسى) كل كيت
كور كوك (ك) الخ .

(تحويل)

(ت) حروفات ثقيله دن متشكل امر حاضر لارين نهايتينده ساكن
اولاراق كان (ت) لر حركه لندى كده (د) تحويل اولونماز مثال
قانات قاناتبور ، يوغورت يوغورتان ، باشلات باشلاتير باشلاتاجاق
(ت) حروفات خفيفه دن متشكل امر حاضر لارين نهايتينده ساكن

اولاراق کان (ت) لر حرکه لندیکه اکثریت اوزره (د) حرفینه تحویل اولونماز مثال :

بیت بیت بیتن ، اورت اورت ، سورت سورت سورت
سویت سویله تیر سویله تن ایشت ایله تیر ایشت تن
فقط کیتمکن (کیدر) ایتمکن (ایدر) دیتمکن (دیدر)
کوتمکن (کودر) کیبی بعض کلمات خقیقه لرین نهایتلرینده ساکن
اولاراق کان (ت) لرین (د) حرفینه تحویله شیوه لسان مساعد
کوروغوشدور ذاتاً هر لسانین شیوه سی و لسانین املا صیفی تنظیم ایدن قواعد
جمله سیندن بولونما صینا مبنی تشکل ایده جک کلماتین املا صیندا شیوه لسان
کوزه تیامک شرطدیر .

(ت) بیر هجالی کله لرین نهایتلرینده ساکن اولاراق کان (ت) لر
حرکه لندیکه (د) حرفینه تحویل اولونماز مثال :

ات اتی ، آت آتا ، قورت قورتو ، صیرت صیرتی
بالینیز (دورت) صفینین نهایتینده ساکن اولاراق کان (ت) حرکه .
لندیکه (د) تحویل اولونور . مثال (دوردر ، دورده) کیبی
بوتحولدن طولانی (دورتمک) مصدرینین امر حاضریندن مشتق اولان
(دورتر ، دورته) فعل مضارع و فعل التزامیلرین مفرد غائب صیغه لارینا
واقع اولاجاق التیاسا محل قالمیشدیر .

(ت) امر حاضرلاردان ماعدا ایکی وداها زیاده هجالی کله لرین
نهایتلرینده ساکن اولاراق کان (ت) لر حرکه لندیکه (د) تحویل
اولونور .

مثال: بولوت بولودو ، یوغورت یوغوردا ، قانات قانادی

(ق) امر حاضرلارین نهایتینده ساکن اولاراق کان (ق) لار
حرکه لندیکده (غ) تحویل اولونماز : آق آقار ، قورق قورقار ،
باق ، باقیور باقان

(ق) بیر هجالی کلمه لری نهایتینده ساکن اولاراق کان (ق) لار
حرکه لندیکده (غ) حرفیه تحویل اولونماز یا یئیز (چوق) کلمه سی
بوقا دهن مستندیر . (آق) صفتی دافعله تحویل اولوندقا (غ) .
تبدیل اولونور .

یومورتانین آتی یایی اوقو چوغلاق صاچی آغارمیش

(ق) ایکی وداها زیاده هجالی اسملرین نهایتینده ساکن اولاراق
کان (ق) لار حرکه لندیکده (غ) تحویل اولونور مثال : اولوق
اولوغو قوناق قوناغی یارماق یارماغی یاتاق یاناغی الخ .

(ق) کلمات عربیه نهایتینده ساکن اولاراق کان (ق) لار
قاعده ترکییه توفیقاً حرکه لندیکده (غ) تحویل اولونماق ایجاب ایتمز زیرا
بوتحویل قاعده سی ترکیه کلماتا مخصوص اولوب کلمات عربیه حقیقدا بویله
بیر قاعده اولمادیغیندان حالیه استعمالی ایجاب ایدر .

صندوق صندوقو صندوقا صندوقون براق براقی براقا
براقین اخلاق اخلاقی استحقاقه استحقاقی

§

صندوق کلمه سیفی بعضی لاری ترکیه ظنیله شیوه لسان ترکیه توفیقاً
(صندوق) و بعضی لاری دا (د) ه حرکت حریفه ویره رک (صندوق)
و نهایتینده کی (ق) حرفی حرکت لندیکده (غ) ه تحویل ایدیلهر رک
(صندوقی ، صندوقی) صورتلرینده یازدیقلاری کورولمکده دیر . (صندوق)
کلمه سی ترکیه اولایدی املا ی ترکی قاعده سینیه توفیقاً (صانیدیق) صو-
رتنده یازیلماق و نهایتینده کی (ق) دخی حرکت لندیکده (غ) ه تحویل
اولونماق لازم کلیر کلمات عربیه نهایتلرینده ساکن اولاراق کان
(ق) لار حرکت لندیکده قاعده ترکیه توفیقاً (غ) ه تحویل اولونماق
ایجاب ایدرسه بالینیز (صندوق ، براق) کلمه لرینه منحصر قالماز نها-
یتلرینده (ق) ساکنه بولونان دیگر کلماتدا تشمیل ایدیلک ایجاب
ایدر هر لسانین املا سی کند ی قواعده توفیقاً تشکیلی لابد بولونما سینا
مبئی کلمات عربیه نهایتلرینده ساکن اولاراق کان (ق) لار حرکت لندیکده
(غ) ه تحویل اولونماز آنجا ق نهایتینه ایجاب ایدن ادات و حرکات
لسان ترکیده حائز اولدوقلاری شیوه یه توفیقاً اعطا ایدیلیر .

(ک) بیر هجالی کلمه لرین نهایتینده ساکن اولاراق کان (ک) لار حرکت-
لندیکده (ی) ه تحویل اولونماز مثال: جک، چکیور، سوک، سوکر
دیک، دیککیور .

(ك) ايكي وداها زياده هجالي كلملرين نهايتلرينده ساكن اولاراق
كان (ك) لار حرکه لنديكده (ي) تحويل اولونور مثال :

اينك اينيني ايك اييه سولوك سولويه كورك كورمه
كلهچك كلهجهي بورك بوريني امك امهني ديرسك ديرسهين

(ك) كورك ، يورك ، اورك كلملري بير هجالي اولدوقلاريندان
نهايتلرينده كي (ك) لار حرکه لنديكلرينده (ي) تحويل اولونماز (كوركي ،
بوركه ، اوركويور) فقط (كورك ، كورك ، بورك) كلملري ايكيشر
هجالي اولدوقلاريندان نهايتلرينده كي (ك) لار حرکه لنديكلرينده (ي)
تحويل اولونور (كوريني كورمه بورهين) كيبي .

ثقیل و خفیف اعتباريله ايكييه منقسم اولان کلماتدا (س) ايله
(ص) ناصیل يکديکرينين ميزانيسا (ق) ايله (ك) دخي يکديکرينين
ميزانيدير کلمات خفیفهين هانقي نوعينده ساكن اولاراق كان (ك) لار
حرکه لنديكده (ي) تحويل اولونور صا کلمات ثقیلهين اونوعينده ساكن
اولاراق كان (ق) لار دخي (غ) تحويل اولونور كافلارين
(ي) تحويل اولونمايني محله (ق) لاردا (غ) تبديل اولونماز
وهانقي کلمه خفیفهيه (ك) کيرسه آئين معادلي اولان کلمه ثقیلهده
(ق) کير سبق ايدن و آتیده کوستريلان مثاللرده اولدوغو كيبي
خفیف — سوز کوسرکي دوز کون دوشکون كلهجهي بيلکيچ

ثقیل — بورقو آصق بورقون بوزقون یازاجاغی طالقچیچ

فعللردن اشتقاق ایدن آتیده مندرج کلمات ایله امثالی ، یارانتر
داخلینده کوستریلدی بی وجهله یازیماق اولادیر .

بو بورولدو (بورولتو) چاتیردی (چاتیرتی) قاراردی (قارارتی)
دوکوندو (دوکونتو) سو بوروندو (سوپرونتو) سرپنددی (سرپینتی)

§

آغیز بورون قویون اوغول قاین آلین و امثالی کلملرین
صون حرفلری حرکه لندیکده آندان اولکی حرفین حرکه سی حذف
اولوناراق (آغزیم بورنوم قوینوم اوغلوم قاییم آلیم) صورتده
یازیملاری مقتضای شیوه لسانیه دندیر: آیرماقدان (آریلماق) بو بورماقدان
(بورولماق) و بوروق سوپورمکدن (سوپورولمک) و امثالی کلملر دخی
بو یله دیر زیرا تلفظ نه بولدا یصا کلملر دخی او بولدا یازیلیر بیر کلمه نین
املاصی لفظین خلافیندا تشکیل ایدیلیرسه لسانه قاعده وضع ایدیلش
اولور اوقونماصیندا مشکلات چکیلیر .

شکلا و یاخود هم شکلا و هم لفظاً یکدیگرینه توافق ایدن کلمات
التباسدن قورتاریماق ایچون قاعده سی خلافینا تشکیل ایدیلر من بومثالی
کلملر معنی و سیاق و سیاق جهتیله تقریق اولونور ، مع هذا معنی کلمه نین
شکلینده دیل لفظیندا دیر . بیرکله ناصیل تلفظ اولونور صا او یله یازیلیرکه
یازیلیشی کیبی ده اوقوناراق معنای حقیقی استنباط اولونا بیلسین مثلا
(نان) معناصینا اولان (ا کمک) کلمه سینین املاصی زرع ایتکم معناصینا
اولان (ا کمک) کلمه سینین املاصینا شکلا و لفظاً واقع اولان التباسدان

قورتاریلق ایچون لفظین خلافتنا اولاراق (اتمک) صورتینده یازیلاماز
زیرا شیوه لسان اخلاص ایدیش اولور مع مافیه بومقدس نعمتین معروف
ومشهور اولان ترکیبه آدی (اتمک) دیکیل (اتمک) دیر السنه
ناسده دخی (اتمک) لفظیه تلفظ اولونورکن (اتمک) یازیلق
عبدالر .

بو (اتمک) کلمه لریندن نان معنصینا اولان اسم دیکری
مصدر دیر .

تشدید - ادغام

ترکیبه تشدید وادغام قاعده سی اولمادیغیندان بیر جنسیدن بیر کلمه ده
یان یانا کان حرفلردن بیرینین حذفی جاثر اولماز همان - بولندی کیی
یازیلیر :

کله کله یی کاله لر ، کوله کوله یی کوله لر

ادات

نفس کلماتا علاوه اولونان حروفات وحرکات (ادات) اطلاق
اولونور الفدن یایه قدر حروفات نفس کلماتی تشکیل ایتدی کیی ادات
اولاراقدا نفس کلمه نین اونونده استعمال اولونورلار .

(یاز) یازی یازلیق یازدی یازان یازما یازماق

مثالاً بالادا محرر (یاز) کلمه سینین اونونده بولونانلار اداتدر .

(۳۳)

ترجمه هرات ایچون بیر متعلق لازمدر متعلق اولمایان ادااتلار
زائد عد اولونور مثلا (بن ، سن) ضمیرلری کندیلرینه مخصوص اولان
جمع ادااینین علاوه سیله (یز ، سیز) صورتینده جمعلندیکن سوزا
(لر) اداقی علاوه سیله (یز لر ، سیز لر) صورتینده بیرداها جمعلندیکلری
حالده ایشبو (لر) ادااتلاری زائد عد اولونور .

نفس کلماتا ضم وعلاوه اولونان ادااتلاردان طولایی کلمه نین مقداری
زاید ایتز آنجاق اسمی تغیر معناسی تبدل ایدر مثلا مفرد سه جمع ،
معلوم صا مجهول ، لازم صا متعدی ، ماضی صا مضارع اولور فقط یننه کلمه
واحد حکمنده بولونور .

شیوه لسان ، حروفات و حرکاتی بولناردان تشکل ایدن کلماتی ثقیل
وخفیف اعتباریه ایکی یه آیردینی کیی اداقی دخی و خفیف اعتباریه
ایکی یه آیرمیشدیر ثقیل اولانلار بالطبع کلمات ثقیله یه ، خفیف اولانلار
کلمات خفیفه یه مخصوصدور حروفات مشترکدن بولونانلارین ثقلت وخفتی
ونه جنس حرکه ایله حرکه نهمسی لازم کله جهنی عائد اولدوغو کلمات ایله
معیندیر .

ثقیل	خفیف
ا	ه
ص	س
ق	ك

کلمات ثقیلهده (ا ص ق) هانقی محله نه وظیفه ایله موظف
ایسه کلمات خفیفهده (د س ک) دخی او وظیفه ایله موظفدیر مثلا
کلمات خفیفهده (س) ادات شرطدیر آئین معادلی اولاراق کلمات
ثقیلهدهده (ص) ادات شرطدیر (کلیرسه ، یازارضا) کذا کلمات ثقیلهده
(ق) کلمات خفیفهده (ک) ادات مصدردیر (یازماق ، کلمک) [°]
وکذا کلمات خفیفهده (ه) وکلمات ثقیلهده (ا) مفعول الیه وفعل التزامی
مفرد غائب اداتیدیر (باش باشا) (کوز کوزه) (یاز یازا) (کور
کوره) وامثالی کلماتدا اولدوغو کیی .

[°] مصدرلار نهی حاضرلاردان، نهی حاضرلاردا امر حاضرلاردان
مشتقدیر .

ادات تفضیل — ادات مستقل

هر ادات تابع اولدوغو کلمه نین اونونده استعمال اولونور کلمه نین
نهایتی ساکنسه ربط ایدییر فقط (ان ، پک ، داها) ادات تفضیلیله
تابع اولدوقلاری کلمه نین اولینده منفصل اولاراق استعمال اولونورلار .
ان کوزل ، ان چوق ، پک چوق ، پک کوزل ، داها اچی ، داها طاتلی

(ادات مستقل)

(نه) و (له) مستقل بیرر ادات اولدوقلاریندان (نه) کلمه نین

اولینده (له) کلمه‌نین اونونده استعمال اولونور. (نه وار، نه کوزل،
نه یازدی، نه یازدیردی، کوزومله کوردوم، ایله آلدیم ایشبو
مستقل اداتلار کلمات ثقیله و خفیفهده استعمال اولونورلار .

ادات مبالغه و تآکید

پ ر س ص م

مبالغه و تآکید اداتلاری دخی صفتلارین اولینده استعمال اولونورلار
صورت استعماللری داخل اولدوقلاری کلمه‌نین ایلك حرفین عینی بیر
حرف اداتین اولینده کلمه حاصل اولور مثال :
آپ آچیق ، اوپ اوزون ، قپ قیضا ، موس مور ، صاپ
صاری ، (سیم سیاه) (سیاه) کلمه‌سی فارسیدیر .

اخطار

بیرلسان : دیگر بیرلسانین کلماتینا مخصوص اولان ادواتی کندی لسانی
کلماتینا علاوه استعمال ایدمه من فقط کندی لسانی کلماتینا مخصوص اولان
اداتی حسب الایجاب استعمال ایدجه‌نی دیگر بیرلسانین کلماتینا علاوه
استعمال ایدمیلیر مثلا عربی و فارسی کلمه‌له مخصوص اولان اداتلار
ترجه کلمه‌له علاوه استعمال اولوناماز فقط ترجه کلمه‌له مخصوص اولان
اداتلار عربی و فارسی کلمه‌له علاوه استعمال اولونور مثال :

البسه‌چی، کاتبلیک، عسکرلیک، راحت‌سزلیق، مکتبدن، حقیقتلی، مدرسه‌دن
شکرچی، خسته‌لیق، نادانلیق، غازه‌ته‌جیلیک، تلغراف‌جیلیق، مکتوب‌جو‌لوق

قلب — الحاق

بیر عبارتده یکدیگری تعقیباً کلن کلملر بیننده‌ثقات و خنت متحرک
وساکن خصوصوندا مساوات اولماقدا ادا‌تالاری (و) عاطفه ایله
یکدیگری‌نه قاب و الحاق اولونماز .

ایضاح

ادا‌تالاری (و) عاطفه ایله یکدیگری‌نه الحاق اولونماق کلماتین
هرایکسیده‌ثقیل و یا خفیف اولماق و کدا هرایکسینین نهایتی متحرک و یا
ساکن بولونماق شرطدیر بیر ثقیل دیگر خفیف بیرینین نهایتی
متحرک دیگرینین ساکن اولان کلملرین ادا‌تالاری (و) عاطفه ایله
بیرلشدیریله‌من زیرا کلمات ثقیله ایله کلمات خفیفه و نهایتی متحرک ایله
ساکن اولان کلماتا علاوه اولونماق ادا‌تالار مساوی و یک دیگرینین عینی
دیلدیر و او عاطفه ایله بیرکلمده بیرلشن ایکی کلمه اداتی ازهرجه‌ت
مساوی و یک دیگرینین عینی اولماق لازمدیر مثلاً (اساجه‌نین، جیخانه‌نین،
اساجه‌سی، جیخانه‌سی) صورتینده یازیلان کلملرین ادا‌تالاری ازهرجه‌ت

مساوی اولدوغوندان (و) عاطفه ایله اداتلار یکدیگرینه قلب و الحاق اولوناراق (سلاحه و جیخانهنین سلاحه و جیخانهسی صورتینده یازیلیر و کلمه نین بری طی و اخراج ایدیلدی بی حالدده ادات تبدیل ایتیمه رك قالان کلمه به ادات اولور لکن (سلاحی جیخانهسی ، سلاحلاری جیخانه لری) صورتینده یازیلان کلمه لرن اداتلاری بیننده مساوات اولمادیغیندان و او عاطفه ایله اداتلاری یکدیگرینه قلب و الحاق اولوناراق (سلاح و جیخانهسی یا خود جیخانه و سلاحی ، سلاح و جیخانه لری جیخانه و سلاحلاری) صورتینده یازیلاماز کلمه نین بری طی و اخراج ایدیلدی بکده ادات تبدیل ایتیمه نین قالان کلمه به اداتلیق ایدمه من چونکه (خانه) کلمه سینین نهایتی خفیف و متحرک (سلاح کلمه سینین نهایتی ثقیل و ساکن اولدوغوندان اداتلاری قاعده توافقی ایتمز زیرا سلاح کلمه سینین اداتی (ی ، لاری) جیخانه کلمه سینین اداتی (سی ، لری) اولدوغو جهتله و او عاطفه ایله یکدیگری محایندده استعمال اولونامایاجاغی طبیعی و بدیهیدیر .

کلمات مجردیه علاوه اولونان ادوات

مفرد	جمع	ساکن	متحرک
متکلم م .	ز .	مفعول به ی	یو بی
مخاطب ن .	ز .	ایله ا ه	یا به
غائب و ی	لار لر	مضاف الیه ن .	نون نین
		مضاف و ، ی	سو سی صو صی

ما فوقینده کی حرکتین جنسینه توفیقاً مفعول به اداتی بیرضمه و یا خود کسره دیر مفعول الیه اداتی كذلك بیرفتح دیر مضاف الیه اداتی بیر (ن) ساکنه دیر ادات مضاف بیرضمه و یا خود کسره دیر نهایتلری متحرک اولان کلماتدا مذکور اداتلارین اولینه (ی ، و ، س ، ص) کلاک شیوه لسان ترکی اقتضاصینداندیر .

§

علاوه ایدیه جـک اداتدان طولانی نفس کلماتین هیچ بیر حرف و حرکتسی بلا سبب حذف و تبدیل ایدیه من . آنجـاق متکلم مخاطب ضمیرلرینه مخصوص اولان ادات جمع علاوه اولوندوقدا نهایتلرینده کی (ن) لاری شیوه لسان حذف اتمیشدیر .

مفرد	جمع	بونلارین حذف ایدیان (ن) لاری
متکلم بن	بیز	شیوه لسان آئیده محرز اسماء اشاراتین
مخاطب سن	سین	جمعارینه ویرمیشدیر .

(بو شو او) کله لرین اونلرینه ادواتدان بیر علاوه اولوندوقدا

بیر (ن) زیاده قیلینیر (بونو شونا اونون بونلار اونلار)

(صو) کله سیله (نه) اداتین مضاف الیه تشکیلینده ادات اضافتین

اولینه زیاده قیلیناصی لازم کان (ن) بیرینه (ی) کلیر مثال

صویون آقینتیصی او سنین نهیین او سیزین نه یدینیز

مجرد	باش	قول	چاق	الما	بورو	ال	تیزه	کدی	کوپرو
مفعول به	باشی	قولو	چاقی	المای	بورویو	الی	تیزه یی	کدی یی	کوپرویو
» الیه	باشا	قولا	چاقیا	المایا	بورویا	اله	تیزه به	کدی به	کوپرویه
مضاف الیه	باشین	قولون	چاقینین	الماین	بورونون	الین	تیزه نین	کدی نین	کوپرونون
مضاف	باشی	قولو	چاقی	المای	بورویو	الی	تیزه یی	کدی یی	کوپرویو
مشکام	باشیم	قولوم	چاقیم	المام	بوروم	الیم	تیزم	کدیم	کوپروم
مخاطب	باشین	قولون	چاقین	المان	بورون	الین	تیزن	کدین	کوپرون
غائب	باشی	قولو	چاقصی	الماصی	بوروصو	الی	تیزه می	کدی می	کوپروسو
جمع مشکام	باشیمیز	قولوموز	چاقیمیز	المامیز	بوروموز	الیمیز	تیزه میز	کدی میز	کوپروموز
جمع مخاطب	باشینیز	قولونوز	چاقینیز	المانیز	بورونوز	الینیز	تیزه نیز	کدی نیز	کوپرونوز
» غائب	باشلاری	قوللاری	چاقلاری	المالاری	بورولاری	الدری	تیزه لری	کدی لری	کوپرولری
جمع مجرد	باشلار	قوللار	چاقلار	المالار	بورولار	الدر	تیزه لر	کدی لر	کوپرولر

(چاقصی) چاقصینا چاقصینین (باشی) باشینی باشینا باشینیل الخ

* * *

ثقیل و خفیف ، متحرک ساکن اعتبار به تشکیلی این کلمات مجرده نین
کافه سی ایشبو دستور املا به توفیقاً تشکیلی اولونور .

حال صیغه صینی تشکیلی این ادات نهائی فتحه ایله متحرک امر حاضر -
لارین اونونه علاوه اوقوندوقدا مذکور فتحه لر کسره به تحویل اولونور
اگر امر حاضرین نهائی ساکنسه ماقبلینده کی حرکت نین جنسینه توفیقاً
حرکت لندیکندن صوراً ادات حال علاوه اولونور .

(متحرک) یاشا ، یاشیور باشلا ، باشلیور بکله ، بکلیور سوله ، سوبلیور
(ساکن) یاز ، یازیور قال ، قالیور سو ، سویور کور ، کوریور

نهائی ضمه ایله متحرک اولان امر حاضرلار تبدیلی ایتمز همان ادات
حال علاوه اولونور .

اوقو اوقویور چورو چوریور طوقو طوقویور قورو قوریور
حال صیغه صینی منفیسینده دخی ادات نفین حرکت سی ماقبلینده کی
حرکت نین جنسینه توفیقاً ضمه و یا خود کسره به تحویل اولوناراق ادات
حال علاوه اولونور .

باشاما* [یاشامیور اوقوما اوقومویور طورما طورمویور

بکله بکلمیور کورمه کورمویور] سومه سومیور

(*) امر حاضرلار له نهی حاضرلارین نهایتلری کسره به تحویل
ایدیله یه رک (یاشایور یاشامایور ، بکله یور بکلمه یور) صورتلرینده یازیلمای
شیوه لسانا مخالفیدر . زیرا تلفظ عمومی امر حاضرین و نهی حاضرین کسره یه دیر .

فعل مضارع این حین تشکیلیده نهایی ساکن اولان امر حاضرلار
حرکه ثلثه نین هر برله حرکه نیر بوباید قاعده مطرده شیوه لساندیر .

(قال) قالیر (یاز) یازار (صال) صالار (صور) صورار
(طور) طورور (کل) کلیر (کیت) کیدر (کز) کزر (چوز)
چوزر (کور) کورور

صورتده یازیلیر فقط (کوریر یاور کاور آلور اولیر) صورتده
یازیلاماز مبسوط و مقبوضه بختینده بیان اولوندوغو وجهله ترکیجه
کلمه لرده ضمه دن صونرا (کسره) فتحه دن صونرا (ضمه) کلز .

دستور افعال

(امر حاضر)

(خفیف)		(ثقیل)	
جمع	مفرد	جمع	مفرد
کوروون	کور	اوقویون	اوقو
سوین	سو	یازین	یاز
ایسته یین	ایسته	یاشایین	یاشا
امرفائب			
سوسینلر	سوسین	یازصینلار	یازصین
کورسونلر	کورسون	اوقوصونلار	اوقوصون
مصدر			
کورمک		یازماق	

(٤٢)

مفرد	جمع	مفرد	جمع
اوقوماق	اوقوماق	سومك	سومك
ياشاماق	ياشاماق	ايسته مك	ايسته مك

ماضى شهودى

يازدى	يازديلار	سودى	سوديلار
يازدين	يازدينين	سودين	سودينين
يازديم	يازديق	سوديم	سوديك

(ثقیل) ماضى نقلی خفیف

يازميش	يازميشلار	سوميش	سوميشلار
يازميشمين	يازميشمينين	سوميشمين	سوميشمينين
يازميشيم	يازميشين	سوميشيم	سوميشين

مضارع

يازار	يازارلار	سور	سورلار
يازارمين	يازارمينين	سورمين	سورمينين
يازاريم	يازارين	سوريم	سورين

حال

يازيور	يازيورلار	سويور	سويورلار
يازيورصون	يازيورصونوز	سويورصون	سويورصونوز
يازيوروم	يازيوروز	سويوروم	سويوروز

(۴۳)

استقبال

مفرد	جمع	مفرد	جمع
يازاجاق	يازاجاقلار	سوه جك	سوه جكار
يازاجاقصين	يازاجاقصينيز	سوه جكسين	سوه جكسينيز
يازاجاغيم	يازاجاغيز	سوه جهيم	سوه جهيز

وجوبى

يازمالى	يازماليلار	سومهلى	سومهليار
يازماليصين	يازماليصينيز	سومه ليسين	سومه ليسينيز
يازمالى يم	يازمالى يز	سومهلى يم	سومهلى يز

الترامى

يازانا	يازالار	سوه	سوهلر
يازاصين	يازاصينيز	سوه سين	سوه سينيز
يازاييم	يازاييم	سوه يم	سوه يم

اسم فاعل

يازان	يازانلار	سون	سونلر
يازيجى	يازيجيلار	سويجى	سويجيلار

اسم مفعول

يازيلان	يازيلانلار	سويلن	سويلنلر
---------	------------	-------	---------

(۴۴)

افعال مرکبه

دو = { ایدی
دی

سودیدی	یازیدی	مفرد غائب —	حکایه ماضی* شهودی
سومیشدی	یازمیشدی	» —	» نقلی
سوردی	یازاردی	» —	» مضارع
سویوردو	یازیوردو	» —	» حال
سومجکدی	یازاجاقدی	» —	» استقبال
سومه لیدی	یازمالیدی	» —	» وجوبی
سویدی	یازایدی	» —	» الزامی

صا — ایضا

سه — ایسه

سودیسه	یازدیصا	مفرد غائب —	ماضی* شهودی* شرطی
سومیشسه	یازمیشصا	» —	» نقلی
سورسه	یازارصا	» —	» مضارع
سویورصا	یازیورصا	» —	» حکایه حال
سومجکسه	یازاجاقصا	» —	» مستقبل
		» — (*)	» وجوبی
سوسه	یازصا	» —	» الزامی

*) (یازمالیصا) صورتینده تصریف اولونماق لازم کلیرسهده.

صوغ و تصریف اولونماز .

موش = {
میش

روایت ماضی شهودی مفرد غائب — (**)

نقلی	»	—	یازمیشمیش	سومیشمیش
مضارع	»	—	یازارمیش	سورمیش
حال	»	—	یازیورموش	سویورموش
استقبال	»	—	یازاجاقیش	سوهجکمیش
وجودی	»	—	یازمالیمیش	سومه‌ایمیش
الزامی	»	—	یازایمیش	سویمیش

افعال مرکبه نین مثال اوله رق یالینیز مفرد غائب صیغه لاری کوستریلیشدیر
دیگر صیغه لاری دخی عائد اولدوقلاری ادواتین علاوه سیله تصریف
اولونور .

** بوفعلین صیغه سی (یازدیمیش) صورتینده تصریف اولونماق
لازم کایسه ده صوغ و تصریف اولونماز .

اعتذار

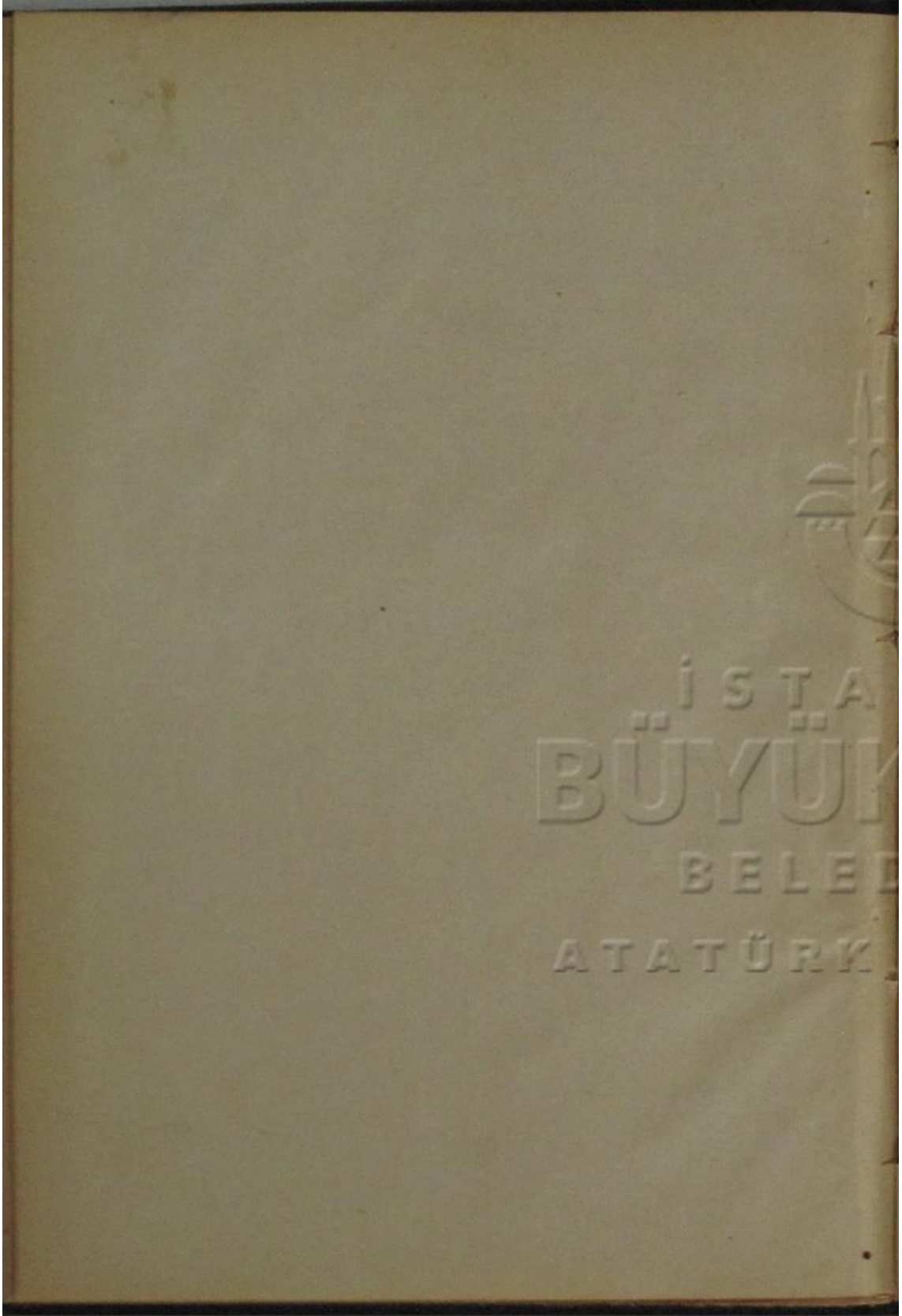
ضمه و کسره لرین مبسوطه و مقبوضه اقسامیه ابتدای کلمه کی
کاف حرف لرینین صداسینی تفریق ، التباسدن تجرید ایچون اوزرلرینه
مختلف صورتده وضعی تنسیب ایدیلن نصف جزم اشکالینین مطبوعه ده
عدم موجودینا مبنی کوستریلان مثاللرین اوزرینه وضع ایدیه مه میشدیر .

صون

صواب	خطا	سطر	صحیفہ
پیش	پیش	۱۹	۸
مثلاً بالادا کوستربان	مثلاً کوستربان	۸	۲۱
دیرلاماق	دیرلاماق	۱۳	۲۲
قاب ، دیب	آبلا بوبرک	۵	۲۴
باشقا نہایتی ساکن	باشقا ساکن	۶	۵

A. HAYDAR TANER
Kitapları
No,

İSTANBUL
KÜLTÜR
ŞEHİR
KİTAPLARI
KİTAPLIĞI

İSTANBUL
ŞEHİR
KİTAPLIĞI
KİTAPLIĞI

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Çağla KAPLAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
1. Kaplan, Ç. (2023). Mu‘inü’l-Mürîd’de Alışkanlık Sıfat Fiili. <i>Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi</i> , (3), 34-45.	